

Антологија
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Антологија
СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Симо Матавуљ

БАКОЊА ФРА-БРНЕ

„Антологија српске књижевности“ је пројекат дигитализације класичних дела српске књижевности Учитељског факултета Универзитета у Београду и компаније Microsoft®

Није дозвољено комерцијално копирање и дистрибуирање овог издања дела. Носиоци пројекта не преузимају одговорност за могуће грешке.

Ово дигитално издање дозвољава уписивање коментара, додавање и брисање делова текста. Носиоци пројекта не одговарају за преправке и дистрибуцију измењених дела. Оригиналno издање дела налази се на веб сајту www.ask.rs.

2009

Симо Матавуљ

БАКОЊА ФРА-БРНЕ

Садржај

I СВЕТА ЛОЗА.....	2
II КУШМЕЉ И КУШМЕЉИЋИ.....	5
III ИЗБОР.....	9
IV УВОД У НОВИ ЖИВОТ.....	22
V ПРВИ ДОГАЂАЈ.....	32
VI ЂАКОВАЊЕ И ДРУГИ ДОГАЂАЈ.....	40
VII ШТА СЕ РАДИЛО У БУКАРЕВО ВРИЈЕМЕ.....	51
VIII УЖАС.....	70
IX МНОГЕ РАЗЛИЧНОСТИ.....	87
X КАКО ПЈЕВАЛИЦА ЛИЈЕЧИ.....	107
XI ДВИЈЕ СИЛЕ КОЈИМА ПОДЛИЈЕЖУ ЉУДИ.....	119
XII ФРА-ЈЕРКОВИЋ XXV.....	141

БАКОЊА ФРА-БРНЕ

ЊЕГОВО

ЂАКОВАЊЕ И ПОСТРИГ

I СВЕТА ЛОЗА

Д

алмација има: шест бискупа, четири митроносна опата, шест каптола, десет богословскијех сјеменишта, четрдесет деканата, двјеста деведесет и седам парохија, сто тридесет и три капеланије, седамдесет и три манастира и у њима око двије хиљаде пет стотина манастирске чељади.

У Далмацији има католичког народа око четири стотине хиљада душа; ова је сиромашна, те се њезина дјеца кланчају на све четири стране свијета ради хљеба насушнога, па ко то зна, тај би могао рећи да у томе винограду господњем према простору земљишта и броју чокота, има работника и одвише. Али већини Далматинаца и данас је јад на Французе, који почетком овога вијека укидоше још толико бискупија, опатија, каптола, сјеменишта, деканата, парохија, капеланија, манастира и цркава.

Као год што се многа далматинска племена поносе својим јунацима у прошлости, који су се одликовали у ратовању с Турцима, тако се исто многа племена поносе својим „мисницима“, који су се борили противу „невирних ркаћа“; као год што у Далмацији има братстава која су у непрекидноме низу дала тридесет-четрдесет сердара, барјактара итд., тако исто има их из којих је изашло толико фратора или попова (фратар је више цијењен).

Така се племена зову: *свете лозе*.

Така је света лоза *Јерковића* у Зврљеву, која је, до данас, дала манастиру В. двадесет и пет фратора.

Има једна књига у којој су животописи свију фра-Јерковића до половине овога вијека, њих двадесет тројице. Ја сам био срећан да ту књигу имам у рукама за њеко вријеме, те сам из ње исписао главније податке о неколицини главнијех фра-Јерковића, а овдје ћу навести само пет биљежака, да читаоци виде заслуге тијех људи.

Напомена. Први број значи годину рођења, један крст значи које се године човјек зафратрио, дакле, кад је умро за свијет, а два крста значе годину у којој је збиља умро, онако као што и ми мремо.

Ево тијех биљежака у буњевачком говору, сасвијем као што је у поменутој књизи:

„Фра-Брне II (†† 1519). Привеја је пуно пука из старог закона у католичку виру, у чем су му баш вридно на руку били: Е. Моћениго, провидур у Задру, Т. Пилотић, капитан у...; Р. Патак, алфијер у..., како свидочи један запис од руке истог фра-Брне, у коме реченоме запису (од године 1502. на глагољском часослову, на коме има још много записа) речени ф. Б. припоручује редовницима послати себе да спомињу на малој миси имена тих људих... Још се приповида о њему у Зврљеву да је липо пива уз гусле, *по влашки* и да је мога дозвати човика на једну уру далечине, тако је јак глас имâ.“

„Фра-Мартин (1545, † 1565, ††1630). Жупникова је у... Бижа је од Турака прико воде два пута... Бија је рањен из пушке од ришћанах... Има један запис од њега: да није никада окусија рибе, ни варене ни печене, ни морске ни ричке, јербо је није мога поднети, *што је баш један чудан секрет од нарави!*...“

„Фра-Јерица (1631, † 1652, †† 1710). Наодија се у Котарима кадно сердари Јанковић и Накић прогнаше Турке... Много је поднија у бигству, а још више од злих и коварних људих, који га напаствоваше за ники велики грех, за шта је и педепсан бија. За његово време умра је један млади Јерковић у манастиру као дијак, а други Јерковића дитић побига је из манастира, те се само трећи заредија... При сврси бија је фра-Јерица исповидник бискупа и од њега пуно љубјен...“

„Фра-Бортул (1709, † 1729, †† 1776). Ови славни редовник, кад је била велика глад, привеја је много фамилијах из грчке вире у нашу католичку. Зато га је ђенерал нашега реда зва у Рим и приказа с(ветом) о(цу) папи Клименту, и учинили су му много почаста, али је у повратку, путујући из Задра на коњу, пâ и уломија ногу, од шта је дуго болова... Кад је јопет била глад (1756), он је закупија жито и прода га добро пуку, а за добит купија је, у горњем крају, манастиру винограде, који данаске вриде прико 30.000 ф.“

„Фра-Вићенцо (1774, † 1793, †† 1835). Кад је принцип пропа, одија је с осталом господом далматинском к свитлој круни бечкој ради покорења далмације ћесару, како биху послате депутације од све Далмације. Бија је код круне на ручку и разговара се с њом... Када Францеци забранише наш с(вети), ред, он оста сам у манастиру за 8 година а редовници се разбижаху по жупах... У то је време притрпија много од ришћанских ајдука, који онда биснише страовито. У једноме сусриту речени ајдуци *одсикоше му десно уво и оста без ува до смрати!*...“

У наше доба има десетак кућа Јерковића, али се већ од поодавна дијеле на три гране, које се презивљу: *Брзокуси, Зубаци и Крките.*

Могао би ко, због тијех надимака, помислити е су Јерковићи презрени међу својим земљацима, а то није истина. Не само по жупама св. Фране, него чак и у Зврљеву, нико никог не зове правијем презименом ни правијем именом, него свако чељаде има надимак. Исти фратри, иако су, последије бога, највише штовани не могу измаћи томе народњем крштењу. То је, дакле, просто обичај, њеки зао обичај ако ћете, али ништа друго. А да је кућа Јерковића заиста у пуку штована као света лоза томе има сила потврда, а ми ћемо одабрати само двије-три.

Прво и прво, не само у Зврљеву, него и по околини, кад се што прича из старине, обично се додаје: „То је било у врме *фраМартина Брзокуса*, или *фра-Бортула Зубаца*, или *фра-Вице Кркоте*“ итд. — баш као кад Бошњак рече: „*За Кулина бана*“, а Херцеговац: „*У доба херцеза Шћепана!*...“

Друго, Милушани, људи јако „приватљиви“ (како се онамо каже за лупежа) радије ће „приватити“ Јерковићима одојче, неголи другоме коме овцу јаловицу, е увјерени да је месо од Јерковића стоке много слађе од меса ичије друге стоке.

Још један примјер пак је доста. Прије неколико година спорјечка се један Јерковић са њекијем сусједом. Јерковић се нашао прзница, те удари сусједа, а овај имао у руци сјекиру, па замахне општријем пут Јерковића, али се брзо предомисли и обрне ушице, пак ушицама звизне Јерковића по челу и убије га. Питан у суду зашто то тако учини, убица одговори: „Није ми, валај, жâ шта сам га убија, али не би никад прижалија да сам му *крв пролија, јер је њиова крв тешка и деветом колину*...“

Јерковића се сој разликује по много чему од осталијех досељенијех и старосиодскијех братстава. Брзокуси и Зубаци махом су кракати, дуга врата, коштуњави и космати. Кркоте су, већијем дијелом, малога раста, једри и голопузасте. Сви Јерковићи имају велике зубе, и готово сваки је мало развратастијех уста, смеђе длаке и сијеријех очију. Сви су веома ништи духом (у јеванђелском значењу), мируљубиви, слаткохране, и врло мало „приватљиви“.

Само се по себи разумије да је међу Јерковићима најодабранија она грана од које је живи фратар. Фра-Вице (1774, † 1793, ††1835), онај којему су „ајдуци одсикли десно уво и који оста без ува до смрти“, био је Брзокус. А Брзокус бјеше и фра-Брне (III), (1819, † 1838, †† ?). Овај пошљедњи имао је три брата: Јеру, Јуру и Бару, или како се у Зврљеву зваху: *Кушмеља*, *Чагаља* и *Шунду*. *Кушмељ* — зато што бијаше веома рутав, *Чагаљ* — стога што је био сух као кука, а *Шунда* — због тога што је говорио кроз нос. Пошто је овога вијека свети чин био у грани Брзокуса, а *Кушмељ* био старјешина у братству, ми ћемо о њему, и његовој породици проговорити напосе, у овој другој глави.

II КУШМЕЉ И КУШМЕЉИЋИ

Јере Јозов Јерковић, Брзокус, Кушмељ, бјеше штапоног, врата као у

дивокозе, главе округле и тврде, да је могао њом букову даску разбити. Риђи му брци затискиваху ноздре и допираху до ушију. Зубима могаше нагрести плету, а шакама сломити чврсту сухорицу. Могао је појести печено двизе, али пити је слабо могао. Поред свега тога бјеше мирњачина, те га је ситна и жољава Барица, жена му, или како је зваху Осињача (због зеленијех очију), могла карати до миле воље.

Кушмељ живљаше понајбоље међу својима, а бијаше одијељен од браће. А како богатство није на одмет ни у светлој лози и како је вриједно знати колико треба да човјек има па да буде најбогатији у Зврљеву, чујте шта је било његово:

Од непокретнијех добара Кушмељ имадијаше: кућу под плочом, петнаест лаката дугу; уз кућу наслон; под кућом врт и десетак дана грохота, као што је сва земља у Зврљеву; под бријегом око петнаест мотика винограда и нешто загајене ограде.

Од кретног иметка имао је: жену Осињачу, три сина, двије кћери, двије краве, двадесеторо вуњачи, двоје магаради и свињу за посјек.

У родној години Кушмељ се могаше исхранити својим житом до Божића, а од тада до Петрова дне намириваше кутње потребе продавши вино, ако је и оно родило, продавши вуну и смок, продајући воће кад му је доба, и дрва преко све године у граду. Уз то, Осињача је ткала по вас дан, а њезино је ткање било на цијени.

Ето тако се у кући Кушмељевој састајао крај с крајем у родној години. Додуше њихове потребе не бијаху превелике. Нека је свагда пуре изобила, свечаником помало и помало комињака да се залије сухи залогај; нека је мркадине да се тијело покрије, па доста. По томе можете судити како су животарили Чагаљ и Шунда, а како и сви остали Јерковићи. Али сиромаштина није срамота никоме, а најмање светој лози!

А кад би љетина издала?

А кад би љетина издала, богме, и онда се некако долазило крају. Осињача би ткала по вас дан и по сву ноћ, магарци натоварени дрвима и за њима Кушмељ касаху чешће пут варошице, а, што је најглавније у таквој невољи, и Кушмељ и Осињача и Кушмељићи стегли би се у појасу. Душа ваља, у злој години фра-Брне је помагао

највише старијега брата, поњешто и ону двојицу. То је дује чинио као добар човјек, али томе бјеше и један крупан узрок, није вајде крити. Рекосмо попријед да су Јерковићи маличак прихватљиви, а глад је глад, а људи су људи, па ето фратру бруке готове, ако не претече зло!

Сад да пријеђемо на оно што је претежније.

Кушмељ као да бјеше и најпоштенији међу својим земљацима. Велимо: као да бјеше, јер не знамо поуздано. Он се клео да никад никоме није ништа украо осим стричевима двије козе, и то прије но што се оженио, и то по наговору покојног стрица Јурете; али су се и Зврљевљани клели да он има на души бар тридесет грла што ситне што крупне стоке, и још многе манастирске ствари. Сад, ко би у том могао право пресудити? Одиста се претјеривало и с једне и с друге стране. Тако је канда и царска власт мислила, те пребивши на полак и узевши на ум да кад је човјек из Зврљева, а није прихватио више од петнаест глава животиње, да тај човјек није пријешао из граница честитости, те да може бити народнијем главаром. И постави власт Кушмеља кнезом у Зврљеву. А Зврљевљани у тој прилици рекоше: „Лако је ономе бити светац, коме је бог отац!“ Бива: „Фра-Брне је бог, пак ти је лако, Кушмељу!“

А и јест фратар Кушмеља љубио мимо браћу и мимо све рођаке, љубио га је „као крух вино“. Само да знате колико је пута с њим јео, баш с њим за једнијем столом, и у манастиру и по жупама! С њим је и путовао. Два пута идоше заједно чак до Задра! Он га је од дуга ослободио, он му је кров поплочао, он стоку купио, његова га је препорука дигла на кнештво итд.

Чагаљ, Шунда, Кљако, Рдало, Ркалина, Рора и сви остали изданци светога коријена не завиђаху Кушмељу толико ни једено јело, ни путовани пут, ни одужени дуг, ни покривени кров, ни запаћену стоку, ни стечено кнештво, све му то не завиђаху толико, колико њешто чему се Кушмељ надао.

А Кушмељ и Осињача зебли су у срцу да им се надање неће обистинити. О томе су сваког вечера говорили, а увијек једно те једно. Не само што сваке боговетне ноћи понављаху исте мисли, него понављаху исти истовјетни низ ријечи, тако да им дјеца научише напамет те разговоре, баш као какве молитве.

По вечери жена би започела:

— Чмањак није за *то!* Аја, брате, аја, аја, аја! Овако слаб и бедуаст нити би умија стрицу чизме очистити, нити би могâ воде донити, ни камару помести, а камоли да се диже у зору да звони Здраву Марију, а камоли да прати пишице стрица кад дигод на коњу пође, а камоли да буде свуда скоком, куда редовници оком, кâ шта је, боме, ред најмлађем дијаку! Аја, брате! А и да није свега тога, него да га пуште да ластвује, па да само књигу учи, зар би ово теле божје икад књигу научило? Ма на кога си се увргâ, не било те!...

Послије тијех ријечи настао би тајац и сви би се погледи стекли на Чмањка, а он би оборио главицу, знајући лијепо да је крив што дође на свијет слабуњав и „бедуаст“...

Томе дјетету право име бјеше Јозица. Материно питање: „На кога се увргао“, имало је заиста смисла. Јозици је било већ тринаест година, а глава му не бјеше већа од добре крушке, а према глави све остало, тијело и трбух му утонуо при ртењачи, еле, шака јада, сашта га и прозваше Чмањком...

Затијем би Кушмељ, уздахнувши најприје што дубље може, пробесједио овако:

— Бакоња, Бакоња, несритно дите! Ти би све могао што Чмањак не може, могао и тер како да те враг није обрнуја на своју!... Бакоња, врат сломија, оћеш ли се икад оканити галијотства, оћеш ли се икад памети дозвати?... Бакоња, гром те убија! Ти ћеш зло свршити, на вишалима ћеш свршити, кâ нико твој! Ти си приличнији за ајдука неголи за редовника, ти кâ да си по сто пута од ришћанске крви!... Несритно дите! Несритно дите, убија те гром!...

Рекавши то, Кушмељ би обично бризнуо у плач, а Бакоњи ни бригеша за то, но би се раскорачио и гледао мало подругљиво „ћаћу“.

Иве или Бакоња, „второрођени“ син Кушмељев, бијаше од дванаест година колико друго напредно дијете од петнаест, румен и збојит, живолазан, весео и готов увијек на „галијотство“. Он је одметао каменом и старијима од себе, одскакао и у трци утјецао свијем својим врсницима, могао се попети на дрво као вјеверица, могао је узјачати гола коња, а имао је срца да се побије и с којим бркоњом. У цијелом Зврљеву не бијаше дјетета које не би имало биљега од Бакоњине руке, али и његово тијело, бјеше пуно могуља, ама се никад не утече оцу да га он брани, него се светио сам, колико је могао, и трпио јуначки. А највише га одликоваше од друге дјеце његова тврда воља; што би наумио, то би и учинио, па му стотину сметња на путу било; што би хотио затајити, не би одао, па да га на муке мећеш. Поњекад би засуо ријечима, а погдјекад постао би мучаљив, као станац камен.

То је све чудновато, али је чудноватије што је Бакоњу Осињача више љубила но и Кушмеља и Чмањка и двије кћери, Галицу и Криву. Не ћаше дати прст један његов за које од њих, а прегорјети ћаше све скупа за његову лијепу главу. Планула би кад би и мало што скривиле цурице, искалила би се на свима у кући кад бијаше љута, а Бакоњи не само што никад не рече грке ријечи, но га је заклањала у свакој прилици, и онда кад је његово галијотство било и сувише очито. Колико и колико пута Кушмељу преври, па скочи да истуче „несритно дите“, а Осињача се онда накостијешу пут мужа, баш као квочка бранећи пилад. А рекосмо попријед да се силни кнез Кушмељ бојао жољаве Осињаче! Ђаво нека разумије како је то могло бити, али ви ћете разумјети да је маломе стога лако било раскорачити се и слушати подругљиво очине пријекоре.

Послије Бакоње најмилији бјеше матери подјевојчар Шкембо (или Роко), дјетенце од четири године. Пошто би се Кушмељ исплакао, узела би она Шкемба преда се, па му почне овако тепати:

— Ево, ко ће бити наш редовник, наш бискуп, наша круна!... Је ли да оцес, мој копицане (копрцане)? Ја шам маји, маји, маји, маји, па цу бити вики, вики, вики, па цу

бити бискуп, бискуп, бискуп!... Дусо матерна, сице материно, дико наша!... — Па онда: цмок! цмок! цмок! ижљуби га и љуљускај докле не заспи.

— Бог ће све на добро управити! — рекао би најпослије кнез, након дугог размишљања.

— А да ко него бог! — прихватила би зијехајући Осињача, па би сви легли.

Тако је задуго трајало под кровом најстаријега Брзокуса, а тако хоћаше трајати још, да се не догоди њешто.

III ИЗБОР

Бјеше у почетку јесени. Једнога раднога дана, одмах сунчаном смирају,

Кушмељ и његови окупили се око трпезице, на којој се димљаше пура у дрвеној здјели. Сјевер је јако дувао. Прије но што ће сјести да једу зачатише сви једногрице „Оченаш“ и баш изрекли „приђи краљевство твоје“, кадли Бакоњино танко ухо, кроза сву вјетрену хупу, чу коњски бахат, те потече к вратима, пак викну:

— Фра-Брне!!

Кушмељ и Осињача истрчаше у авлију и видјеше — прво што видјеше бјеше најдебљи дио фратров, јер кулаш обрнуо сапи вратима, а фратар се повио на кулашу, па с натегом извлачи десну ногу из узенђије. Сејиз, њеко црномањасто момче, одјевено по котарску, са читом кубура за пашњачом, држаше коња за узду, Кушмељ допаде, извуче братову ногу, па обухватив га око широког струка, поможе му да сађе. Па онда се браћа пољубише усумит два пута. Осињача цјелива дјевера у руку, а Бакоња принесе к уснама коноп којим се опасују фрањевци.

Фра-Брне бјеше свом главом мањи од брата, али кад би Кушмељ обријао брке, па му се надули образи, шија, трбух, и — сапи, био би исти фра-Брне.

— Бижмо у кућу, е помете! — рече духовник, па дода с прага: — Ваљен Исус!

— Вазда Исус и Марија! — прихватише Кушмељ и Осињача.

Она збуњена стаде се мувати по кући, не знајући шта ће.

— Па како, како? — пита дујо.

— Вала богу и присветој Дивици, није зла! Јето, глади није, а болести није, па се животари — вели кнез Кушмељ.

— Деде, невесто, метни мало сукна на столицу! — рече фра-Брне.

Осињача прострије „кличано“ ракно.

— Та-ко! — рече фратар. — Сад ми изуј чизме и метни ми кладу под ноге! Та-ко! Е, сад запали свићу!

У свакој католичкој кући налази се по једна воштаница, освећена на Сретење (на Канделору), а чува се у кући, за употребу самртницима. Осињача се прекрсти и прошапута:

— Опрости, боже и мајко канделорице! — па запали свијећу и усади је у чашу жита.

Брне наслонио плећа на повију од трножне столице, преплео прсте на трбуху и обрће палац око палца. Сејиз унесе бисаге, а Бакоња седло.

— Не знам шта ћу! — рече Кушмељ чешкајући се по глави. — Хоћеш ли да закољем једну кокошицу?

— Бог с тобом! — одговори фратар. — Јеси ли при себи? Није ли данас петак... Не мисли ти за вечеру... Камо вам остала дица?

— Сраме се, па се сакрила иза таре — вели домаћица.

— Ајде вечерајте, живи били! Стипане, дај да се и ми заложимо. И ти ћеш са мном вечерати, Јеролиме!

Домаћица метну своју здјелу на тле, а трпезицу донесе пред дјевера, па онда доведе Чмањка, Шкемба, Криву и Галицу да пољубе коноп стричев.

Стипан извуче из бисага једну гуку, завијену у хартију, коју одмота. Бјеху три печене пастрмке. Затијем извади десетак јаја, један сирац, пријесну погачу, виљушку, нож и чашу.

Кушмељ, чешкајући се једнако по глави, биће мислио: „Лако је тако постити!“

— Оди, Јеролиме, седи — вели фра-Брне.

— Ма ја... онај... као... — поче се нећкати.

— Оди, оди! Седи и ти, Стипане, с намикаре!

И сва тројица сложише. Напољу се надимаше вјетар на махове, те трескаше вратницама. Торни пас Кушмељев вијаше у наслону. Осињача је шаптала с дјецом, а Бакоња заборавио на јело, па зинуо пут стрица.

Бакоња је мислио како је лијепо бити фратром! Како је лијепо јахати добра коња, водити уза се сејиза, носити чисто рубље, спавати на меку, у сувоти и топлини, јести меса и рибе, пити вина и кафе сваког боговетног дана! Како ли је лијепо да те свуда народ поздравља! Издалека људи скидају капе, а жене се клањају! Ко ти се примакне, љуби ти руку и коноп око појаса!... Бакоња дубоко уздахну.

— Шта ти је? Зашто не идеш? — запита га мати.

Бакоња одмахну главом.

Домало отворише се врата и уђе гомила Јерковића.

Први уђоше Чагљина и Шунда. За њима Кљако и Рдало са двојицом својих момака. Па онда пет Кркотића: Ркалина и Рора са своја три сина.

Један за другим сваки назва: „Ваљен Исус!“ и сваки пољуби фратра у руку, па посједаше.

— Како, Јуре? Како, Баре? Како, Шимета? Како, Вице?... Како сви? — пита фра-Брне.

— Вала богу и Дивици, са здрављем смо добро, а мучимо се како можемо — одговори Чагљина у име свију.

— Тако! — рече фратар и настави јести.

Братственици извадише луле с кратким камишићима, те закурњавише.

Пошто се нагледаше „вра-Наћвара“ (то је био надимак Брнин) погледи им се стекоше врху огњишта, гдје вишаше неколико бутина овнујских и свињских поребрина. Једно момче Кркотића, гледајући то, шану најближем:

— Гледај, молим те, блага божјег у губавога Кушмеља!

— Еј, да није кров поплочан, или бар да је шира баца! — одговори онај уздахнувши.

Пошто она тројица поједоше рибу, домаћин дохвати с полице један земљани врч, духну у њ и нагло одмахну главом, јер милиони зрнаца прашине излетјеше из њега. Бакоња приђе к оцу са воштаницом, те обојица отидоше ка бачвама, које бјеху иза разбоја. Свијећа се угаси, те Кушмељ рече:

— Запали је јопет, враг је однија!

— Однија ти памет, бештијо мушка! — рече тихо Осињача. — Зар се канделорица придаје врагу?

— Право кажеш, невесто! — рече гласно Ркалина. — Гријота је свићу грдити и кад није канделорица, а камоли још вријати бога прид дичицом и прид дуовником.

— Валај смо баш бештије, кад се ни прид редовницима не можемо уздржати! А да шта лајемо кад нас они не чују? — додаде Кљако.

Хоћаху одиста Рдало, Рора и Чагљина сваки по њешто још рећи, да се фратар не бијаше заговорио са сејизом, те их не слушаше.

— Тако! — вели фра-Брне дигнувши чашу вина према оку. — Је ли ово старо вино, или је ново, а, Јеролиме?

— Јест, старо... није, него ново... није баш ни старо ни ново! — одговори кнез Кушмељ, толико се бјеше збунио од љутине због замјерака братственика.

— Како то — рече Брне — није ни старо ни ново? — па не сачека одговора, но испи чашу и остави је пред Стипана.

— Јево видиш, како. Притекло ми је пет барила од лањскога, а цина му је била пала прид тргање, те ти га ја смишај с новим; а новoga сам наша тринаест барила, те ти ја све успи у ону бачву; а она бачва бере мало више од 18 барила, те ти ја...

— А је ли чему? — прекиде Осињача, питајући фратра.

— Вире ми, није лоше! — одговори Стипан, па поче љуштити јаја.

— Таа-а-ко! А оћеш ли дати браћи да сквасе грла?... Јесте ли вечерали, људи?

— Јесмо, јесмо!

— Таа-а-ко! Па дај да пију!

— Вала! вала!

Кушмељ узе бардак испред дјече, па крену пут бачве, али га Ркалина устави.

— Нећемо да мишаш с тим комињаком! А-ја!

— Нама комињака и код куће притиче! — викну Чагљина.

— Не, не! — заграјаше сви.

Кушмељу би као да га пчела упече уврх носа, те одиже образе и брке, а зубе искези, па им вели:

— Ма, људи, шта ће вам цило вино. Овди нема ни дви чаше дропињака!

— Има, крижа ми, готово пун бардак! — рећи ће њеки Зубатац, наднијевши се.

Сви прснуше у смијех.

Осињача истрже мужу суд из руке, преручи комињак, па оде к бачви. Сви повукоше душу у се, те се чуло како млаз шиче. „Вра-Наћвар“ утолико извадио њеки лист, па стаде читати.

Чагљина примивши од снахе пун бардак, устаде и скиде капу.

Сви поустајаше и поскидаше капе.

Фратар, не дижући главе, рече:

— Стипане, намири коња! То је најглавније. Затим се побрини за моју ложницу одма!

Момак изађе, а за њим и Бакоња. Чагљина се накашља, омако како се чини кад се хоће да привуче чија пажња. А кад то не поможе, он зовну:

— О, вра-Брне!

Фратар диже главу.

Брат му тад започе:

У здравље ваше миле добродошлости, кâ шта је увике било наше драге добродошлости, јер она увик наше жеље и нашу душу ислићује, јер она оди и броди међу нама гришнима, баш кâ мудрост међу воловима, да нас проведри и просветли, ружа наша, кâ свића кроза дим од тамјана! Потом, да ти буде у свру, прид богом, прид царом, прид бискупом, провинцијалом, гвардијаном, народом и на ономе свиту за живот, а на овоме за душу! Потоме, кâ шта си се стегâ светим конопом, да стегнеш бољитак, зачетак, вироване и стрпљење и свако благословљење; јер душа не уми ди су дви, јер на крају виси покајање и мољење; а свра је велика, да ти, ружо наша, будеш дошâ кâ вист благовист од диве Марије, од Исуса слаткога, од Јозефа праведнога! Потом, како је Исус сакрушија богољубну змију, тако је у своја грка јуста метнуја киту цвећа, а проклети сотона просуја отров! Кâ што су вридни били сви наши мисници, двадесет и три до тебе, тако ће и након тебе! А ти писме пиваш и молитве диваниш. Кâ бог што све зна — јер мудрос, честитос, богољубнос, скрушенос, крипос, липос, милос, душевнос, радос, понизнос, у теби су кâ у врићи! А потом и потом, наш драги и благословени, славни, вирни и мирни, кâ што си носија, посија, просија, разносија, долика до воде, горика до брда, дакле, у глави чујеш, а у ушима видиш, а под петама је лако ономе ко је обувен, а у души ко је крижом умијен. Дакле, нека се личи кога боли овом светом свром, кâ ти вра-Брне, кâ и они наши сви прошли дуовници! Дакле: алвундандара, живија наш дични вра-Брне!

— Живија! — узвикнуше Јерковићи.

— Ко ће пити кâ он! — вели Ркалина, машући главом.

— Нико кâ он!

— Виру му његову, да је учија, каква би то глава била!

— Ја сам му мало коју рич разумија!

— А ја баш ништа!

И сви се дивеше томе говору који не разумјеше, јер по жупама светог Фране, кад се напија учену човјеку или кад се у каквој претежнијој прилици говори пред ученијем људима, треба говорити да други не разумију. А Чагљина бијаше прави вјештак у томе, такав вјештак да он сам није разумијевао шта је говорио. Он је тако два-триш бесједио у манастиру, а њеколико пута у граду приликом опћинских избора, и увијек бјеше потресен највише

он, па сви они који би га најмање разумјели. Бесједник нагну бардаком. А као да ни у томе послу не бјеше пошљедњи, јер му јабучица скакаше кроза дугачко грло, од котлаца до подбрата. Пошто предуши, хукну и додаде суд брату Шунди.

— Ун здрављен вран! Донбро донша! — напи Шунда, пак одаде ништа слабије од старијега брата и додаде суд рођаку Ркалини Зубацу.

А Ркалина, након добријех десет гутљаја, додаде суд Осињачи, јер бјеше већ празан.

— Е, овога још није било! — рећи ће Кушмељ тихо, како су га најближи могли чути. — Облапорне губе, дочепале се муктиша, па нагињу ко ће боље: кљу-ка, кљу-ка, кљу-ка! Ка да мени с неба пада! Еј! еј!...

Уто се врати слуга носећи наручје сијена, којим напуни најбољи кревет. Бјеше их у кући свега три, отесанијех сјекиром од буковине, као што су обично по далматинским селима. Поврх сијена слуга прострије чисте плахте, које извади из бисага, а сврх тога метну покриваче.

За њим бијаше улегао Бакоња, па се раскорачи пред прагом, гледајући косо стричеве и рођаке.

Осињача је њешто шаптала с мужем, пак напуни други бардак, којијем се обредише Рдало, Кљако и Рора. Па онда трећи, којим завршише момчад Кркоте и Зубаци.

Стипан припали цигарету фратру па се поизмаче.

Јерковићи разумјеше сад да је близу час у коме ће се излећи оно око чега се све обртало, те умукосе и погледаше Чагљину, а он скупио прстима мрске на чело, као да прибере мисли.

Сви очекиваху ко ће први проговорити и како ће.

Први пробјеседи слуга Стипан:

— Људи божји, ала сте дивљи! Тај ваш дуван смрди, вире ми, ка куга, и штиплје за очи, те ће трибати растворити врата и бацу пошто изађете! Људи божји, ала сте дивљи!

На то се узмигољише, али мудри Чагљина одмах поврне:

— А да што смо него дивљи! Ми смо, болан, кâ звирад!

Па угаси лулу, што и други смјеста учинише.

— Па онда још ништо — настави Стипан. — Ми смо пошли из манастира у подне, па је, богме, дујо уморан и он би легâ, а ви засили...

На то сви једанак поустајаше.

Фратар гледну на свој часовник и махну пут њих руком, али како у тај мах разјапи уста од зијехања, застадоше сви.

— Останите... јо...ш ма... ло, још мало!

Посједаше опет.

— Та-а-ко! А како је сад ов... ов...? — И опет му зијехање прекиде ријеч, али сви разумјеше, шта пита, јер је гледао Бакоњу.

Осињача брзо устаде, поклони се, стави руке за појас, па рече:

— Душе ми, вра-Брне, право да ти кажем, мало је бескаран, мало је своје главе, мало је жив, живљи од друге дице, али, јопет, даде се и свитовати има нико врме!...

— Хм! Та-а-ко!

Чагаљ се значајно накашља, што учинише и сви његови.

— Није баш посве лош, али је мудар, мој вра-Брне. Дивице ми, мудрији у многим стварима од ћаће!...

— Та-а-ко!

Јаче кашљање међу Јерковићима.

— Од ћаће и од других, вируј ти мени, вра-Брне! Јето прикојуче дошли Личани да купују вино. Јере тражи по једанаест виорина барило, а они нуде по девет. Тако је трајало све јутро. Најпослимак Јере тијаше да дâ, али му Бакоња рече: „Не дај, ћако, јере сам се ја прикрâ кад су се разговарали, па сам чуја ди говоре да је вино по другим селима скупље од нашега, а слабије од нашега. Још рекоше да би се у наше могло усуги трећи дија воде!“

— Та-а-ко, тако! А-ну, амо, оди амо, од', од', од'! — рече фратар.

Бакоња пољуби стрица у руку.

— Па шта мислиш, а? Оћеш ли галијотати, ако те поведем у манастир, а?

— Ја ћу те слушати и бићу добар! — одговори Бакоња гледајући стрица отворено у очи.

— Не говори тако, дивље дите, него реци: Слушаћу вас, честити оче, и бићу вашој доброты припокоран! — поправи Стипан.

— Слушаћу вас, честити оче, и бићу вашој доброты припокоран! — понови Бакоња и пољуби опет стрица у руку.

— Тако, мој липи Стипане — рече Осињача — здрављица се наносија, а тако ти твоје срићице поучи неуро дите, јер ми, смо кâ говеда...

— Таа-ко! Доста сад! — прекиде дујо. — Мали ће доћи на ћуд, ја се надам, а ако ли не дође, ја ћу с њим натраг! А сад доста и за доста! Ти му, Барице, спреми мало пртенила и што знаш, па нека иђе сутра са мноу. Таа-ко! А ти ме, мали, изуј!

Осињача допаде и ижљуби обје руке дјеверу. За њом приступи Кушмељ. Обоје заводњело очима. Она се обрне ка слузи, па хтједе и њега у руку цјеливати.

— Таа-ко! Доста, доста! — рече Брне. — Врме је лећи!

Пак устаде и нагну се пут Стипана. Стипан ухвати за рамена од мантије и повуче к себи, те фратар оста у панталам', прслуку и голорук. Такав се чињаше мноу дебљи и као њеко друго чељаде.

Чагаљ, Шунда и Ркалина шаптаху њешто живо мећу собом. Чагаљ упро кажицутом у своје чело па куца у њ.

Осињача рече дјечи:

— Ајте' пољубите руку стрицу и реците: Вала наш липи дујо.

Чмањак, Кривица и Галица учинише тако а мати диже Шкемба, те и он ћуки стрика.

— Таа-ко! Ајте лезите! Ајте и ви, браћо!

— Би молија за једну рич! — поче Чагљина, скинув капу и примакнувши се ка огњишту. Сви се Јерковићи наслагаше иза њега.

— А шта то, Јуре? — пита немарно дујо чешући се по листовима.

— Би молија, а прости кâ старији и паметнији. Јево шта. Ми... онај... да речем, ми јево не желимо зла никоме, а телиш својој крви, своме брату, али... али...

— Ајде, брајо, Јуре, ајде кући, жив бија! Ајте сви, и онако је већ касно! — прекиде га Осињача, блиједа као крпа.

— Али... триба да кажемо да ми нисмо кајели...

— А шта кајели, шта кајели, губо пијана? — прекиде га Кушмељ и спопаде ватраљ.

Али стаде међу њих Шунда и зашунда дигнувши руку високо:

— Ајан! Овдин нен понмаже страншити! И мин монжемо слонмити коме ребра! И јонш канко! Алвундандра!!!

— Шта? — викну фратар запрепашћен. — да се бијете?! Прида мном?! Тааако!? А зашто?!

— Прије свега, реци овој магарчини да се не загони, јер ако га сваки прстом довати, неће остати папричка од њега! — вели Чагљина.

— Таа-ко!...

— А твоје ће се исто бројати, кâ увик, дујо, али је добро да нас чујеш! — вели Кљако.

— Таа-ко!...

— А њему, шта ће бити од ричи? Зашто се јиди, ако му је душа мирна? — вели Рдало.

— Таа-ко!...

— А најглавније је да држи руке при себи и језик за зубе, он и Осињача, јер... — Ркалина зашкргута зубима.

— Таа-ко!...

— Анко јонпет нансрне, дан ган звинзнем по ћинвенринци, Крнкотићу, динте! — вели Шунда.

— Ах, Исусе! Исусе! — уздахну дујо и стропошта се на столицу, пак диже обрве, ваљајући очима с једнога на другог. Стипан стаде иза њега, а Кушмељ и Бакоња прислонише се уза кревет.

— Јесам ли ја међу браћом или међу ајдуцима ноћас? — поче фратар.

— Мој добри, вра-Брне, молим ти се, чуј ме! — заче меко Чагљина. — Јесам ли ја рекâ шта рђаво? А јесам ли и мислија шта рђаво? А он нас тира из куће на овај

начин! Ми јесмо у његовој кући, али смо се ради тебека скупили, и ја имам тебика да речем ништо у име свију, јер имамо договор.

— Таа-ко! — рече Брне, поврнувши се маличак.

— Тако је! тако! — заграјаше сви.

— Дакле, јеве шта је. Малоприје сам рекâ, да ми немамо зле примисли на нашу крв, јер у крви је милос и крипос, а при том богољубнос...

— Немој тако, немој кâ оно мало при, него кажи укратко и бистро шта имаш! — рече фра-Брне.

Шунда одгурну брата, па ставши на његово мјесто:

— Ункрантко јен ово: мин ненћемо дан вондиш Банкоњу ун мананстир!

— Таа-ко? Ви нећете?! А ко мени заповида?

Кљако отури Шунду и стане на његово мјесто:

— Ми ти не заповидамо, нити можемо, али крви ми Исусове (а она је прискупа!) кајаћеш се, ако га поведеш, јер ће те ово дите осрамотити и нас свију!

— Таа-ко! А ја ћу с њим натраг, ако не буде за то.

— Зло је и да пође! — рече Рора.

— Докле га познаш, може учинити што се већ неће моћи исправити! — вели Рдало.

— Ма све су то празне ричи, и ја не знам шта оћете најпосли?

Жестоки Ркалина шкргутну зубима, одгурну све, пак се усићи пред фратора.

— Јеве мене да ти кажем без завијања, најкраће и бистро. Ти одабра сина Кушмељева да учи књигу, па да с врременом буде редовник! Ти с нама вечерас не проговори три ричи, него нас задржа да видимо твој избор. Липо! Али ћеш чути истину, па чини како знаш. А истина је ово: у Зврљеву досад није било лупежа, паликуће, убојице, ни другог вражјега створа, кâ што ће бити овај Бакоња! Он се уметнуја на покојног стрица Јурету, ни узми ни подај, и обршиће кâ он...

Кушмељ јекну као рањени во. Осињача и Бакоња плакаху.

Немилостиви Ркалина настави:

— То си ти све знâ, али ти нама не вирујеш, него си се упија у твога Кушмеља.

— Ја нисам зна то!

— Јеси, јеси! Јесенас смо ти казали све потанко. Казâ ти је и Чагаљ, и Шунда, и Кљако, и Рора, и ја, а кашће ти и све село, јер је све село на чуду е њим! Видиш како сад плаче уз матер, како се приподобија! Сирома! А џигерице би ти извадија за крајцару. Ето, мати му прича како је мудар, како се привукâ да слуша шта Личани говоре, а неће да каже да им је укра из колâ два пршута и да су и' заједно појили...

— Лажеш! — рече Осињача кроз плач.

— Мучи, жено, мучи, немам ја кад, а могâ би липи ствари изређати... Дакле, разумија си све, па сад га води! Чуће му за здравље твоја браћа вратри, а ни св. Врани неће бити лако, јер ће га огулити, ако буде могâ, кâ што ће и право имати!

— Доста, гришниче, доста! — прекиде га фратар, више жалостиво неголи оштро.

Али Ркалин плану на то, пак састави руке на крсти и рече:

— Ко је виши гришник, ја или онај што заклања оваке лупеже, а вратре?...

Тада Стипану прекипје те викну:

— Натраг, ти Ркалино како ли те зову, јер ћу ти мозак пролити! — и маши се оружја.

Бакоња се стани у трен крај Стипана, а Кушмељ опет спопаде ватраљ. Осињача залелека. Фратар се укочањи на стоцу.

— Натраг! — повикаше сва тројица.

Ркалина погледа презирно Стипана:

— А што се ти уплићеш, ти скитачу, ти вратарски тавозилу, а!!? А знаш да ћу ти узети те црваљике иза паса, па ћу и' сломити ода те!...

— Покушај! — рече Стипан извадивши кубуру.

Фратар угаси свијећу.

Чуше како крцну кокот на пушци.

Брна стаде помагање.

— Јере!... Јуре!... Баре!... Шимета! Јесте ли ми браћа! За муку Исукрстову, за св. Франу, не дајте да се крв пролива... Ајме! ајме! у-ју! јо!... Стипане, Стипане, немој дите!...

— Не бојте се, вратре, ништа бит неће — рече Кљако пропирујући главњу.

— Нен боњимо сен мин ти' принковођана, тин онружани денлија! — вели Шунда.

Брне поче грлити Стипана и одмакну га у ћошак, пак се обрну к Јерковићима:

— За име божје, шта оћете од мене?

— Оћемо да изабереш од наши дитића који буде најдостојнији! — рече Ркалина. — Јер ми знамо пут и до бискупа и до краља!

— Па ја нисам рекâ да нећу! — одговори фратар, мало мирнији.

Јерковићи почеше гуркати Ркалину у плећа, сви заграјаше:

— Па липо!... Куд ли ће се липше!... Па добро!... Кâ паметан човик!... добри наш вра-Брне!...

Онда Чагљина ступи на своје пређашње мјесто, па ће медено:

— А шта је трибало да се до овога долази? Зашто не пустите мене да говорим, него овај манити Ркалина: дам! бам! тум! пум!, кâ да се не може људски...

— Добро! Добро! Ајте сад!

— А мој добри, мој липи вра-Брне! — настави Чагљина — немој ти мислити да смо ти ми изгубили ришпет, и да ја нисам знâ да ћеш ти учинити како је право! — рече и пољуби га у руку.

Сви остали редом приступише му руци, преклињући се сваки да му није „изгубио ришпет“ и молећи да опрости. Њеки још повикаше:

— Добра ноћ, брате Кушмељу, прости и вала ти на части!

Ркалина се заплака на поласку.

— Ни-и-сам ни ми-сли-ја да... да те вриђам!

— Ајде, жив бија, ајде! — вели фратар, пак се отетура до кревета и извали се, уздахнувши — као да бјеше свалио терет од стотину ока.

— Таа-аа-ко! Уф! нека вас враг носи све, све, све, колико вас је!...

— А проклети антикристи! лупежи! галијоти! жбири! ајдуци! убија вас бог! А платићете, платити, ако жив буде Јере — говораше Кушмељ.

— Јето, мој добри дивере! Јето какви су видиш сам, па још вируј њима! — плакаше Осињача.

— К врагу сви! сви! сви! Уф! — стењаше једнако фратар.

У зору, по наредби фратровој, Стипан оседла коња, те се кренуше.

Кушмељ, пошто поможе брату да узјаше, стаде пред коња, па се чешка.

Фратар блијед, као да је боловао, гледа у врх од чизама и вели:

— Па... онај... видићемо!... Тамо по Божићу!

— Ја... онај... како год ти речеш! — вели Кушмељ.

Фратар се још дубље замисли, пак ће најзад одлучно:

— Па баш нека пође одма! Нека иђе!... Баш нека иђе одма! — ободе коња и одјезди.

Кушмељ и Осињача изгрлише Бакоњу, препоручујући му да слуша стрица Брну, да запази како га Јерковићи љубе, па нека се баш за њихов инад подобри.

Стипан и Бакоња пођоше.

Муж и жена стајаху у дворишту докле их год из вида не изгубише, пак уђоше у кућу.

IV УВОД У НОВИ ЖИВОТ

Бакоња и Стипан иђаху што су боље могли, али заостајаху иза добра

фратрова коња. Кушмељић, поред све трке, не даде одушити слуги но га питаше за ово и за оно: које је оно село, куда води пут, откуда тече ријека итд. Кога год сретну, свак поздравља фратра и свак пита Стипана гдје је био дујо и чији је клапчић. Бакоња се чудило гдје толики народ познаје стрица, а ето су одмакли богзна колико од Зврљева! Кад у њекој долини хтједоше пријећи цесту, два коња летијаху пут њих, упрегнута у господска кола. Фратар их причека, па и кола стадоше поред њега. На предњем мјесту сједијаше човјек са фесом на глави, који лијепо поздрави: „Ваљен Исус!“ За њим, у кошу, извалила се двојица какве Бакоња никад ни у сну не усни (јер Бакоња никад не би у граду). С десне бјеше старац сиједе браде до паса, а на глави му њекака капа као голема печурка. С лијеве чачурак њеки, сух, испијен, а на кукасту му носу стаклени прозорци. Обојица зачаврљаше размахујући рукама, док, у њеке, старкеља извади кутију и пружи је стрицу, а стриц узме међу два прста црна пепела из ње, шмркну га и кихну. Стипан је на чуду био да маломе све разјасни.

— Онаке хаљине и капе носе по варошима сва господа. Оне прозорке носе људи који добро не виде. А онај се пепео шмрче да се оснажи вид. Онај језик што је слушао зове се талијански и њим говоре сви учевни људи. „Прке“ значи: зашто; „ши“ значи: да!; „же“ значи: јест итд.

Сунце бјеше одскочило три копља кад стигоше ка ријеци. Стипан и возари на сву муку уведоше коња у сплату, јер се пропињао и бацао задњим ногама. „Који му је враг јутрос!?“ — вели фра-Брне. Најпослије весла ударише и лађа се отисну. Стипан стао насред ње, држећи једном руком коња за узду, а другом заклањајући очи од сунца. Фратар оста на обали, оградио објема рукама уста па им довикују: „По-лако! по-лакооо! Чувајте да се не при-панеее! Чувајте да не прибије ноге кад иза-ђеее!“

Бакоња стојаше иза фратра. Слушао је он много и много причати о свему што му сад бијаше пред очима, али је све кудикамо друкчије неголи што је он замишљао! Ето вода кркља и као да у хиљаду лонаца ври купус. Ама откуда толика вода!? У Зврљеву има само убалâ, па кад лети пресахну, ред је ходити на далеко, до њеког изворка, па и ту буде сломљенијех глава, јер је налога и свак тражи да прије уграби! А овдје могла би пити сва чељад што је има на свијету, и сва стока што је људи држе, и све звјерке, и све тице, па не би отпили толико да се позна!... — А каке су оно тице што лете тамо амо над водом? Онакијех нема у Зврљеву! Повише су од голубова, а оштријех и дугачкијех крила. Сад, гле! гле! гле! једна слети у воду, па изнесе њешто

што јој се копрца у кљуноу! Изнесе рибу! Ено и друге кљуцају и лове рибу! Тице лове рибу!! Е, шта све не бива у манастирскијем водама!!... Сад Бакоња пожеље да му је бућнути у воду, пак се просушити у „ајеру“, па опет пљус, и све тако докле га од те помисли не ухвати мала јежња... Па онда се сјети е је слушао да та ријека отиче у море, а море да је широко као небо. Погледа низ ријеку што је даље могао, докле је назрије танку као конац, гдје се крије међу брда. Затијем обрну очи пут острвца на коме бијаше манастир. Ето вода опточила земљу, па се два рукава састају и чине ширину. Један трак растоке бијаше модар, а други зеленкаст. Бакоњи би жао, помисливши да вода мрви земљу, ону лијепу црницу што се накосила као да бјежи од свога непријатеља. На њеној окрајници скркле се врбе, а од њих ништа даље не види до опет зелене чести и врху њих гвоздени крст на звонику. Бакоња се пропе на прсте, а у тај мах млазну му у очи силна свјетлост из манастира. (Бјеше стакло на црквеном прозору, од кога се одбијаху сунчани зраци.) Бог зна шта он помисли да је, те се опет стаде пропињати, а тада гакну њешто одонуда: гаа-ааа...

— Шта је оно? — викну Бакоња.

Стриц му се поплаши од тога узвика, па се обрну и удари га по образу.

— Магаре од магарета! Тако ме припаде, а?... А што те враг није понија с њима у сплату, него и ти чекаш брод кâ господин! — пак се опет обрну и стаде дозивати возаре.

Бакоња бризну у плач... Ја... ја... ја...

— Шта: ја... ја... ја...!? — осијече се дујо. — Светога ми Фране, великога ми светога Фране, фалиш ли мало што... изгубиш ли ришпет мени или коме од редовника, или се побијеш с млађима, онда ћу ти најприје одаламити педесет тојага, па ћу чинити да с ноге на ногу изађеш из манастира и рећи ћу ти: „Ајде натраг, губо, у свој тор!“ Јеси ме разумија? Јер сте сви губе и погрде, какви' нема у целом кршћанству! Гори сте од ркаћа.

— А шта радите више, враг вас однија, а? — обрну се к возарима, који живо веслаху натраг.

— Нисмо могли прије, оче! Помамија се коњ, није тија да изађе, него све удр', удр', ногама, и удрија је у бедра млинара!...

— Таа-ко!? Који му је враг данас!? А је ли изашâ здрав?

— Јест, оче, али ће млинар одлежати барем пет дана...

— Таа-ко? А јесу ли сви редовници овди?

— Јесу, јено баш сиде прид манастиром...

— Ајд' улази! — викну синовцу сједајући на крми.

Бакоња отрије дланом очи и намјести се на кљуну. Кад се навезоше на ширину, он гледну подасе у воду, али му се свијест поче обртати, те се ухвати за бочину. Тако је сједио, клањајући се на сваки одбој, докле се опет разлијегну оно гакање.

— Шта је оно? Је ли оно каква тица? — запита возара шапатам.

— Оно је једна велика звирка... — вели један.

— Која ће те изисти, ако се не будеш чувâ! — дода други.

Бакоња се испрси гледајући подругљиво ту манастирску фукару и њихове пругасте плаве панталоне, пак им обрну леђа, а кад бродић уљезну у пристанић, он искочи као вижле. Возари изведоше Брну, па легаше под ракиту.

Стриц и синовац пођоше мучећи кроз дубраву. Лишћа још бјеше на старој древади, али још више шушњарка по ледини. Након њекијех педесет корака пуче тратина, а на њезину крају, иза два реда високијех стабала, издигли се прави вилински двори.

Тако се учини Бакоњи, који стаде. Разјапио уста и избуљио очи.

— Пољубићеш сваког реводника у руку и поклонићеш се прид сваким, јес ме разумија? Таа-ко! Пак ћеш се измакнути и стајаћеш гологлав, јес ме разумија? Таа-ко? — рече стриц не гледајући га и крену се пред њим, мало брже.

Бакоњи бјеху прионуле очи уз манастир те се препаде кад многи гласови заграјаше:

— Вазда Исус и Марија, фра-Брне!

А имао је Бакоња шта и видјети!

Седам фратора извалило се на клупи под орасима. А какви су да од бога нађу! Петорици се куља надула, свакоме једнако задригла шија, сваком једнако пуцају образи, сваки једнако отромбољио обријане усне. Двојица само бјеху мршави људи.

— А је ли ти то синовац? — запитаће понајстарији, дигнувши наочаре с носа на чело.

— Јето јест... Ајд' учини своју дужност!

Бакоња пољуби редом седам руку, поклони се седам пута, пак се врати на пређашње мјесто обрћући капицу међу прстима.

— А колико му је година, Брне?

— Дванајс...

— Шалиш се, човиче! Није могуће!

— Није могуће, више му има! — поновише сви у чуду.

— Ма вирујте, да и' није ни напунија! — пак сједнувши обрну талијански да им њешто прича.

Фра-Вице (гвардијан), фра-Думе, фра-Брне, фра-Ловре, фраШимун, фра-Јаков, фра-Баре и фра-Антун заподјенуше разговор, прекидајући и претјечући један другога. Тако их је црква крстила, али по народном крштењу зваху се: Пирија, Тетка, Наћвар, Блитвар, Дувало, Срдар, Вртиреп, Жвалоња.

Било је још неколико постриженика манастирских, али су се они налазили „у тековини“, по парохијама. Само кад који оболи или кад је коме потреба да се одмори доћи ће за њеко вријеме „кући“ са парохије, а настаниће се у њој кад се године натоваре на плећи као поменутој осморици. Ови, дакле, у миру преживаху што је дао бог и св. Фране. Бакоња стаде гледати манастир. Бјеше на један под, али је имао око двадесет прозора у лицу. Црква је својим обијељеним прочељем прилијељена уза њ. зид манастирски није закљачен, те се види у њему четвртасто камење, округло, плоче, шкриље и комади опека. Малени прозори нити су једнаки нити у једној врсти, те да нијесу још четвртасти, могло би се мислити да су топовска зрна зид испорешетала. Капци су свакојаке боје и распадају се од старости.

Из даљине се та зграда свакоме чињаше лијепа, јер је зачиња зеленило, али Бакоњи ни из близа не поружње.

Фра-Брне једнако пркелаше погледајући синовца, па кад и томе дође крај поче нашки.

— Јето тако! Нисам чуја липе гласове за њ, али, ако се не буде владâ како ваља, ја ћу фију! (показа руком како ће га истољагати), па нек иђе откуд је и дошâ.

Уто се помолише на вратима два ђакона и три ђачића у далматинској варошкој ношњи. На свакоме бијаху: пантале, кружат са сребрним пуцима и гуњ опточен гајтаном, све до црне свите, па онда шарени појас и плосна црвена капица. Тако се носе трговчићи по далматинскијем варошицама и фратарски ђаци докле се не „обуку“. (Обући се, у њихову говору, значи: носити мантију.)

— Биће он бољи, него мислиш! — рече гвардијан, устајући. Пак му се попримаче и потапша га прстима по образу. — Је ли да ћеш бити добар, а?

Бакоња се ослободи, погледа старога куљешу отворено, па понови што бјеше путем научио од Стипана:

— Бићу припокоран, припоштовани оче!

— Е, па липо! Ајде сад са оним дијацима. Ајде поведите га.

Бакоња прође са ђацима испод сведенога уласка и нађе се одмах у дворишту, гдје видје да је манастир озидан налик творила. Једну страну захваташе црква, а испред трију страна бјеше широки тријем, подупрт стубовима. Тријем бјеше покривен даскама, плочама, опеком — како гдје. Између крова од тријема и крова од цијеле зграде, на много мјеста, дим је оставио жуте млазове.

Двоје камене стубе, састављене од незграпно отесанијех каменова, извођаху на тријем. Дуж тријема врата од ћелија и од других сувота бјеху неједнака и различито обојена. Између једних и других бјеху издубљене пањеге, а у њима се нахођаше светитељских кипова, полупаних лонаца, крпа итд. Под на тријему бијаше покривен његдје даскама, његдје плочом. Кад обрнуше другијем лактом тријема, Бакоња видје у кућу једне стубице налик сврдла; оне сметаху проласку, а не вођаху нигдје, јер њекадашњи отвор иза њих бјеше зазидан. У трећој страни затече још већу збрку. Ту бјеше прозора гдје би боље доликовала врата, и обратно. Најзад стигоше до краја.

Тако једнијем гредом обиђоше манастир. Кушмељић израчуна да ће у тој кући бити око четрдесет сувота, а кад се томе дода таван и подрум, онда би се у манастир могао смјестити готово сав зврљевски народ!

Два ђакона сврнуше лијево, кроз велика врата, над којима бијаше икона и кандило. Бакоња је мислио да је иза тијех врата њека светиња, али кроз њих допираше оно „благовоније“ које допире из манастирске кујне.

— А јеси ли кад бија овди? — запитаће га један малиша, пошто осташе с њим на тријему.

— А како те зову? — пита други.

— Име ми је Иве — одговори Кушмељић.

— Ал' те зову Бакоња! — додаде трећи смијући се. — оцу ти је надимак: Кушмељ! мајци: Осињача, једноме брату: Чмањак; једној сестри: Галица, другој: Кривица; најмлађем брату: Шкембо. А стричеве ти зову Чагљина и Шунда. Реци да није тако.

И сви се слатко смијаху.

— А шта си радија код куће?

— Пасâ је козе! А овди ћеш пасти гуске, разумиш ли? А није лако чувати гуске, брајко! Прије свега, триба свакој да надинеш име, јер ти ни једна јутром неће изаћи док је не зовнеш по имену. Па, ваља да иђеш прид њима овако (показа му како ће се гегати), ако ли која утече низ рику, мораћеш трчати за њом низ обалу док је не сузбијеш.

Послије тијех упутстава уђоше за ђаконима. Уђоше у пространу дворницу, у којој бјеше велики сто. Иза прочеља, на стијени бјеше разапети Исус, го и ништа мањи од Кушмеља. На другој стијени вишаше слика која приказиваше гомилу људи што

сједе око стола. Сви су били космати и сви осим једнога имадијаху њеки свијетли лопар око главе. Пред том сликом бијаше налоња и на њој отворена књига.

Бакоња са својим друговима пријеђе у мању собу, гдје бјеше један мањи сто са двије старинске клупе, а на стјенама полице пуне кругова и здјела.

Одатле уђоше у кујину.

Пред високим огњиштем стојаше постарији фратар, лјевајући чорбу кроз гвоздено цједило. Бакоњи се учини чудновато да редовник врши такве послове; причека докле онај положи лонац, па приђе и цмокну га изненада у масну руку.

Ђаконе и ђаке подуши смијех.

Кувар се снеби, па запита дјечка:

— Који си ти? Кога тражиш?

— Ја сам синовац вра-Брнин.

— А! Тако! Жив бија... Видиш... овај... ја нисам редовник, него лајик... али јопет, липо је штовати старије... Ја би теби по годинама мога бити отац... А шта се смијете, безобразници? — викну на ђаке. — Чудна ми чуда што ме дите пољубило у руку! Метни капицу, дите, метни! Мени је име Грго, зваћеш ме шјор-Грго. Ладај се липо, а ја ћу те у свему поучити. Али, свр свега не буди кâ ови твоји другови. Ајде сад тамо, одмори се.

Бакоња, збуњен, врати се у предњу собу, гдје бијаху оних пет, те га опет почеше задиркивати.

— Зашто ниси и мене пољубија у руку, а, гушчару? — пита га, тобож оштро, један извијени ђачић, три-четири године старији од њега.

— Немој тирати све једну те једну комендију са дитетом! — рече високи, болешљиви ђакон, који се једва држаше на ногама.

— Јето фра-Тетке! Бижмо! — викну најмлађи, те сви изађоше осим Бакоње, који се зачуди видјевши фратра што је сједио до стрица. Дакле, то бјеше фра-Тетка.

— Оће ли брзо бити готово то, Грго? Јеси ли мањистру усуја?

— Нисам још, оче — одговори Грго зловољно.

— Ма враг те однија, јесам ли ти рекâ да манастирска ура изостаје! Јево већ подне!

И Тетка љутито изађе.

Бакоња ступи ка прозору и угледа простран врт за манастирским наличјем. Иза њега бијаше ред омањих зграда; пред једном поткиваху коња. Ту се бјеше начетала гомила слугу, међу којима познаде Стипана. Иза тијех кућа пружи се ливадица, а под њом одмах текла је ријека, шира но на другој страни острвца. Преко воде пружи се равница, а иза ње наслагала се брда, загајена виновом лозом и маслиницима. Све то бјеше красно у јесенском ведром дану, те Бакоњине очи летијаху на све стране док се не уставише на грању једног стабла усред врта.

— Исусе мој, шта ли је оно? — запита сам себе Бакоња избуљивши очи.

Види да је дугачки тичји реп, а на његову крају, на сјајним перима, у златним кружићима, њекакве модре пјеге. У тај мах ушета у башту фра-Тетка, па кад је био под дрветом, гакну она тица врху њега, а он дохвати грумен земље и баца је нада се, те слети тица и поче трчати незграпнијем дугим ногама, а како трчи, повија јој се танки врат и на глави мала перјаница. Од њекуда притрчаше к њој њекакве сиве и кусасте кокоши, које чињаху: гр-гр-гр-гр.

Бакоња уђе у кујину.

— Молија бих вас, шјор-Грго, за једну рич — рече Бакоња, па се и нехотице облизну, погледавши на печење.

— Шта ћеш, дите?

— Како се зове она тица златна репа? Ено је у вртлу.

— Оно је пајун. Ајде, сад.

— А оне друге кусасте?

— Оно су вараунке. Ајде, сад.

— Пајуни и вараунке — понови Бакоња, сједнувши опет. — Све је овди чудно, све! Због оног сам пајуна добија јутрос ћушку од стрица! А јето овди је и кувар у вратарским хаљинама, а кажу да није вратар! А откуд они галијоти знаду надимке ћаћи, матери и осталима? Да им то није Стипан казâ? Зар је Стипан галијот?

С том тешком сумњом Бакоња преклони главу и заспа на клупи.

Након пола часа пробуди га врдање у фратарској трпезарији. Они су чатили молитву, па почеше покретати столице, па се зачу звецкање посуђа и онда мрмољење кроз нос. Бакоња се примаче вратима и видје она два ђакона пред налоњом: један чати, други прати очима. Послије неколико, онај други поче да чати, а први да гледа, док гвардијан не забобоњи њешто, нашто се ђакони поклонеше па и они сједоше за сто.

— Мали Јерковићу! — викну га кувар, сједајући у прочеље друге трпезе, те Бакоњу посади до себе, а она тројица ђачића мало се одмакоше. Бакоња приону

својски. Јадник се не бјеше омрсио богзна откад, а још тога дана пјешачио четири часа. Како ли се угодно изненади кад му, послвије добра комада говеђине, шјорГрго поднесе печење и салате, па онда једну крушку, па пуну чашу вина.

У фратарској трпезарији час би се дигла граја, час би се смијали и шаптали, док опет заврдаше столицама, опет зачаврљаше молитву, па изађоше.

Грго оде у кујину, а Бакоња се дошуња за њим, па рече умиљато:

— Ако шта заповидате да вам помогнем, шјор-Грго.

— Ја видим да си ти добро дите, да си зафалан — рече кувар дирнут. — Али данас ми нећеш помагати, јер си уморан, него опет ајде легни на клупу, пошто је стриц отишао да се одмара. Посли, ја ћу те разбудити и повести да видиш цркву.

Бакоња се поврати у ђачку трпезарију.

— Ма ти кâ да не бегенишеш ово наше вино — рече онај ђачић који га је и дотле задиркивао, показујући на Бакоњин тек начети дио. Он нагну чашом, али послвије једнога гутљаја лице му се згрчи и очи му засузише, те заману чашом и удари њом по глави варалицу.

Она двојица скочише на Бакоњу, али снажни Кушмељић залијепи шаком једнога и другога у тињи час.

Грго допаде.

— Шта је!? Зашта се тучете?

Бакоња му пружи чашу, а кад Грга примириса и познаде да су му паприку ставили, викну:

— Ђаволски синови, зар се тако дочекује друг, а? Добро си учинија, Јерковићу! Ако те туже не бој се, извући ће они дебљи крај... Излазите одма, или ћу сад ка гвардијану.

Кад они одоше, Грго даде Бакоњи средине хљеба да жваће, па га свјетова да легне, што Бакоња и учини одмах, па брзо заспа, иако му се још не бјеху осушиле сузе на образима.

Грго га остави тако пуна два часа, па га онда одведе у цркву.

Бакоњи се учини да је на језеро ступио, тако сијаху црвене и плаве плоче од пода, а тако исто и мраморне стубице испред седам олтара. А шта је то према позлаћеним стубовима, свијећњацима, криволетима, кандилима, према сликама и киповима што плијењаху поглед са свију страна! На крајевима бијелијех трпежњака вишаху ружичасте чипке. Грго му обрати пажњу на хор, гдје сијаху цијеви на оргуљама као да бијаху од сухога злата.

Из цркве, Грго га одведе у коњушницу гдје су гризла четири добра седланика и четири товарна. Ту се прилично дуго забавише, јер су коњи били велика љубав Бакоњина. Из коњушнице сврнуше у наслон, који је тога маха био празан, али му Грго каза да је то мјесто за шест крава музара. Одатле обиђоше млин, гдје се Бакоња упозна са млинарем и ковачем, који увијек друговаху. Вигањ је био на њеколико корака одатле. Најзад отидоше у нову мађупницу.

Њекада су слуге јеле у манастиру, али прије десетак година фратри саградише за наличјем манастирским кућу за млађе. Бјеше то доста пространа зграда, подијељена на троје; средина бјеше ограђена ниским зидом, при дну кога бијаше камени коломат за сједење; при једној стијени приграђена бијаше једна пећ за хљеб; напред пода бијаху два гвоздена пријеклада, гдје је горјела ватра. Са страна те средње зграде бијаху двије клијети: спремница и мљечар. Цијела се кућа зваше новом мађупницом. У старој мађупници у манастиру зими се гријаху фратри, као год што стари мљечар придадоше ка ризници.

Све то Грго потанко исприча новоме ђаку и још много штошта, а особито како он долази јутром и вечером да дијели млађима оброке. То је установљено прије десет година, и то бјеше врло добро по мишљењу Гргову, јер тако млађи, без велике потребе не уносе ноге у манастир.

Бакоња је све то слушао њекако расијано, откад у новој мађупници чу њеки разговор између двојице слугу, који лежаху те се и не мрднуше кад кувар уђе. Бакоња је јасно чуо гдје један од оних рече:

— Богати, ко је овај клапчић са Балеганом? (дакле, шјор-Гргу зову Балеганом.)
— рече у себи Бакоња.

Кад је било доба вечерњи, Кушмељић се приби у кут црквени. „Благослов“ (вечерњу), служаше фра-Вртиреп. Осталих шест редовника сједијаху са страна великог олтара; два ђакона клечаху мало даље; од три ђачића један бијаше у стихару, а двојица послуживаху. Дакле, није било нарочитог звонара ни црквењака. Одједном забрујаше оргуље, те се Кушмељићу коса наостријеши, јер дотле не бјеше чуо те свирке. Он се обрну да види ко то свира, кад али Тетка сједи испред цијеви и решета главом.

Вечера прође истијем редом као и ручак. Другови га и не гледаху, а камоли да би га задиркивали. Стрико Балеган намигну Бакоњи, као да хоћаше рећи: „Виш да добре шаке помажу и у манастиру, више него памет!“

Послије вечере Наћвар зовну Балегана:

— А, Грго, а ди је оно моје дите? Вире ми, ја га и заборавија бија. Је ли галијотâ шта?

— Није, дујо, крижа ми, него, колико ми се чини, баш је мудро дите.

— Таа-ко! Е, е „нова нева свака је ваљана!“ доведи га послѣ к меника.

Балеган одведе Бакоњу у средњи тријем, гдје је Наћвар имао своје двије собе као и сви остали фратарии. У предњој бјеше велики орман књига, четири наслоњаче, диван, а по стјенама неколико слика и један часовник са утезима. Кроз друга врата видјела се Наћварева ложница, у којој такође клопоташе један часовник истога облика као и први. Кувар изнесе из те собе у предњу једну пустину, покривач и кожни подглавач, које предаде Бакоњи. Док је то радио, он и фратар говораху талијански.

— Таа-ко! — рече најзад Брне зијехајући. — Изуј се прид камаром, па ћеш онда ту лећи, а сутра зором узми онај суд и донеси воде са чесме. То јест, најприје ћеш одзвонити будионицу, па ћеш на воду. А казаће ти Грго ди је чесма. А сад лаку ноћ! — Брне се затвори.

Грго оста још мало да поучи дијете, па отиде.

Бакоња се хитно прекрсти, духну у свијећу и одмах заспа као заклан.

Шта ли се све није врзло по његову мозгу те ноћи? Непознати крајеви, сељаци на путу, стари господин сиједе браде и његов сухи друг, бурмут, ријека, галебови, паунови, лађа, возари, манастир, црква, оргуље, млин, вињаг, добро јело, паприка у вину...

У потоњу Бакоња снијеваше све љепше и љепше. Баш усни е они ђаци с којима се био добили крила па лете по „ајеру“ и њега носе, а он их преклиње да му кажу своје надимке. Па онда још око њега лете, „пајунови и вараунке“, па од њекуда долети и фраТетка, сједећи на облаку и куцајући прстима по зупцима од оргуље. Сва та мјешавина летијаше навише, навише, а за њом летијаше онај болешљиви ђакон, врло тужан што не може да их стигне, и баш кад хоћаху да зађу за њеки румени облак, разбуди Бакоњу треска у соби и стричев глас:

— Дижии се, магарчино! Јеси ли се у Зврљеви навикâ да спаваш до ово доба, магаре од магарета!

V ПРВИ ДОГАЂАЈ

Ш

ест недјеља послије одласка Бакоњина наста рђаво вријеме у Зврљеву. Магла напуни долине, па силни вјетар од мора разagna маглу, а донесе пљусак. Жедна земља пијаше брзо воду. Затијем поче тихо али трајно ромињати она киша што пастирима продире до костију.

Чмањак, најстарији Кушмељић, гурио се тијех дана у једној пудари, чувајући стоку. Кроза сухе гране, којима бјеше покривена колиба, протицала је киша, те Чмањак прозебе, тако да га час обузимаше ватруштина, а час се тресијаше од студени. Поред свега тога кукавац се не пожали, него се отимао болести и посрћући ходио. Али једног вечера, смркло се увелике, а Чмањак не јави стоку кући. Тада отац отиде да га тражи и нађе га несвјесна. Осињача одмах погоди шта му је: „Нагазија је нисритник!“ вели, па потрча ка Цонтрони Чагљиној, која бјеше вјешта тијем работама. Цонтрона, иако не говораше са кнезом, дође. Пошто прегледа Чмањка, рећи ће:

— Нагазија јест, то је сигурно, али се не зна је ли на сугреб или на чини! Ако му изађу шклопци по тилу, онда је сугреб, и оздравиће лако! Али, ако су чини, онда... — заврти главом.

Осињача јој донесе одмах живога угљевља и здјелу воде. Цонтрона баци први жеравак у воду и запита:

— Је ли овоме крива Пешњетина?

Угљен зацврча, али не потону.

— Је ли Чврља Ожегова? — наставља Цонтрона. — Је ли Жландра Ђукова?... Је ли Врља Кукумарова?... Је ли Чандрљока Кокина?

На сва та питања жеравци цврчаху, али ниједан не потону.

Најзад Осињача, која дотле махаше главом, баци жераву питајући у себи:

— А да није баш томе крива ова Цонтрона. На то жеравак: цвррррр!... па потону као олово.

— А којој си то наминала, вире ти, Барице? — запита је јетрва гледајући је подозриво.

— Нека је враг носи која је да је, него помози, Цвито, па ћу те напојити добрим вином! — рече Осињача, а забашури своју забуну кашљем.

Цонтрона запоји Чмањка три пута оном водом у којој бјеше гашено угљевље и отиде однијевши за свој труд врч вина. Јетрва плуну за њом три пута, газећи плувачку и мрмољећи њешто, па настаде око дјетета.

Сутрадан рано, Чмањак изједе два попржена јаја и попи чашицу вина. Стрина му Цонтрона, обишавши га још једном, подјемчи својом душом да ће оздравити.

Тада Крива замијени болесника код стоке, Барица и Галица ткаху, а кнез је тесао њеке паузнице и свакога тренутка излазио пред врата да види мијења ли се вријеме.

Тек у попасно доба осјевери и указа се маличак проблијеска на небу. Тада кнез, Осињача и Галица отидоше на поткутњицу да беру клипове. Вратише се пред мрак, кад и Крива дође. Чмањак је спавао, а Шкембо се играо у пепељаку. Домаћица усу у лонац кукурузно брашно, које кнез измијеша. Тек након њеколико залогоја проговори Осињача:

— Боже мој, шта ради сад наш Ивица? дави ли се и он пуром као ми! Је ли киснуло данас моје злато? Је ли се обика у манастирини? Како ли га пази стриц Наћвар?

Кнез је погледа зачуђено.

— А шта си издрељија те очурине у мене!? Зар ја не смим спомињати своје дите? Срам те било! Јер теби баш кâ да је жâ што се твоје слутље не испунише! Ма неће то бог дати, не, не, не, па ти заковрнуја од злоће, од...

Њеко залупа на вратима.

— Ово ти је јопет она криворепа Цонтрона, губава вештичина. Мисли да ће се и вечерас мукте опити. Ма нећеш, Цонтроно, валај, макар црка и Чмањак.

— Не говори тако, кршћанице! — опомену је кнез.

Опет се зачу лупање.

— Ајде, Криветино, отвори, нека је враг носи.

На велико њихово чудо уђе Бакоња.

Бакоња, блијед у лицу, глибав до кољења, у руци му штит од кише, а о рамену шарена торбица. Сједнувши назва Исуса, па сними капу, па тресну њом о кољено, те стрцнуше капљице на све стране...

— О, боже... боже! — проговори једва једвице мати. — Шта сам ти згрешила, чудни боже, да ме вако каштигаш!!? Шта ће сад ре... ћи о... ви на... ши ис... ко... па... ни... ци! О! о! о!

Тада се и кнезу одријеши језик.

— А, несритно дите, убија те гром!... Зна сам ја, зна!...

Шкембо, Крива, Галица, па и Чмањак, који се уто бјеше пробудио, поведоше се за родитељима, те учас наста плач и ридање у дому Кушмељеву.

Бакоња скочи.

— Прикините,... ја сам послом доша!

— Каквим послом, гром те убија! — вели кнез.

— Кажем ти: послом! Ајде одма по Кењу Кркотића.

— Штаа? Каако?

— Ајде по Кењу, кад ти вељу. Реци му да је његов поса и његова корист, али се чувај да те не чује његов ћаћа.

Кушмељ зинуо, те га жена гурну.

— Ајде, шта се примишљаш, кâ да моје дите не зна шта говори. Не видиш ли да је вратрова порука!

Кнез утрвши дланом очи узе гуку пуре и изађе.

— Дакле, те нису изагнали, душо материна, срце материно — пита Осињача, љубећи Бакоњу по образима и по шији. — Дакле, си баш послат? И то баш Кењу, губавом Кењу? Шта то може бити?

— Молим те, мајко, склони дицу, јер сам гладан! — рече Бакоња, па извади из торбице погаче и сира и поче јести.

Мати отклони дјецу, испривавши му шта је било са Чмањком.

— И то му је стрина Цонтрона даровала. Нико нег она!

Бакоња на то уста, пољуби брата, па се опет врну на пређашње мјесто. А она се приби у угао, па поче испод гласа:

— Па ош ли мајци казати, шта је то!

— Ма чућеш сад, чим дође ћаћа.

— Знам, али би рада, да те посавитујем. Али, јопет, ради како знаш. Оћеш да те изујем? Нећеш, велиш! Па ти, по овоме врремену, оклен доклен. Валај, ни вра-Наћвар нема срца! И шаље те ради губавог Кење! Ма шта то може бити, дите?! Цигурно ника велика ствар. А шта ћеш ти радити, ако дође стари Кркота с њим? Знаш, одма му реци: „Рш! нису твоји послѣ!“ Тако учини. Ладај се мудро, драго дите!

Послије једног часа доведе кнез Кења.

Бјеше томе Кењу око осамнаест година, а бјеше снопаств, врљав, као и сви Кркотићи.

— Ваљен Исус — назва Кењо. — Е, а ти Иве зар јопет дошâ кући?

— Ја јево дошâ да се с тобом разговорим.

— Са мнокарце?

— Јест, да ми кажеш ди је стричев кулаш — рече Бакоња, гледајући га добро у очи.

Кнез и Осињача скочише са столица. Кењо их плахо погледа и поче муцати.

— Ја, вѣре ми, не разумим шта ме питаш! Зар је нестало коња вра-Брни? Зар га је нико украâ?

— Украли сте га ви... Ти већ знаш, који ви — рече Бакоња оштро. — Не помаже ту забашуривати ни трошити ричи у витар... Све се зна.

— Ма ко је то слагâ, триста му крста и светаца?!

Тада се кнез умијеша и направи лице као да све зна.

— Не псуј, магарчино, него казуј ди је коњ.

— Доста је једну рич рећи, па да осванеш сутра у слипићу — вели Бакоња. — А теби ће бити најтеже, јер остали, кад одлеже нико време, отићи ће кући, а тебе ће отправити у солдате.

Кењо поблиједи.

— У солдате, разумиш ли — настави Бакоња — јер је стриц највише на тебе киван. Овако је рекâ: „Онога ћу галијота послати прико мора, ди ће му сваког јутра одадирати по десет батина, и то ће трајати десет година.“

— Тако су баш лани послали једнога из Приморја, те је цркâ од шиба — вели Кушмељ.

— О Исусе! О Дивице! О Јозефе, праведни, шта се још на свиту неће чути — уздише Барица.

— Ма добро, али ди су свидоци — пита Кењо.

— А откуда би ја зна, и зашто би мене стриц сла по овом вриму, кад он не би почисто зна ко му је коња одвеја.

— Ма, ја, ка вељу да...

— Чуј до краја! — прекиде га Бакоња. — Мени се сажали за тобом, па стадо молити стрица: „Немојте, дујо, док се ја не састанем с Кењом. Ко зна, може се све то још на лепе свршити, а може бити да је Кркотић најмање крив.“ Тада вра-Брне одмекну и рече: „Ајде покушајмо и то, нека га враг носи. Ако се покаје и врати одма парипа, подај му ови' пет талира!“

— Зар још пет талира! — викну кнез.

— О Исусе! О Дивице! О Јозефе праведни! — поче опет Барица.

Бакоња одријеши из једног крајичка од убруса пет крунаша, па их понуди Кењу, коме очи синусе, те ћаше да прихвати новац, али се на вријеме поправи.

— Валај, баш ћу гледати да дознам, па да просочим...

— Не, него смиста кажи ди је коњ, или ћу ја одма дати ћаћи стричеву књигу.

— Какву књигу? — запита кнез.

— Стриц је овако заповидија: „Ако Кењо не тине одати, а ти подај ћаћи ову књигу, нека је одма однесе у град у суд, па онда је лако.“ — Бакоња извади из торбице њеко писмо завијено новинама.

— Дај амо! — викну кнез. — Одма дај амо ту књигу!

— Ма шта може бити то? — рече Кењо с малом душом.

— Шта може бити? Ово је лепорат, у коме се налази све како је било, како сте коња одвели, куд сте га провели, све, све, све, до најмање ситнице.

— Дај, дите! — викну опет кнез. — Ја ћу одма Кења свезати и одвести у град, кад већ има лепорат. Шта да губу штедимом... Дај, Барице, коноп.

— О Исусе слатки! Дивице причиста! Јозефе праведни! — кличе Барица уставши.

— Немој стрико, казаћу све, ако ће ме ћаћа и убити — једва изговори Кењо, а зној му проби кроз чело.

— Ди је кон!? — брекну Бакоња.

— Ди је коњ!? — понови Кушмељ.

— Коња на сриду, губо од губе! — рече и Барица.

— Јено га под Црним куком, у синици стрица Роре.

— Трчи ћаћа! — вели Бакоња давши Кењу новце.

— Брзо, мој липи Јере — дода жена.

— Ајдмо — рече Кушмељ, узевши кубуру с оружнице, па истура Кења пред собом.

Бакоњу спападе такав смијех да се изврати наузрак. Кад се Осињача поврати, Бакоња се још смијао, али од силног умора и дремљивости није могао више да говори, него оде на кревет и леже, молећи матер да га одмах пробуди чим се они поврате.

Барица запали свијећу пред „Дивицом“, клече и поче говорити „крунице“. Кад изговори десет круница, изађе пред кућу, да види иду ли, па опет настави мољење. Тако је трајало до пред зору, кад Барица зачу коњски топот, те пробуди сина.

Кењо уђе водећи за оглав кулаша, који, сав блатав, покривен раканцем, зарза видећи Бакоњу. За коњем уђе Кушмељ, држећи у руци натегнуту кубуру.

Бакоња загрли коња и стаде га љубити и тепати му.

— Борме, синко, за длаку је шкапулâ! — вели кнез. — Сутра зором хоћеше га Кркота одвести на босанску границу. А знаш шта су били смислили? Да слажу стрицу, како си ти издâ коња другим никим лупежима!

— О Исусе слатки, о Дивице причиста! Срића да је вра-Брне на време дознâ све! — рече Барица.

Бакоња сложи руке на кулашу, па погледавши побједнички оца и мајку, рече:

— Мој добри ћаћо, и моја добра мајо, ништа стриц за то не зна. Он и сада, овога тренутка, сигурно мисли да му је коњ на другој страни.

— Шта велиш?... Како то? — питају родитељи, а на Кењову лицу показа се виши ужас но прије.

— Кажем вам: од свега овога стриц не зна ни овишно! (То рекавши запе ноктом за зубе.) Јево ћу вам по реду све исказати — додаде Бакоња сједавши. — Кад прикојуче

ујутро допаде Стипан и каза да приковођани украдоше кулаша, ја одма реко у себика: нису борме Приковођани, него Кркотићи! Ка да ми је сам Бог то на уво пришануја, тако сам увирен бија да је то њиов посâ и да им је намира да мене у то уплиту. Кад стриц и Стипан одоше прико воде, ја сам се пуно мучија, па најпосли кажем кувару Балегану своју сујму. добри Балеган липо ме свитова шта ћу чинити... Јето ти како је било...

Кењо хукну, пак се одмаче у присјенак.

— О мудро моје дите, о липо моје дите! — рече кнез загрливши сина.

— Благо нама довика — дода Осињача отимљући Бакоњу из очина загрљаја. — Јесам ли ти увик говорила, Јере, да је ово дите одвојило мудрошћу, да је за њега мало да буде вратар!...

— Дакле, ко је бија с Кењом? Шта каже? — запита Бакоња, гледајући кривца преко рамена.

— Бија му је ћаћа и Роре — вели кнез. — А збиља, ко је дакле написâ тај лепорат?

— Ово је проста картина! — рече Бакоња развивши лист неписане хартије.

— О Исусе слатки, има ли још ко овакога дитета!?! — узвикну Барица, па колико је била весела наточи чашицу ракије и понуди Кењу.

А кнез се упути к њему, викнувши:

— Дај крунаше одма!

— Шта? Да вратим?...

Кнез га шчепа и нареди Барици да извади талијере. Па онда кнез обрну Кења, па што најбоље могаше удари га ногом гдје беше најмекши, тако да Кењо прескочи преко прага. Пошто се сасвим раздани, Бакоња узјаха на кулаша, а отац пође пред њим, те се кренуше ка манастиру. Готово сви Зубаци и Кркоте и Брзокуси бијаху по двориштима, кад отац и син прођоше, али се нико не јави, нити се учини вјешт тој ствари.

Кушмељ и Кушмељић стигоше у ручано доба ка води. Дуго су морали чекати возаре. Кад најзад дођоше пред манастир, затекоше све братре пред њим, баш као и онда кад је Бакоња први пут дошао. Можете замислити како ли се сви зачудише. Фра-Брне оде брату у сусрет, те му брзо пришапта:

— Видим шта је, али испричај друговачије.

Кушмељ измисли како је то работа Милушана, како се његов син том досјетио и дошао да му јави, како је он дигао хајку и нашао коња чак на граници како је дао

двадесет талијера соџбине. Али кад бјеше насамо са Наћваром, исприча му потанко сву истину, само прећута да је отео од Кења оних пет крунаша, и још измисли да му је обећао других пет, које Наћвар одмах даде, похваливши Бакоњу.

Послије ручка син испрати оца до воза. На растанку рече Бакоња:

— Таћо, купићеш ми још ове недиље дви приобуке нови дијачки аљина, јер ја нећу да служим по манастиру у беневрецима и опанцима!

— Ма мој синко, и то је на теби ново... Притрпи се за вико вриме!

— Нећу валај, ћаћо, него, ако ми не буду аљине до недиље, ја ћу казати сву истину стрицу, јер најпослинакарце, ја сам замирита ти десет талира...

Али се Бакоња не понесе, но сутрадан опет замијени најмлађега ћака пред собом, у нижим работама, као и дотле, те је звонио будионицу, мео цркву, распремао стричеве ћелије, и највише помагао Балегану. Еле, био врло вриједан пустођак, али само пустођак.

VI БАКОВАЊЕ И ДРУГИ ДОГАЂАЈ

Т

ек о Новој години Бакоња поче учити књигу. Болешљиви ђакон

Шкоранца (правијем именом: Иноћентије Ловрић, син једнога обућара из града) поче му показивати глаголицу. Поваздан Бакоња мрмљаше: аз, буки, вједје, глаголи итд. и мучаше се да научи писати оне чудне грабуље и шкорпије, што се зову глаголица. Такође научи одговарати јутрењу и мису. Бакоња имадијаше умиљат и снажан глас, због чега веома омили фра-Тетки, који, премда бјеше најученији фратар у Б., опет је више то тражио од ђака, но марљивост у науци.

Ево како је Бакоња проводио вријеме прве године свога ђаковања.

Пошто би одзвонио будионицу, обућу стрицу и донео му воде, одастајао јутрењу поспремио стричеве ћелије, онда би чекао свога „вра“ (тако укратко зваше фра-Брну) да се врати са доручка.

— Јеси ли затворија понистре — питаше вра са тријема, јер, и љети, бојаше се ући у собу, ако стакла нијесу затворена.

— Јесам, дуовниче.

— Јеси ли истресâ тапиће и прашину отра?

— Јесам, дуовниче.

— Да ниси доватâ карте на тавулину или орлође?

— Боже сачувај, дуовниче!

— Таа-ко.

Свакога боговетнога јутра Наћвар би изређао сва та питања, а Бакоња увијек једнако одговараше.

На столу „вравоу“ бјеше гомила хартија (већином Наћвареве пјесмице), а Бакоњи бијаше најоштрије забрањено да их не дотиче, но их је вра слагао, чистећи гушчијим пером прашину испод њих. Затијем би се вра извалио у наслоњачу, па ставио преда се два шпажна златна часовника. То му бијаше уживање да слуша како

клопоћу она два велика на стјенама и два мала пред њим. Ако се ноћу који устави, онда би се вра одмах пробудио; ако се два сложе у куцању, онда би се доцније пробудио.

Од стрица Бакоња би отишао ка своме заштитнику Балегану, да „струни росу са срца“, како кажу наши. Иначе, по обичају, ђачки доручак бијаше комад хљеба. Из захвалности, Бакоња би помогао кувару исјећи месо, или очистити рибу, или оперушати кокош итд., па онда би се опет вратио ка стрицу.

Сад, ако вра надме образе и прегне главу, Бакоња дохвати са полице један танки, одјељени пругић, па га лагано удјене стрицу под кошуљу и чешка га по плећима. То трајаше најмање полак часа, јер послјије куцања часовника, то бјеше врау највеће уживање, то га њекако спремаше да узмогне с насладом читати најдубља богословска дјела и писати стихове. А ако вра одмах не надме образе и не прегне главу, онда Бакоња чека док то буде, јер без тога нијесу се раздвајали јутром.

Послије тога изашао би Бакоња и обрнуо би другим лактом тријема, противнијем правцем од кујине, те би закуцао и ушао кроз једна врата између ризнице и гвардијанових соба.

Ту је била књижница, а у исто вријеме и „скула“.

Најприје би Бакоњин нос осјетио задах влаге и прашљивијех књига, па онда би његове очи отишле ка великом Исукрсту на стијени и на катедру под њим, гдје би сједио један фратар. Бакоња би наврх прстâ отишао да га пољуби у руку, па би отишао на своје мјесто, у трећу клупу. У проласку морао се поклонити ђаконима Чимавици и Шкоранци, који сједијаху на столицама, између катедре и клупа. Шкоранца је врло често изостајао, због болести. Најзад би сио Бакоња, као што рекосмо, у трећу клупу, иза тројице својих другова: Мачка, Бујаса и Лиса, које испитиваше један од ђакона.

Бакоња би извадио свој буквар и почео мрмољити из њега, или би гледао слике око себе.

Свуд унаоколо бијаху велики ормани пуни књига, које су махом миши начели, а поврх књига велике слике светаца, провинцијала итд., на платну. Бакоњи се рекло да су њеке од тијех слика од велике вриједности, а то бијаху: свети Фране, сух и безбрк, држи њеку тичицу на длану, а милује ју другом руком; свети Ловре, мршав, висок, млад човјек, држи роштиљ на коме су га крвници пекли; свети Јероним („наш земјак“), сиједе браде до појаса, грбаста носа и крупнијех очију, које је избуљио гледајући људску лубању, те се чињаше да се чуди он њој а она њему; најзад, њеки коштуњав и наполак голи светац, клечи у ваздуху, високо поврх једне гомиле људи, а раширио руке и заковрнуо очима.

Предавање обично почиње гвардијан са ђаконима. То је трајало само њеколико минута. Ако би Бакоња и стигао на вријеме да слуша одговоре ђакона, то њему бијаше сасвијем као турски, толико је могао разумјети. Гвардијана би замијенио фра-Дувало, те испитивао ђаке, или би наредио Чимавици да их преслишава. Дувала замијени фра-Вртиреп, и тада би Бакоња бар њешто разумијевао, јер се тумачаху

„крипости“ богословске и кршћанске, „дила милости“, дужности редовничке, изреке светијех отаца итд. Најзад би Вртиреп изазвао Бакоњу да, по стоти пут, пише глаголицу. Ређе би тражио да Бакоња сриче реченице, које се налажаху под сваким словом. Испод „аз“ бјеше „а-ки“. Испод „буки“: „бес-мрѣ-гѣ-нѣ“. Испод „вѣдѣ“: „вѣ-се-дрѣ-жи-те-лю“.

Вртиреп би препоручио ђаконима и ђацима да „притврде“ малога Јерковића, па би их све предао фра-Тетки који је предавао пјевање.

Тада би и ђакони сјели са ђацима, а тада се истицаше Бакоња, иако му бјеше прва година „скуљења“.

Тетка би се прошетао горе-доље, испред њих, па би замахао прутићем, а на то би се сложили гласови. Бакоњине су очи сјактиле, пратећи сваки покрет прутића, а кад би се вршак тога прутића к њему обратио, те он дао маха своме звонкоме гласу, тада би синиле очи Теткине.

— Браво Јерковићу. Деде јопета сâм: Крсте у-сли-ши нас! Крсте-по-милуј нас. Ки-и-и-ри-је елејсон!

И тијем би се свршило предавање.

Срдар се није мијешао у то, он се бавио привредом. Фра-Блитвар је био заузет другим послом, он је водио манастирске рачуне. Навћвар је предавао црквну повјест, догматику, ерменеутику и... све више ствари, али само послѣје „сијесте“.

Из скуле опет би се Бакоња јавио своме врау да види треба ли му што, па би отишао да одзвони часове. Из цркве би са осталијем друговима пратио фратре у ручаоницу, те послуживао.

Послије ручка фратри би отишли на своју сијесту, а ђаци на своју, у скулу, гдје би се обично завргла комендија. Сваки се шалио на свој начин, а Бакоња приказиваше све фратре како иду, говоре, њихове узречице и друге особине. Бакоња је био прави глумац.

Послије сијесте отишао би да чешка стрица по листовима од ногу, па би заједно у скулу. Из скуле би на вечерњу, са вечерње у коњушницу да помогне Стипану и чистибаши Шкељу напојити коње.

То бјеше најмилије доба Бакоњино. Лијепо га бјеше видјети, онако стасита и окретна, кад узјаше на гола коња, који се под њим малко пропиње, или граби ситнијем касом, или игра „зечки“. Стипан прорицаше: да никад није било црнорисца бињације као што ће бити с временом тај мали Јерковић. И Срдарина рече више пута: „Овај Кушмељић кâ да није од њиове багре! Ово ће бити јуначина, добар војник св. Фране!“

Тако се Бакоњи низао дан за даном у манастиру. С њиме растаху „липос, крипос, богољубнос, милос“, како је оно говорио стриц Чагљина; али је он слабо напредовао у буквару, чему није био он крив, нити је крив био добродушни ђакон

Ловрић, који је Бакоњу од првог дана заволио, али који га је слабо могао поучавати, због своје болести. Ако је коме то на души било, било је фра-Брне. Али, опет, и фра-Брне се могаше оправдати, јер човјек који ломи главу са дјелима Јеронимовим, Томе Аквинскога и педесет других отаца, тај се не може бавити почетником.

Уосталом фра-Брне бјеше потпуно задовољан са синовцем, иако фратар то није никада изричито потврдио. Али се то могло судити по њеким биљезима, али највише по томе што на крају љета рече брату Кушмељу, који дође да распита:

— Јето јес магареће крви, али јопета не могу се пуно тужити на њ. Видићемо, видићемо с врременом!

Можете замислити, како је то кнез искитио у повратку и како то одјекну по Зврљеву.

Кркотићи и Зубаци пуцаху од јада, али, поред свега тога, Чагљива, дошавши послом једаред у манастир, тражио је — баш је тражио — да се умили Кушмељићу. А мудри Кушмељић одазва се најљубазније стрицу и поздрави Рору, Рдала, Кркоту, Цонтрону, Чандрљоку и све, све среда.

Кад приспје вријеме берби, сви се из манастира разиђоше преко воде, осим гвардијана, Шкоранце и Балегана. Бакоња оста четири недјеље са стрицем у виноградима, и свијем сељацима омиље и његово се име разгласи и даље од жупа св. Фране.

Па онда опет наста мртва јесен и настави се једнолични живот манастирски. Тако хоћаше трајати до прољећа, да се лицем на Нову годину, не деси немили догађај, који је имао чуднијех пошљедица.

На први дан Нове године уждио сјевер, рек' би све понесе! Расклимане штице врху тријема и незакачени капци на прозорима лупараху на све стране. Фра-Тетка, једини усталац од све браће, излазио је ноћу два-три пута из своје ћелије, те обилазио тријем, бојећи се да вјетар не понесе откле жеравак и не нанесе га на трулину.

У праскозорје сва четири звона огласише јутрењу, али им се звук једва могаше чути кроз вјетрењу хуцу. Фратри, огрнути кабанима, протрчаше тријемом од цркве.

Три најмлађа духовника обукоше се у црквене хаљине и служба отпоче. Бакоња и Мачак, у стихарима, кађаху пред њима. Балеган је вукао конопе иза оргуља, а фра-Тетка, куцкајући по зупцима, тапкао је ногама да их згрије, вртио је главом да му се врат не укочањи, а кад год могаше уграбити, приносио је шаке устима да дува у њих. Тако чињаху и сви остали, а уз то дераху се сви скупа, јер се збиља човјек неког јада угрије пјевајући. Кад та „дерба“ доприје до највећег несклада, фра-Тетка се наједи, па и он поче немилице ударати по зупцима, те из цијеви излијетаху свакојаки гласови.

Али кад сунце грану, вјетар поче слабити, па мало-помало, утоли сасвим, онда се поврати склад и у цркви. Свако се препаде своје грјешне работе, па да покаје, поче сваки умиљато појати.

Послије службе фратри одоше у трпезарију. Под Исукрстовом вечером бјеше већ поређано осам столица, те фратри посједаше, све по годинама и по старјешинству. Пошто посркаше каву, Балеган отвори врата. Први приступи ђакон Чимавица, те цјелива гвардијана у руку, рекавши:

— На здравље вам младо лито. Дај боже да и' много доживите!

Гвардијан му даде некакву књижицу црвенијех корица, па рече:

— Јево ти, синко, ови мали, али драгоцени дар. Ово је „Цвит кршћански“ крипости“ нашега ученога фра-Јеролима Алатовића. Штиј овај либар, синко, дан и ноћ, и ладај се по њему, зарад спасења душе своје. Амен!

Ђакон га поново пољуби у руку, па то исто учини свакоме, понављајући исту честитку. За њим приђоше ђачићи: Мачак, Бујас, Лис и Бакоња. Сваки прими по плету од гвардијана. За њима Балеган, и он прими дукат. За куваром честиташе: млинар Бобан, ковач Тртак, коњушар Стипан, пак возари Бељан и Дундак, а најзад говедар. Фра-Пирија колендиса, кога више кога мање, према годинама службовања. Најзад Балеган расјече неколико јабука и пошто понуди служинчад, нали чашицу ракије, пак наздрави:

— У име божје, а за добар почетак! У здравље нашег припоштованог оца гвардијана и свију редовника, који су овди и који нису овди, и свега пука кршћанског и његовог поглавице, светог оца папе! Живили!

— Живили! — заграјаше млађи!

— А шта је с Ловрићем? Је ли му ко каву понија? — запитаће гвардијан ђакона Чимавицу посред граје.

Чимавица смигну раменима пак изађе.

Дундака нагоњаху другови да наздрави свакоме фратру, а уз сваку здравицу да искапи по чашицу. Он се смије, а све погледује фра-Пирију (коме, узгред буди речено, тај надимак не бје залуду дат). Фратар намигну, а на то Дундак, у тињи час, сали у се седам купица ракије, уз наздравице.

— Сад, нека ишчати молитву! — рече Бобан.

— Какву молитву!? — запита фра-Тетка.

— Ма, дујо, нику ришћанску молитву! Чућеш је!

Фратри се згледаше смијући се, а то посоколи Дундака, те размахну рукама. Направи се коло око њега, он се прекрсти три пута са три прста „по ришћанску“, метаниса три пута шапућући њешто, па прекрсти руке на грудима, диже главу па поче попијевајући:

— Зелембаћа козе враћа, по дубоку, по широку, да напасе, да намузе, да накупи, угњу масла, да намаже жвале и надимале! Надимљи се црни враже, кâ 'но Грци по полици. Они јесу добри ловци. Стријељаху једну гору и уватише тицу срнадицу. Из ње ваде талоба, да намажу таколе. Таколи ричу, таколи бучу, таколи иду пешарскијем путем и налазе шешерскоје дијете. Дијете у... опанке киселило, прстом набадало, а зубма окруживало... господи помилуј, амин!“

Поново заче да клања и да се крсти.

Усред те граје допаде Чимавица, блијед као крпа, а косе му се накостријешиле.

Једва једвице изговори:

— Зло! — па гутну пљувачку и заврти главом и опет ће: — Зло!

— Зло Ловрићу? — запита гвардијан.

— Он је при-ми-ну-ја!

— Шта?

— Да... умра!... умра је!...

Сви потекоше у ђаконску ћелију, која се налазила између Наћвареве и Теткине. Збиља јадни Шкоранца укочањо се, а отворене му очи. На кревету и на поду двије локвице крви. Крај њега, на столићу, неколико скленица лекарија. Хаљине му побацане врх покривача. Према његову кревету, уз дувар, бијаше други кревет, на коме спаваше Чимавица.

Пошто се гвардијан разабра мало, засу грдњама Чимавицу.

— Гаде, губо, рђо, измету, смрдљива Чимавицо, тако ли си пазија друга, а? Тако си се бринуја за њ!...

Сви навалише на ђакона, ко ће боље. Фра-Срдару не би ни то доста, но га удари два-три пута, а да је могао од налоге у тијесној соби, наше га и ногом напипати.

Фра-Брне надимље образе и држи се за трбух. Кадгод би видио што немило хоћаше га забољети у куљи.

Сви грају. Балеган открио мртваца, па га куца прстима по утонулу желуцу, а другом руком маха и говори њешто. Дундак стаде отварати скленице лекарија и сваку мирисаше. Бобан дигао суху ногу мртвога, па јој мјери прстима дебљину. Једини Стипан саставио руке на грудима и гледа.

— Ма шта сам ја крив? Шта сам крив, за ране Исукрстове? — кука Чимавица, кад га једва допаде ред да га чују. — Шта сам могá учинити? Јето синоћ уватија га огањ и кашља је и знојија се, кâ и сваку вече! А то сте знали сви. Баш синоћке би му лакше и

разговарали смо се и смијали. Још рече да ће јутроске на матутин, ако витар ујења. — „Ма исто немој ме будити, ако се сам не пробудим“ — рече ми. А јутроске, после први звона, ја га два пута полако зовну: „Иноценцо! Иноценцо!“ Па кад сам видија да спава (јер сам мислија да спава), ја га остави, јер шта би друго чинија?...

— Таа-ко! Дакле, он је преминуја још ноћаске? — пита фра-Брне.

— Па то се зна! То се одма види! — вели Тетка.

— О, боже! боже! па овако? Без исповисти и без причешћа!

— Шта ћемо, де? Шта ти је, ту ти је!

— Сад не помаже карабулина, него да се уреди што триба уредити! — рече фра-Тетка.

— Али, шта сам ја крив? Шта сам могâ учинити, за блажену Дивицу? — кука једнако Чимавица.

— Ма, болан, ко тебе криви? Ко каже да си шта крив? — тјеши га фра-Брне.

Сад сви почеше тјешити ђакона.

— А зашта ме онда бије? — пита ђакон.

— Зашта, зашта? — вели гвардијан. — Јето тако! Потриба се човику искалити, а ти си млађи, а... ајдемо. Ајдемо-те да се сврши шта је триба!

Стипан, који одавно имађаше зуб на фра-Срдара, излазећи, простријеља га очима, па рече опрхо:

— Лако се искалити на нејачем и на млађем, али није право, а, крижа ми...

— А шта, крижа ти — плану жестоки Срдар — шта би било да сам тебе, а? де?...

Раздвојише их одмах.

— О, о, о! — поче тихо фра-Блитвар. — Ти, Стипане, канда губиш ришпет редовницима, о! о!

— Ја, вире ми, дујо, мало марим, кад ко оће да табачи, па да је и бискуп, разумиш ли? А онај дитић није крив, а мене боли кад видим неправду.

Фра-Срдар се загна на њ, али га срећом његовом оставише, јер одиста ћаше награјисати.

Гвардијан смјеста исплати најам Стипану и изагна га. ФраБрне, хучући једнако и држећи се за куљу, дарова му пет крунаша зато што му је добро пазио кулаша. И тако делија Стипан изнесе стопе из манастира.

Па онда послаше момке с писмом у град мајстору Бортулу Ловрићу, обућару, и јавише му да му је син Иноценцо ненадно преминуо.

Па обукоше мртваца и пренијеше у цркву, гдје му на поређе, почеше чатити бдјења.

Бакоња је лио четвороструке сузе и није се мицао од мртваца. Он једини у манастиру бјеше веома растужен.

У фратарској трпезарији, за обједом, заврше се жестока богословска распра. Фра-Тетка доказиваше да се о великијем годовима не може, без невоље, опојати мртав свећеник. Фра-Дувало је противно тврдио. Пирија и Наћвар бијаху мишљења Дувалова, а остали пристајаху уз Тетку. Сваки се напрезао да се сјети каквијех ријечи из светијех књига, којима би могао потврдити своје мишљење. Вртиреп се опкладио са Наћваром да ће њешто наћи у њекој књизи, па је стога ходио у манастирску књижницу и изгубио опкладу. Најзад оста свак при своме мишљењу.

Сутрадан дође мајстор Ловрић. Бијаше то чачурак, али жилав и окретан, дугачкијех црнијех бркова и црвена носа. Могао је имати око педесет година. Он не показа превелике жалости. Најбоље га утеши Дундак, с којим је до подне осушио оку мученице.

— Виш! — рече му Дундак. — Он бијаше бриљузак, брате. Ти знаш шта ми у Котарима зовемо бриљузак? То је, знаш, јаје које се излеже без коре. А он је био тако јаје, па је пукао од студени...

— Сакррр! — викну мајстор. — На кога се увргао, сакр!? Ја сам се двадесет година ломија по Талији, по Чешкој; бија сам три године у Бечу, четири године у Моравији, у Штирији, у Шлованији, Сализбургу, Шпилибергу, Тренту, Тријешту, Верони, Мантуви, Пјаченци, па у Унгарији, сву сам Унгарију обишâ кâ овај длан, разумиш ли? Бија сам у врага дома! Бија сам у папиној земљи, и тукâ се с Францезима. Дреждâ сам напољу по ноћи, киснуја, одија пишице по десет ура на дан, па никада ни да сам се наладија. А он... што ти кажеш... бриљузак, дође на свит без дуа! Зато га и дадо овди међу ове (додаде шапатам) сите докоњаке, па, па, јето све једнако, сакрр...

— Али, може бити да баш њему утрнуше зуби стога што си ти ија незрила воћа? — рече Дундак, коме се, као и свој манастирској чељади, закачила у памети по која изрека из Светога писма.

Мајстора Ловрића, у младијем годинама, отправи опћина на силу „у солдатију“, јер цијела варош немаде мира од његова бакочења. Кад се, након петнаест година, врну дома, ожени се једном слабуњавом, а већ зрелом цуром, која имађаше њешто свога. У војсци научи цревљарски занат, па је у граду пролазио лијепо. Он је израђивао обућу фратрима, стога му и примише сина. То бјеше једини ђак којему не

бијаше род ниједан фратар. Жена Ловрићу умрије послије четири године, а ето видјесмо како син сврши у двадесет првој години свога јаднога вијека.

Сахранише несрећног ђакона, пак се, мало-помало, поче повраћати стари ред у манастиру, али се, у исто вријеме, поче осјећати „жата“.

Чимавица, пошто је четири дана лежао гдје и прије, одједном навали да га премјесте. Он не хтје казати од чега се препао, но кад га ко запита о томе, он набури, а на лицу му се читаху страшне приче. Толико бјеше доста да страх обузме ђаке. А кад још Чимавица заиска и доби допуст да оде дома на њеко вријеме, онда се страх усели у све слуге па дохвати и фра-Брну. Злосрећни Чимавица, не остави се ни на томе, него писа из своје куће стрицу фра-Пињати Ђуку, који у то доба држаше парохију у О. У писму се моли да га старац премјести у који други манастир, јер да је радији „свући се“, но се повратити у В., пошто је кућа сјеновита („многа синовита“). Фра-Пињата повољи синовцу, а његово писмо пошље фра-Пирији, додавши сам како би добро било да браћа очате бдјење за покој Шкоранчине душе. Сад приону страх и фратрима, осим Тетке и Срдарара. Залуду се ова двојица опираху да се бдјење не чати јер ће се тек након тога распалити машта младежи. Фра-Брне је доказивао да треба, а уз њ пристајаху још четири брата. Заподједе се жестока богословска парба, те се призивали свети оци у помоћ. Али, како обично бива у такијем приликама, надјачани се већма ражестише и остадоше при својој. Јуначки фра-Срдарина не умијаше се прети, но им викаше:

— Она губа, она смрдљива Чимавица, измислила којешта, само да нађе извит како ће се проскитати, а ви одма: тум! бум! одма по сриди свете оце и корабљице! Валај је добро учинија што се очистија одавлен, јер да се опет наврати, напишâ би га ногом ди је најпоштенији! Ђук од ђука, као што су сви његови, а највише Пињатина!... А мртви Шкоранца нека се мени јави, ако је кадар.

Бакоња је пио ријечи Срдарове. Бакоњу заношаше све што је мушко и соколасто, те иако се чудило учености осталијех фратара, дивило се још више срчаности Срдаревој. Не бојати се мртвога Шкоранице, него га још чикати!

Другога вечера пошто стиже писмо Пињатино, сјели фратри да вечерају. Бујас за налоњом поче да чати живот светитеља чији је дан.

— Мали Јерковићу! — зовну Срдарина, прекинувши штиоца.

— Шта велите? — одазва се Бакоња, ушав к њима.

— Ајде ми донеси убрус из камаре, јево ти кључ! — Бакоња се обазрије, мигнувши Мачку.

— А куда ћеш ти? — пита Срдар Мачка.

— Ја... онај...

— Ти, онај, остани ди си, а ти, Јерковићу, донеси шта сам ти наредија.

„Штиоц“ настави: „Блажени же слишав то от ангела, паде ниц на земју, и поклони се, и глагола...“

У томе се Бакоња поврати, блијед као крпа, и предаде убрус. Фратри га сви погледаше. Бакоња се — у ђачкој трпезарији — стропошта на клупу и поче брисати ледени зној са чела.

— Видија си га, је ли? — питају Мачак и Лис.

Бакоња заврти главом, па једва изговори:

— Нисам, али ми се све чинило, да ми је иза леђа...

— Шкопићу! — викну фра-Тетка.

— Шта велите? — одазва се Мачак.

— Ајде ми донеси ону кутију прашка из моје камаре! Заборавија сам га, а триба да га пијем с вином!

Мачак немаде куд ни камо. Види злу игру фратарску, али је ред слушати. Кад је био према школској дворници, стаде га дрека пак се врати.

— Шта је? — питају га.

— Ајме мени! Видија сам га...

— Кога? — запита Срдар, па скочи и стаде према њему.

— Ја не знам... фра... може бити, учинило ми се...

Срдар изађе, псујући. За њим потече Тетка.

Онда Мачак паде на кољена према Исукрсту.

— Тако ми овога распела, дуовници, бија је он... Он, Шкоранца главом!

— Учинило ти се, будало.

— А, није, кад вам се кунем!...

Гвардијан и сви остали не хтједоше слушати даље, него отидоше.

— Он, он — настави Мачак ђацима. — Наслонија се уза зид, а издрељија очи на менека. Ајме мени! Ајме мени! Како нисам умра на мисту!...

— Е, сад се већ нема рашта крити — поче Балеган. — досад сам крија ради мира домаћега, а сад се већ нема рашта крити! И ја сам га видија!

Можете замислити, како то тек пренерази ђаке.

— Јесам... Оно што јест, јест, а ви знате да у мене нису две ричи! Прикојуче, уочи недиље, кад сте сви били на великом благослову, у први сутон, ја се наслонија на овај прозор, па гледам какво ће време. Гледам, гледам, док ми се очи понише пут гребља, а, тамо, он помолија главу прико зида, а издрелјија оволике очи у менека. А мени, брате мој, привише се ноге кâ два конца. Оћу да измолим „Поздрав госпоин“, а не могу. Како је могâ доприти главом до онолике висине? Биће се попеја на гроб покојног фраФелицијана Фелицијановића...

Још им Балеган каза да се Шкоранца јављао Бобану, Бељану, Тртку и говедару, али да се то крило „ради мира домаћега“, а сад се већ не може крити!

Разумије се да су тога истога вечера дознали и фратри, сваки од свог ђака. Сутрадан, послјије благослова, окупише се сви у покојникову собу, гдје се чатило велико бдјење.

Али, на велико чудо свачије, не помаже ни бдјење. Шкоранца се поче јављати још чешће. Најзад он сам објасни Дундаку зашто нема мира.

Дундака срете Шкоранца усред бијела дана, ишао од воза к манастиру. Дундак, слободан, а вјешт како се треба понашати у таквијем приликама, прекрсти се, изговори полако „Поздрав Дивици“, пак запита пудалину: „Душо кршћанска, шта желиш од менека?“ — „Желим, да ти се исповидим!“ — „Душо кршћанска, ајде ка коме редовнику споради тога!“ — „Не, него баш ономе, кога првога удесим! Тако ми је наређено, за педипсу шта сам то пропуштија учинити уочи смрти. Дакле, слушај...“ Дундак мораде слушати сву исповијест до краја, све крупне и ситне грјехове Шкоранчине, чак и то како је крао дуван фра-Дувалу, па га слао оцу у град. Затијем пудалина каза да се залуду појало бдјење, јер да неће имати мира ни станка у гробу, докле он (Шкоранца) не отпјева мису у манастирској цркви. А то ће бити ноћу. А биће кад се наврши вријеме које би протекло, да је жив, до „младе мисе!“

Чим се то разгласи, фра-Брне не пушташе искрај себе Бакоњу, те се поче с њим разговарати које о чем, па, најпослије, поче га запиткивати о ономе што бејше научио као ђак. Бакоња све своје знање истресе пред стрицем у мање од по уре. Онда се вра таче душе, па му ста казивати главније ствари.

Срдар се љутио на „изумисли дичурлије“, а највише на фра-Брну, који је баш „подитињија“. Али кад је морала његова љутња досећи до вршка, онда баш омеча те не караше никога.

— Баш није лоше да се ове будалаштине разгласе! — рече он фра-Тетки насамом. — Наши се људи више боје једнога мртвога неголи стотине живи. А боље по нас ако се приковођани припану, особито ове године, како је слабо родило!

Заиста се преко воде разгласи како се ђакон потенчио, те се не ћаше нико ослободити да се ноћу дошуња, па да би знао е ће благо „приватити“.

VII ШТА СЕ РАДИЛО У БУКАРЕВО ВРИЈЕМЕ

Протекоше двије године без икаквих знатних догађаја у манастиру, па опет наста вријеме пуно удеса.

На дан св. Фране Салескога (29. јануара по римском) у зору попрши мало снијега на острву. Не паде га ни колико поплат да покрије, али је и то необично у оном жупном мјесту, гдје је вазда копнина и гдје бајам цвјета око Свијећнице. Дан зимскога св. Фране није заповједни празник народу, али фратрима јесте, те отпојаше велику мису, а у подне ће и ђаци имати једно јело више. Фратри и ђаци таман изашли из цркве, а кроз велика врата уђе у двориште висок сељак у буковичкој ношњи. Чудан ђаво. Глава му обла, очи велике и сијере као у ћука, десни му брк дуљи од лијевога, на раздрљенијем грудима читаво руно заковрченијех длака. На њему бјеше јечерма са јоште неколико илика̂, а не може се распознати какве је масти. Кожна му пашњача сва начичкана пулама, а у њу задјенуо кубуру и арбију. Беневреци му папули испод димњака, те му је трбух покривен само кошуљом, а кроз промахе види му се глибаво месо. На кољенима му се надули беневреци, а под кољенима стегао поткољенице кожне. На ногама му поврх издртијех назувака испријечане опанчине. Колико је хладно, није обукао буковички, „аљак“, но се огрнуо њим, а једну руку ставио иза оружја.

— Какав је ово заврзан ако бога знаш!? — вели Срдар. — Одакле си ти?

— Ја! Је ли? — рече као из бадња Буковичанин, гледајући блесасто.

Сви прснуше у смијех.

Буковичанин се усекну са два прста, па опет припита:

— Ја? Је ли ја?

— Ма ти, оклен си? Шта си дошâ овди?

— А јесте ли ви вратри?

— Јесмо!

Буковичанин брзо скиде капу, па потече да им љуби руке, говорећи:

— Ја, онај, чук, да вам триба коњушар, па, онај, као рекок, да пођем до у манистир, као вељу: могâ би ја...

— А одакле си?

— Ја? Је ли? Из Буковице, из Зеленграда...

— Ма ти си ришћанин?

— Ја? Је ли? Нисам, ни дао бог, него сам из Зеленграда, а у Зеленграду нема ришћана, а нема ик ни у Медвиђој, нема ик у та два села, а све остало, знаш, све је по Буковици ришћанлук...

— Па би ли ти умија тимарити коње? — пита Наћвар.

— Ја? Је ли? Бик, богме, ја...

— А како те зову? — пита гвардијан.

— Мене, је ли? Зову ме Грго...

— Чеговић?

— Прокаса! Грго Прокаса, знаш, из Зеленграда...

— Не би нам фалило него још да оваке животиње узимљемо у службу! — рече талијански фра-Дувало.

— А зашто не? — рече Срдар. — Шта нам смета што је суклата! Оваки и јесу баш за службу добри.

И Наћвар и гвардијан мишљаху као и Срдар. Докле они „пркелаху“, Буковичанин тако блесасто гледаше да су се ђаци кидали од смијеха.

— А, би ли смија, кô вељу, да простите, ући у цркву, ко вељу, да ми се богу помолити? — запита Грго.

— Причекај, па ћеш! — одговори гвардијан, па обрну талијански: — Видите, ово ми се свиђа! Прва му је мисâ црква! Што ће рећи прост, прави, непокварени сељак, каквима се губи траг! — Па онда га опет запита:

— Дакле би ти умија тимарити коње?... Би, велиш!... А колико би најма искâ за годину?

— Ја? Је ли? Ја, оче, да ми даш опанке, и кошуљу да ми даш, и рану да ми даш, а новца, кô вељу, колико ти видиш, колико замиритам. Но, молим ти се, да ме пустиш у цркву.

— Е, ајде се помоли богу кâ прави кршћанин, па ћемо те окушати за неколико дана. Е, ајд, ајд!

Фратри одоше на кафу а ђаци одведоше Грга у цркву.

Он зину чим пријеђе преко прага, пак се пружи колико је дуг и широк и пољуби плочу. Ђаци се гласно смијаху. Грго их запита гдје је свети Вране. Они га поведоше пред главни олтар, гдје се Грго превијао и бусао у груди, што је икад могао.

Послије неколико дана Буковичанин угоди фратрима. Колико је био глуп опет је доста вјешто радио око коњâ.

Прозваше га *Букар*, ради велике му главе, и у очи га тако зваху, а он се нимало не јеђаше. Ђацима и слугама служаше за спрдњу. Кад су год могли, окупи се око њега, па комендијај. А најсмјешније би кад му казаше да се Шкоранца потенчио! Смијући се његову претјерану страху, сваки се помало ослободи свога страха.

Чим би свршио дневни посао у коњушници, спопао би Букара или Бобан, или Тртак, просто, ко га прије уграби.

Хајде сад да вуче мјехове у вигњу, да удара великијем маљем или да растоварава и на плећима носи вреће угља што би возом дошле; да у млину засипље у кошеве; да купи брашно; да гази воду, ако се што закачило међу кашике, ако је уставу вода понијела или се јажа затрпала. Кад бијаше помљелаца и поковалаца испреко воде, Букар се њешто помагао; дали би људи, ко лулу дувана, ко мало мрса, или по који новчић — иако су се на сав мах ругали глупоме Буковичанину.

Али кад ријека нарасте, нема приступа прековођанима, те му ред бјеше работати без зачина. Бобан је запињао вршке свакога вечера, те прије митио чобане да му их пред зору ваде, а сад је то Букар чинио; ако изнесе који мренић, допао би га један или два, али пастрве не окуси никада. А Бобан је брао лијеп новац од фратара за рибу. А кад Букара не требаху ни млинар ни ковач, онда га одиста требаху возари, да вуче сплату, у којој они сјеђаху смијући се и пушећи. Па га требаху сваког часа Балеган и ђаци, а увече говедар. А што је за чудо, колико су му сви досађивали и брећали, он се никад не намрди, нити рече: „Нећу! не могу!“ Него је био задовољан; и у оно мало тренутака кад би га пустили да предуши „пио“ је из своје луле. „Камо те, Букару!“ — „Ја? Је ли? Ево ме, ја! Пушти ме, вире ти, да испијем по луле! — одговарао је обично.

Једнога вечера засијала мјесечина кроз омеч, би рекао прољетња је ноћ! Духовници попосидјели мало у старој мађупници, пак се разиђоше. Мачак, Бујас и Лис узели међу се Бакоњу, пак, све идући за фратрима, њешто му шапћу. Он се као шчиња; као хоће ли, неће ли пристати на њешто. Најзад, Лис набури уста пут њега, као из презрења, а на то му Бакоња пружи руку, пак се рукова и са Мачком и са Бујасом, пак претече стрица, те му отвори ћелију.

— Таа-ко! Уф! Ватрица ме разгријала, па ћу смиста заспати. Добра ноћ! добра ноћ свима! — вели фра-Брне.

— Добра ноћ! Добра ноћ! — здраве се сви.

Осмора се врата затворише, пак резе изнутра зазвечаше, пак наста тишина.

Кад мјесец одскочи, тада Лис одшкрину врата своје ћелије, пак наврх прста изађе на тријем, држећи обућу у руци. Пак измиље Мачак, и он бос, и махну руком Лису и пође к њему. Нијесу се ова двојица још ни састала, изађе Бујас.

— Бештија! Кушмељ од Кушмеља! Ако не изађе, страх ме да нас не просочи! — шапну Лис.

— То није кадар!... То није кадар! — вели Мачак. — Причекајмо га још мало.

— Ајдемо прид Наћвареву камару, па ћу се ја и накашљати ако устриба! — рече Бујас.

И сва тројица, држећи обућу у рукама, прођоше тријем наоколо.

Чекали су доста, али у њеке шкргну мандал, врата се лагано отворише и Бакоња се промоли.

— Не бој се!... Излази!... Та знаш да Брну ни лубарде не би пробудиле у првome сну! — соколе га другови.

— Ајме мени! — шапти Бакоња, али пође за њима низа стубе у двориште.

Бујас и Мачак отрчаше пред подрум, гдје бијаху дрвене љестве, које они понијеше и исправише уза зид од гробља што за десетак лаката везује цркву за кујину. Лис шћеде први да се попне, али га Бујас остави.

— А ди је оно?... Знаш? — пак нагну шаком пут уста да га подсети на пиће.

На то Лис откаса сам к подруму, а Бујас истрча као вјеверица уза љестве, пак узјаха на зид и стаде се обувати. За њим се пропе Мачак, пак Бакоња, те сва три јашући на зиду чекаху Лиса, који се теже успентра, јер ношаше њешто о рамену објешено. Сад извукоше љестве, па их праметнуше на другу страну и наслонише на гроб фра-Фелицијана Фелицијановића. Ђаци се зауствише, гледајући њеколико бјелијех гробова, освијетљених мјесечином, па онда саставише погледе на најновији гроб, што је завршио трећи ред.

— Јадни мој, добри Иноценцо! — рече Лис, прекрстивши се. — Бог да те прости, и ти си више одједном овуда слазио!... Изрецимо барем по једну „Здраву Марију“ за његов покој!

Другови га, шапћући молитву, стигоше, пак положише љестве врх Фелицијана, пак изађоше из гробља.

— Сад оданимо најприје! — рече Лис кад бијаху на тратини према новој мађупници! — А ти, Бакоња, у памет се. Ми смо, јево овако чинили прије смрти Шкоранчине, кадгод рика нарасте, те нема у млину приковођана... Кад смо оно најприје... знам да је било оне зиме кад је Стипан дошâ...

— Вридни наш Стипан! — рече Бујас и уздахну... — Онај Срдарина! Онај Срдарина!...

— Остави сад јадиковање! — настави Лис.

— Дакле, разумиш ли Бакоња, јево је пета година да ми тамо иђемо на сило! (Показа му руком пут нове мађупнице, откуда се чула велика граја.) Нико то од фратарара не слути, а слуге нас не смију одати, јер им није у интересу. Дакле, у памет се!... Не велим да би ти мога изневерити нас, али, ка бојим се да Срдар како не нањуши, па да те не искуша. Ти знаш какав је он...

— Ајде, прођи се предикања! — прекиде Мачак, па крену пут мађупнице. — Шта да га ту катекижаш, кад сам зна да би га Наћвар отира кад би дозна!

Бујас удари петом у врата, која се отворише. Од силне свјетлости заблијештише ђацима очи.

— Добро сте дошли! — вичу им изнутра. — Улазите! Сидајте!

— Баш сте добро дошли, послѣ толико врѣмена, а још с образом! — рече Бобан, који искочи насусрет и скиде капу. — Реко ли ја да ће они доћи с образом, а? Видите ли!? Па и Јерковић, соко од сокола! Први пут к нама на посило, а Јерковићу? Ама баш липо, ама баш добро! Добро дошли! Сидајте!...

Њих четири сједоше на колومات, између Тртка и Бобана. Шкељо, Дундак, Бељан, говедар, посадили се један до другога, сви на колوماتу, а од силне јаре заклањаху лице рукама.

— Па како људи? Како се живи, а? — пита Лис.

— Вире ми, није лоше, а јето, ако бог подржи, с вама добро! — одазва се Шкељо намигујући другу до себе.

— Баш добро, и липо, и братски, и како баш триба! — поче сладити Тртак. — Ми смо сви слуге светога Вране. Оно, да речемо, нисмо сви једнаки, јер ни прсти на руци нису једнаки; нико је мисник, нико дијак, нико измећар; али, јопет, сви смо један другоме потрибни. Је ли тако, браћо?

— Тако је, тако! — заграјише сви.

— Е, па у име тога да сте ми здрави! — настави Тртак. — За здравље ови вридни дијака и њиове липе младости. Бог им дај да доживе оно за чим иђу!

Слуге поустајаше и скидоше капе.

— А у овој прилици триба се ситити још двају њиови другога, од који је један у животу, а други у бојјем двору! Дакленка, прид душу и за покој покојнога Ловрића!

— Амен! — запојаше сви.

— А за здравље Чимавице, ди год бија!

— Живија!

И сви се обредише.

— Валај нам је јадни Шкоранца од вајде и мртав! — рече говедар Лису. — Промисли, дијаче, откад је њега бог узеја, па се, јето, прочуло да се диже, не сми ти од тада вражи приковођанин амо у крађу! Сви можемо спавати без бриге.

— Кâ онај, кога је бог благословија и жива и мртва — дода Дундак.

Сад се заврже разговор о свачем, а највише о прошлим сијелима. Сви се радо сјећаху Стипана и његове шале.

— Ма, ди вам је Букар? — запита Бујас. — Ја га залуду тражим очима.

— Јено га тамо у запећку. Он је заспа има и дви уре. А-ну, прикините говор, па ћете чути као рче! — вели Шкељо.

Ућуташе. Заиста Букар хркаше како не би двојица да саставе заједно.

— Зовните га! — рече Лис.

Говедар га гурну ногом.

— Дижи се!

— Је ли ја? — пита Букар.

— Ти, магарчино, а да ко је други у твојој кожи? Зову те дијаци!

Грго се примаче к огњишту разбарушене косе и распас.

Ђаке спопаде смијех.

— Дајте му одма да наздрави! — заповиједи Лис.

Букар изрече њешто сметено, па нагну бурачом.

— Пиј, пиј, колико год мош! — виче му Лис.

Након двадесет гутљаја, Букар предуши ваљајући очима.

— Још, још! — вичу ђаци, иако осталијема то не бјеше мило.

Грго опет нагну: кљука, кљука, докле се не наду као тенац, пак сједе насред пода и поче пунити лулу.

Сад га сви окупише, задијевајући га на стотину начина. А он, брбља њешто, брбља, докле му поче запињати језик.

У њеке рече му Бобан:

— Ајде, Грго, обађи наслон и шталу, јер је ред да ники од нас то чини, а ти си најмлађи по служби! Ајде!

— Је л' ја, је л'? — тепа Букар. — Све ћ' те п'слушати, а-ма-ма све, све при-и-ко дан, али с'д, на 'ву уру, ја, а-ја!...

— А зашта не сад?

— А-ја-јак! Да мене Шк-шко-ран-ран-ца... ву... у... у. — Пак одгмиза опет у запећак, гдје опет захрка.

— Страшљив је ка коза! — вели Бобан смијући се.

— Ма ћемо му оправити шалу једне ноћи! — рече Бујас.

Ђаци су дуго сједјели, па се истим начином вратише у манастир.

Сутрадан зачуди се фра-Брне што му синовац раније не доноси воде и жераве у мангаљу; зовну га, два-три пута, пак отиде у предњу ћелију, а кад тамо Бакоња слатко спава.

— Та-ако!! — вели Брне, пак брзо дохвати са полице онај прутић којим га је обично синовац чешао по леђима и њим га ошину.

— Та-ако, магаре од магарета! Почеја си се већ господити, а!? Да те ја будим, је ли?...

Колико год тај колач бјеше немио Бакоњи, опет му прва помисао би: „Благо мени, кад стриц не зна!“ — пак отиде по воду. Али пошто брзо распреди камаре и крену на јутрењу, обузе га сумња да који од фратра није дознао, или Балеган, који му иђаше у сусрет.

— А шта си то ноћас радија, а? — запита га кувар издалека.

Бакоњи се прекиде дах и ноге му почеше клецати.

— Питам те: зар ниси спавâ ноћас, кад ниси могâ устати раније, него да ја звоним!

— Бо... лија ме трбу! — досјети се Бакоња.

— А, трбу те болија! — рече блаже Балеган. — А мој синко, зашта идеш онолико? Зашта си ија онолику рибу, синоћке? Ајде брже нареди што триба — рече, давши му кључ од цркве.

Бакоња се њешто прибра, али му дрхташе трска у руци, кад је палио свијеће. Мувајући се по цркви, мољаше се:

— Мој липи свети Вране! Ослободи ме овога пута, па јево ти се за... (ћаше да рече: „заклињем се“, али се предомисли) па јево ти давам рич да нећу више!

Фратри уђоше. Срдарини бјеше ред да служи. Кад би он обрнуо њима плећи а лице к олтару, онда је Бакоња гледао своје другове, који чаврљаху молитве као обично, зијехајући; али кад би се Срдар окренуо пут њих да их благосиља, онда би Бакоња оборио главу, јер се бојаше Срдарева оштрог погледа, који би могао продријети до дна душе Бакоњине, те видјети велику тајну — ако већ не зна за њу.

Пошто духовници изађоше, он лагано крену за њима, перећи уши да ухвати што говоре. А кад полажаше трпезаријом, држао се зида, готов да загребе ако Срдар сјекне пут њега: „А ди си бија ноћас, а, мали Јерковићу, а?“ Јер, све му се чињаше — чим онај отвори уста да ће чути то кобно питање. Али Срдарина сједе да срче кафу не осврћући се ни на кога. Онда Бакоња одахну и поче се удварати Балегану, више него обично, причајући му којешта и смијући се. Другови га, мамурни, погледаху зачуђено, па одоше. Онда он замоли Грга да га извини код стрица. Затијем се Бакоња јави фратетки, питајући га треба ли му што. Послије тога ослободи се чак да понуди и Срдару своју службу.

— Баш ми трибају мала клишта. Ајде и' донеси из вигња! — рече Срдар.

Бакоња сврну у нову мађупницу, гдје нађе Букара сама. Бакоњи се учини да, колико је нагло крочио преко прага, да је у Букара сасвим друкчији израз лица неголи обично. Али то му се само треном привиђе, јер на његово питање шта се осамио, онај поче својим вјечитим: „Је ли ја, је ли?“ — гледајући глупо. Одатле Бакоња оде ка ковачу, те узне клијешта.

— Данас ти је синовац врло вридан — рече Срдар за обједом.

— Зато што је добија јутрос попару — одговори Наћвар, па исприча што је било, и додаде лагано:

— А сад ми је жâ, јер сам послин од куvara дознâ да га је болија дроб!

То чу Мачак, пак исприча дружини, а на то Бакоња удари у плач. Залуду су га другови тјешили, залуду га и Балеган мазио, он једнако лијаше сузе. Доцније у скули умири се њешто, али кад почеше говорити да ће исте вечери на сијело, он плану:

— Дабогда ја ногу сломија, ако ћу тамо више! Ти си ми крив, ти си ме навеја! — поче корити Лиса.

— Па добро, не триба да се кунеш, ни да се инадиш! Не моли те нико, а не нагони те нико — одговори Лис мирно. — Ми смо толико година ишли без тебе, па се нисмо сићали да нам ко вали. А велиш да сам ја крив! Право велиш! Крив сам, те доста, што сам те држâ за друга!...

— Нећемо тако! — умијеша се Бујас — него ћемо да будемо прави другови. Шта је теби тешко, то ја разумим, јер је и мени тешко било спочетка. Ти мислиш да је велики гри провеселити се мало у ова доба, уз месојеђе, а у нашим годинама! Ја не вељу да баш није гри; али је сасвим мали, управ гришчић, који се може отпостити. Те ствари ја боље знам него ти, кâ шта су боље знали од мене покојни Шкоранац и Чимавица...

— Није то, него је он страшљив! — рече Мачак.

— Ти лажеш! — викну Бакоња. — Нисам ја страшљив! Нисам ја окле си ти, ди су људи кâ козе!... Јест, кâ козе, јер би један наш тира̄ вас педесет...

У мал' што не дође до руку. Бујас му објасни:

— Ма, не вели он, Иве, да си страшљив од стра, него, знаш, од стрица, да не дозна, па да те не истира. А јево ти се кунем да до тога дође трибало би да нас сва четири истирају, јер би ми сва три клекли на колина, па рекли: „Немојте, јер колико је он крив, ми смо десет пута више!“

Дакле, оразуми се, болан, па иђимо вечерас!

— Нећу, па нећу!

Нећкао се два дана, а они не хтједоше без њега. То га дирну, те трећега пристаде, и сва четири, истијем путем и начином, отидоше на сијело.

Како је ријека једнако набрекнута била, сијело је бивало неколико ноћи засопке. Бакоња се навикну, те је могао и устајати раније. Колико се спрва устезао, толико је сад више наваљивао да се иде.

Тако је трајало до уставака месојеђа, које те године бијаху у половини марта. Тога дана увече скупљале би се и слуге у старој мађупници, у манастиру, и слободно се бјеше и ђацима провеселити.

Послије часова, пред подне, Шкељо, омрчена носа, дочека фратре пред црквом.

— Овај је почеја зарана! — вели фра-Тетка.

— Ја сам дошâ да вам јавим, фра-Брне, да ће трибати још данас потковати кулаша, јер је обосија у оби придње.

— Та-ако! А ти ајде одма! Нека се нареди све што триба, а јево мене за тобом.

— Ајдемо и ми, кад је вако липо вриме! — рече гвардијан, пак одшеташе сви, и ђаци за њима.

Тамо се окупиле слуге, сваки омрчен помало, а Букар сав црн, као Арапин; око врата му објесили вијенац лука, а за пас му тиснули ватраљ.

— Нема ту говора о поткивању! — вели Наћвар. — Припануја би се и ђавâ, а камоли не плашљив коњ!

— Баш га и триба навикавати! — вели Срдар... — Изведите ви њега!

Букар изведе кулаша, који је пратиоца попривијеко гледао. Бакоња га поче миловати. Шкељо му поднесе зоб у решету. Три-четири момка га опколише, растегнувши коноп, којим ће му стегнути ноге да се превали, јер је био упоран, нити је било другога начина да се поткује.

Кулаш прињуши зоб, пак поче ваљати очима од једнога до другога. Слуге, мислећи да је већ згода, повукоше коноп за крајеве, али коњ уграби прије, те се пропе одигавши Букара, пак се, два-три пута заособ, баци ногама. Кад му се опет примакосе, он учеста гађати и поче трчати око Букара, који је чврсто држао оглав.

— Држ' добро! Држ'! — вичу му.

Фра-Брне се примаче, а кулаш напери пут њега копита, и да Букар не повуче свом снагом к себи, разби коњ своме господару куљу. Па онда побјесни, те се и фратри и слуге одмакосе.

— Држи, Грго, држи!

Букар вуче што игда може, тако да му је оглав длане прежуљио, па најзад потрча уза њ мало.

Коњ оте мах и потече у сав трк.

Онда видјеше чудо.

Видјеше гдје човек трчи упоредо с коњем!

— Пушти га! Пушти! — довикују сви.

Букар не пусти, него скрати оглав, па ни стопе да заостане, те се није могло знати ко је бржи.

— Може ли се ово очима вировати?! — рече, крстећи се, Срдар. — Је ли ово сметени Букар? Је ли човик, или пас?

— Брзи су Буковичани, оца им њиова! — вели Бобан — али је ово јопет прико мире!

Коњ и Букар пролетјеше испред кућа, пак савише дуж ријеке. Фратри, ђаци и слуге препријечише између вигња и мађупнице, те стадоше према води.

Сад видјеше друго чудо.

Кад је коњ допро до њеке врбе, преплаши се, пак поскочи малко настрану, а у тај мах Букар му уплете прсте у гриву, па скочи на њ, полегну се и потјера га у сав трк крајем острва, те га изгубише с очију.

— Е, ово је за приповист! — вели опет Срдар, ударајући се руком по стегну. — да може ваки бињација бити ко му драго, а не сметени Букар! Е, ово је за приповист!

Сви се чуђаху. Домало се врати Букар. Са коња је цурио зној, а коњик не изгуби онај вијенац лука око врата ни ватраљ иза паса!

— А витеже! — вичу му другови.

— Је ли ја? Је ли? Ја кâ вељу...

— Носи те враг бештијо! — проговори Наћвар — који једва дође к себи од чуда. — Нагрди ми коња, бештијо!... Уведи га, Шкељо, и истари добро!...

— Је ли ја? Је ли? Ја кâ вељу...

— Ма да ниси ти онај из Зеленграда што може скочити из бачве у бачву? — пита га Срдарина.

— Како то? — рече гвардијан.

— Ма причâ ми је фра-Мартин Карињанин да у Зеленграду бише човик који је могâ утећи најбржему коњу и да је могâ трупачки скочити из бачве у бачву!... Ђаво би га знâ, казâ ми је и име, али сам заборавија... Знама само да је бија сметен.

— Да ниси ти тај, Грго, болан?... Кажи, јеси ли? — питају.

— Је ли ја? Је ли? Ја кâ вељу...

— Немате га рашта питати — умијеша се Тртак. — Никада вам неће одговорити на оно што га питате, него се онда још више смете... Пуштите ви мене!... Слушај,

Грго!... Ако си капац скочити из бачве, ајде, рецимо, и на ледину, а не у другу бачву, даће ти дуовници плету?... Оћеш ли?...

Грго се чешкаше.

— Даћемо му и дви плете! — рече Тетка.

— И три! — прида њеки.

— И шест!... Шест тврди плета! — викну Срдарина.

— Чујеш! Шест тврди плета! Ајд! ајд! — па га одгуркаше пред мађупницу, гдје слуге изваљаше једну бачву, отприлике петнаестачу, и увалише га у њу.

— Дакленка: оп! — викну Дундак.

Букар промоли главу.

— Доли! Доли! — вичу сви. — Чучни па: оп!

— Ја би ништо рекâ! — затутњи Букар у бачви.

— Па реци! Шта је?

— Ја кâ вељу, ако прибијем гњате...

— Нека те враг носи! — издера се Срдарина... — Кад си већ ту, мораш скакати, па оби ноге сломија. Ајде: оп!

Букар излетје трупачки и стаде право пред њима.

— Браво! — викну први гвардијан плештући рукама. Сви запљескаше и дадоше му одмах новце.

Поподне се и ђаци обукоше у машкаре, те заједно са слугама манитаху све до првијех хладова, а тада се измише и преобукоше, те сви пођоше у цркву на опросну молитву. Из цркве слуге пођоше у стару мађупницу, гдје им Балеган бјеше спремио масну вечеру и вина изобила. — Тако је бивало три или четири пута у години. — Мало доцније, дођоше фратри и ђаци, пак сједоше напосе иза пријеклада.

Бобан наздрави гвардијану.

Бујас, маличак весео, понука Букара да и он напије.

Буковичанину очи закрвавиле, љуља се, па започе здравицу, без главе и репа, већ како само он умијаше.

Фратри се превијаху од смијеха.

Тако је трајало до поноћи, а тада је ред био да зазвоне звона, знак да почиње велики пост.

Слуге, колијећући се, пођоше и понијеше Букара, јер није већ знао за себе.

Балеган их испрати и закључа врата на манастиру, и све се утиша.

Бакоњи бучаше глава кад се пробуди. Бјеше се почело прозирати. Небо се навунило; од мора дуваше силна бјелојужина. Бакоња, тешковољан, постаја мало на тријему, па закуца на гвардијанова врата да прими кључ од дворишта, па кроза вјетруштину стиже пред цркву и одзвони будионицу, два пута дуље но обично, као на први дан великога поста. Одатле отиде на чесму, гдје сједе и заклони лице рукама, говорећи:

— Боже и свети Вране, опростите ми моје неподопштине! (Ову ријеч бјеше научио у манастиру.) Дајте ми вримена да се покајем, да постанем добар дијак!... А ако ли вра дозна све, пак ме истира, утопићу се, а кући нећу, вируј ми, мој липи свети Вране!... А ти знаш ко ме навеја да се скитам по ноћи, да гледам како се твоја мука краде! А ја не би никад сам на ту миса доша, никад!... Дакле, смилујте се боже и свети Вране, меника гришнику!

Да је у његовој власти било, по свој прилици не би се он тога часа смисловао својим друговима, ни слугама (осим Букара), него би их све радо у ријеку подавио, а најрадије Тртка и Бобана. Предочи му се и Стипан, њекад мили Стипан, а сад црњи од ђавола, јер тај махнити Котаранин бјеше зачетник сваке „неподопштине.“ Па онда стаде мислити о свему што је доживио и стаде испоређивати оно што је њекад мислио о манастирској чељади са онијем што је сад знао...

Њеколико капљица кише падоше му на руке, те се прену од сањарије и погледа пут истока, гдје кроз облак сунце грану. Погледа свуда око себе, и учини му се да су брдељци и стабла и кукови, и све ствари што му бјеху пред очима њекако као замишљене и озбиљне, као да сва природа осјећаше е је настао часни пост, доба кајања и великих и тешких молитава. Бакоња, потресен, прекрсти се и поклони према сунцу, па се хитрим кораком врну натраг, мислећи о лијепим црквеним службама уз пост, замишљајући сама себе кад буде велике недјеље пјевао „Муку господинову“ као и лани, а пролетњи мирис буде допирао с поља. Прековођани опет питају: „Је ли оно мали Јерковић, што онако липо пива?...“ — Бакоњи све кика растијаше на ту помисао, пак се толико одобровољи да се издалека јави Дундаку, који голуждрав бјеше изишао пред мађупницу... „А како би било да отиђем онамо, да и' све поизбудим? То би била прва корист што би јутрос могао учинити манастиру! — Баш да одем!“ — Бакоња остави суд, пак отрча пред мађупницу.

— Ковачу, млинару, дижите се! Сунце је грануло! Шкељо, устај и пробуди Букара!

Слуге промрмолише њешто изнутра. Враћајући се, Бакоња се живо сјети јучерашње трке и скакања Букарева. „Нема ти, брате, што Буковичани!“ поче се разговарати сам собом. „Овај сметењак, он је један среда, па шта је кадар учинити! А

да какви су они које би човика пробрâ!... Скочити из бачве то је примного!... А Букар каже да њихов ковач може рукама сломити коњску потковицу!... Па зар нису ти Буковичани змајеви? Е, јесу брате! Ма ћу и ја да скочим на коња, у трку, па ма оби ноге сломија!...“ Бакоња се устави крај суда, па гледа себе како трчи упоредо с коњем, па одједном ђипац на њ. То бива о „проштењу“ (о слави манастирској) пред мноштвом народа, а свјетина му плъеска рукама. Затијем Бакоња наређује да се изваљају двије велике бачве, свака виша од човјека, пак уђе у једну, пак из ње скочи у другу. Тада се народ чисто помами, јер се Далматиници много заносе такијем работама!...

Кад се Бакоња сагну под суд, оде му поглед пут коњушке, те видје да су врата отворена. Опет остави суд, и заборави на стрица, па потече онамо. У тај мах удари киша. Бакоња гурну у врата и с прага поче тепати: „Кујас! А ди си, мој кујас!“ јер му коњ познаваше глас, те би му се увијек одазвао ржући. Али му се кујас не јави. Бакоња уђе и видје... не видје ни кулаша, ни брњаша Срдарева, ни дората Блитварева, ни вранца Вртирепова, ни два најбоља товарна коња. „А ди су?“ запита Бакоња. Оне двије мрцине што гризаху из јасала погледаше га зловољно, па обрнуше главе од њега, као да ћаху рећи: „Нас не питај!“ Бакоња као без душе, отрча ка мађупници.

— Ди је Букар? — пита он.

— Он се, брате, загну у сан, пак му остаје јоште доста докле допре до краја! — вели Дундак сједећи на прагу.

Бакоња се издера, да је свима у ушима зазвонило:

— Није до шале, зло вам јутро!... Брзо изађите, нестало је коња!... Разумите ли?... Коњушка је отворена, а нема коња!

Сви потекоше за њим.

Коња нема, али брава није развртана.

— Ти си, Шкељо, заборавија закључати синоћ! — рече ковач.

— Нисам ја, него је Букар заборавија...

— Мучи, бештијо! — викну ковач. — „Букар је заборавија!“ А нисмо ли га понили синоћ кâ мртва?... Него, ја мислим да није зла. Коњи не били привезани, а врата отворена, па пошли к води. Ајдемоте трагом!...

Земља је била влажна, те се трагови јасно распознаваху, али међу коњским копитима бјеше и људскијех стопа. Трагови иђаху к води, али од воде не бјеше их ни на лијево ни на десно.

Сви се укочањише од чуда.

— Ма шта је ово? — пита Бакоња.

— Потопили се, на моју душу! — поче Дундак трљајући црвене очи. — Дојадно живот коњима, па липо сложено и договорно рекли: „Ајде да се утопимо!“ И што су рекли то извршили, кâ што јето видите...

— Ти се шалиш, кад није до шале!...

Дундак удари у смијех и поврну:

— А шта ћу друго, кад оћете да бенетате? Видите липо коњски траг, али видите и босе ноге приковођана, а видите и говеђе папке...

— Јест, Исуса ми! — рече говедар. — Јево и волујског трага!... Ајме мени, биће одвели и краве! — пак отрча пут наслона, остали за њим. Говедар, чим би пред вратима, обрну се к њима и рашири руке. Допадоше сви. Врата развртута. Уљегоше сви заједно. Крава нема.

— Ајме мени, нема их! — рече говедар.

Дундак поче: „Дај ми каву с мликом!...“ — Нема млика, шјор!... „А зашто нема млика?...“ — Зато што су приковођани повели краве, шјор!... — „А зашта су и повели?“ — Зато што нису имали своји, шјор!...

Другови се малко смијаху, а Бакоња, блијед, простијеља их очима и стаде да их грди:

— И ви сте слуге светог Вране!... И ви сте поштени кршћани!...

— Полако, ти мали! — осијече се на њ млинар. — Ниси ти још стâ да заповидаш и да бректиш, него ајде за својим послом!...

Затијем млинар искочи, вичући колико га грло служаше:

— ноге!... А за светог Врану и његове ране, покраде се манастир!... Берија! Бее-ри-ја! Амо-те, амо, бее-ри-ја!

— У звона, у звона, и пуцајте! — виче ковач. — Бее-ри-јааа!

Тројица се објесише о конопе, те заљуљаше сва четири звона; остали прихватише оружје из мађупнице, те учеста пуцњава, као да се крајина завргла.

Киша једнако падаше.

Сви искочише из манастира. Фра-Брне, без мантије, огрнут кабаном. Срдар први допаде.

— Шта је?...

Чим разумједе шта је, потече к води, слуге за њим, ђаци за слугама, а остали фратри лагано за њима...

— Нико се утопија! — мисли Пирија.

— Та-а-а-ко! Па шта-а ћемо му ми?!

— Али, може бити, да је и шта друго! — вели Тетка.

Кад видје Срдарина да се трагови не размећу, потече дуж ријеке ка сплати. Остали сви истијем редом за њим. Бакоња сустопице за Срдаром. Кад стигоше испод русја, али нема ни сплате ни лађе.

Дундак зазвијука и завитла руком.

— Шта мислиш, Дундаче? — пита га Срдар.

— Мислим да су и' потопили ако су имали времена... или пуштитили низ воду.

— А зар не би могли ди запети?

— Могло би и то бити, јер вода није велика.

— То ћемо најприје видити! — рече Срдар, па се врати истијем путем натраг. — Је ли све коње повело? — запита Бакоњу.

— Не... остала су два товарна!

— Ајд... соколићу... ти си најбржи... ајд потеци, па и'... изведи...

Бакоња одлети. Залуду га стриц, који с осталијема чекаше гомилу, устављаше.

— Шта је, забога? — запиташе Срдара.

— Како шта је? — викну љутито Срдар. — Зар још не знате да смо покрадени!

Уто Бакоња доведе коње.

Срдар окрочи бољега па га гоњаше у воду.

— Удрите га! — виче Срдар.

— Не забога у воду! Нека враг носи шта је понија, а чувај се ти! — моли гвардијан.

— Удрите кад вељу, а за мном ко оће! — виче Срдар.

Бакоња ћуши ногом коња, који загази, пак се мало-помало ослободи и заплива. Вода га је носила попријeko. Срдар је махао рукама, и обадао га петама, и преплива.

Прековођани стигоше и сви једанак заграјаше, а тако исто манастирска чељад с друге стране, те заглушише једни друге.

Бакоњин коњ два пута потону, те маломе остајаше само глава изнад воде. Диже се велика вика.

— Спасите дите!... Ко је пливач!?... Спасите дите!... — викаше фра-Брне.

Бакоња вртијаше главом да не треба помоћи, па попусти оглав, и измаче се на сапи.

Срдар и Бакоња кренуше се низ воду пред сељацима.

— Сад ви сви ајте на скелу, да будете у помоћи ако довезу сплав! — нареди гвардијан.

— А ди је Букар? — пита Тетка.

— Јади га знали! Како се синоћ опија, зар још спава — одговори њеки.

— Е, па зовите и њега, јер би он могâ ваљати колико вас три.

Слуге пођоше гдје им би наређено, а фратри и ђаци пут манастира.

— Ајте ви отворите цркву, јер није разлог да јутрос не буде службе! — рече Дувало ђацима.

— Ово није могло бити без домаће издаје! Ово се види да је домаћи прст! — поче гвардијан хучући.

— И ја сам то одма помислија! И ја сам одма посумњаâ, а знате на кога?

— На кога?

— На Стипана, валај — рече Дувало.

— Добра ти је та! — повикаше сви.

— А шта ти мислиш Брне? — пита га Вртиреп.

— Ја мислим да ми је враг однија двеста талира, јето ти шта мислим! А шта ми помаже да се дозна ко је кривац? Коња више ја не види', јер је он досад на турској граници...

— Тако је, вире ми! — прихвати гвардијан. — Четири седланика, рачунај по двиста талира с оправом; пак два товарна, метни по педесет, то је девет стотина талира; па шест крава, метнимо не више но по двадесет, то је сто и шездесет. О, сад додај два бродића и сплату, рецимо опет стотинак талира — то ти је око дванаест стотина очишћено јутрос на чисту сриду!

— Тако је, боме!... Јето, тако је! А камоли да ће се приковођани припасти од Шкоранце...

Лис се врати.

— Кључ је понија Јерковић!

— Јето ти сад! — вели гвардијан... — Ајде у вигань, па донеси шта триба да разврнемо мала врата.

Фра-Брне, држећи се за трбух, замлијечи очима, пак ће им:

— Ја, браћо, не могу више! Једва сам и довле допра! Стоји ми врка у дробу, кâ кад купус ври! — и пође лагано уза стубе у своју ћелију.

За њим оде и Дувало.

У томе се Лис врати са оруђима, те он, Мачак и Бујас почеше развраћати мала врата.

Фратри се шетаху око дворишта.

— Домаћа, домаћа и домаћа издаја, друкчије не може бити! — вели Тетка. — Промислите само ово: лупежи су могли знати све што у нас бива на синошњи вече; знали су да су слуге у манастиру до касно, као сваких година на тај дан; знали су...

— Није трибе све то набрајати! — прекиде га Вртиреп.

— Могло је бити и без домаће издаје, јер колико је скитача служило код нас, па послѣ разметнуло трагове свуда! Осим тога година је гладна, а пук се покварија!

— Ја јопет једно: ту је Стипанова рука! — вели Блитвар.

— Ја сам чуја да је Стипан послѣ бија код калуђерâ у служби.

— Па причекајте да свршим — рече Тетка. — Немојте ме прикидати, а имаћете кад казати сваки своју!... Ја не вељу да Стипан није посрид тога, или да јест, ил да би мога бити Петар, а не бити Павâ!... Ја сам само тија рећи да лупежи нису могли одјавити животињу на видној ноћи прико наши жупа, између наши кметова, то нису никако могли учинити без руке помоћи из куће! А кад вељу „домаћа рука“ не мислим само ово наши пет-шест слугу, него мислим и најближе приковођане!... Вирујте ви

мени да међу онима што сад трче за фра-Јаковом низ воду, има и' доста који се сад смију под брком... Сто сам вам пута рекâ: грђи су од ркаћа!

— Немој, болан, тако! — рече Вртиреп.

— Како нису грђи? Ркаћи бар отворено говоре: „Удри по Буњевцу! Не жали буњевачко.“ Тако барем говоре, па си барем начисто с њима! А наше рђе кад спомену име св. Фране, топе се, тобоже, од богољудности, а овамо, кад год што могу очапуре нам, и кожу би нам здерали... Од лани бијау се, тобож, припали од Шкоранчине устравице, да нас лакше поарају кад се најмање будемо надали!... А шта ми највише потврђује сујму да су и слуге у договору с лупежима, то је што су синоћке нагонили Букара да пије. Бојали су се да би Букар могâ устајати по ноћи! Јер, видите, какав је да је, јопет имам највише вире у његака.

— И ја! — вели Блитвар.

— И ја! — потврди Вртиреп.

— Меника је зло! — рече гвардијан, коме се лице бјеше зајаприло, а вратне жиле набрекле.

— Ма, збиља, шта је тебика? — пита Тетка. — Ја сам, од мало при...

— Зло ми је, брате! Бије ми у слишим очима кâ маљем, а блишти ми се, и све кâ да ми мрави гмижу по десној нози и руци...

— Па ајде лези, брате! — вели Тетка.

— Ајде, ајде! — рекоше и остали.

У тај мах диже се граја из цркве. Ђаци бијаху разврнули врата и ушли.

— Који је враг јопет?... Шта то јопет може бити? — рекоше пошавши к цркви.

Мачак, Бујас и Лис, сретеше их, сваки блијед и уздрхтао.

— Поарало цркву, дуовници.

— Поарало цркву!

Фратри с њима потекоше, али гвардијан застаде, заколијећа се и паде наузнак, као свијећа.

VIII УЖАС

Ф

ратри и ђаци стадоше се мотати у сумраку по цркви, не смијући се раздвајати.

— Отвори велика врата! — викну најзад Вртиреп.

Тада тек видјеше сав ужас.

Ни на једном олтару не бјеше ништа златна ни сребрна, свете трпезе испреметане и искаљене, по поду свијеће, књиге, палме...

Тако се шта могло видјети само у старо вријеме кад су јањичари пустошили!

Вичући од ужаса, пођоше сви у гомили пред главни олтар.

Св. Франи однијело с главе златну круну, а са груди му три низа драгоцјених завјета. Па као да то не бијаше доста, него му још провртило ножем једно око, а угљеном огарило му наусницу! Па однијело испред њега велико кандило и три мала; па однијело испод њега златну кутију у којој се храни пресвета оштија; па однијело старинску причесну чашу, сву од злата, прилог босанског краља Стјепана Томашевића, коју су фратри њекад отуда донијели; па однијело шест тешкијех сребрнијех свијетњака, такође старинских; па однијело... а шта није однијело што је ваљало!

— Е, е, е — поче Тетка.

— Е, е, нека сад ко рече да су ово учинили приковођани и наше слуге, а не ркаћи! — рече Вртиреп.

Упутише се да прегледају први олтар надесно, али у тај мах утрча Балеган са раширенијем рукама, па се обрну три-четири пута у ковитлац, па потече ка великим вратима, вичући:

— Умра је! Умра је! — па ста звонити, одскачући лакат од земље.

Помислише да је кувар напрасно полудио, те пођоше к њему, али с малијех врата привуче им пажњу помагање фра-Брнино, који викаше са тријема:

— Та излазите, излазите, видите шта је томе!... Ко то лежи кâ мртва?

Изађе Дувало на тријем, огрнут раканцем, па виче:

— Ко је убија редовника? Који је то погинуја?

А јадни гвардијан лежаше наузнак, модра лица.

Сви изгубише свијест, сви говораху у један мах, мотајући се око њега.

Балеган једнако звоњаше, вичући њешто.

Најзад, Наћвар и Дувало разумјеше да је и црква похарана, те уђоше у њу, а кад видјеше грдило око себе, погледаше се у очи, сумњајући да ли сан је или јава. Сад их прену граја слугу испред великих врата, те потекоше тамо, али не могоше изаћи од Балегана, који је одскакао.

— Прикিনি одма! — викну дувало, а кад га кувар не послуша, он га ухвати за ухо и одмакну, па поче говорити слугама:

— Куда ћете ви амокарц?... Ти ајде, а ти стани... не, него ајте сви, сви, један тамо, а два овамо...

— За ликара у град — додаје Брне.

— Ама, шта је јопет? — пита млинар.

— Како шта је!? Умра је гвардијан...

— Гвардијан умра!

— Станте сви! — викну Вртиреп, дотрчавши у тај мах.

— Ајте наоколо у манастир! Па одгура фратре и куvara у цркву, закручуна врата изнутра, па изађе пред њима у двориште...

Кад слуге уђоше с друге стране, наста опет метеж и вика.

— Дакле, умра гвардијан!?!... А ко вели да је цркву поробило!?!... Ај, да видимо!

— Натраг — викну Вртиреп, па видећи да их не може уставити, истрже пушку иза паса млинарева, натегну је и напери у гомилу...

— Натраг, пасји скоте! Нико да се одавде макâ није, него да ме свак слуша... Ножић ми дај когод и воде донесите! Та не видите ли да је човик при смрти! Брзо, двојица донесите штрамац (душек) из његове камаре. Ножић амо или бритву!

Вртиреп тури пиштољ за свој коноп, па хитро распори мантију гвардијанову и резну му мишице на два мјеста, па га попрска водом и нареди да га пренесу у собу. Мачка остави пред црквенијем вратима да стражари, а он пред осталијема отиде у манастирско „шкриторје“ (писарницу), те хитно написа два листа.

— Јево дви књиге, једна суду а друга ликару. Даклен, који може припливати, па да нађе добра коња прико воде, ћа да оде у вас трк у град? Алате, момци, јер дајем три талира јабуке! — рећи ће нови привремени старјешина.

— Није то збогу јабуке, него... оћу покушати, ако ћете викнути приковоћанима да ми даду коња! — рече Дундак.

— Ја би се најбоље поуздâ у Букара — рече млинар.

— А, збиља, ди је Букар?... Камо га?... Брзо по њ!

Шкељо отиде да га тражи.

Вртиреп и Тетка изађоше с млађима пред манастир. Остали фратри отидоше ка гвардијану.

Дуго су тражили Букара.

— А ко зна да није он баш и учинија сав овај покор! — вели Дундак свлачећи се. Говедар му везиваше хаљине на једну мотку.

— Тебика је увик до спрдње, пијаницо — рече Тетка.

— А мени је баш за мисâ шта је са сиромажом!

— Не триба му се бојати глави, дуовници — вели ковач.

— Букар је страшљив кâ коза, па се припа, па се забија нигди у ракитама, а измилиће кад огладни.

Дундак заплива, држећи једном руком мотку са гуком хаљина на врху. Сви сачекаше докле он преплива, док се обуче и отиде у село. — Ближи прековоћани, како већ видјесмо, пошли бјеху за Срдаром и Бакоњом низ воду. — Тада Вртиреп нареди преосталој четворици слугу да пазе неће ли они са Срдаром довући сплату, а ако то буде, нека им помогну, а један нека дође у манастир да му јави. Па он и Тетка отидоше ка гвардијану.

Сви шест фратара остадоше њеко вријеме крај болесника, коме се само по дихању могло познати да је још у животу, па, оставивши код њега ђаке, они отидоше у цркву.

Испред св. Јеронима бјеше такође однијело све, али њега не бјеху лупежи нагрдили.

— Види се, да су имали ришпета, јер је брадат, кâ какав њиов калуђер! — рече Вртиреп.

На другом и на трећем олтару свете Вићентија Перејра и Рока бијаху безбожници испорешетали. А на четвртом гдје бијаше насликан свети Брнард, који кличе и дигао руке пут неба, лупежи му растегли брк с уха на ухо, тако да се и Вртиреп мало осмијехну.

— Ма, убија и' бог, како су имали времена да се играју! — чуди се он.

— По свој прилици ушли још с вечера. И није и' било мало. Једни су чистили овдинак, а други чували на возу, докле смо ми јегленисали у мађупници.

— А шта би било да је који од нас изашâ — пита Брне.

— Е, шта би било! Штедили би твоју липу главу! — рече Вртиреп... — Ма збиља, ми се не питамо: куда су антикристи ушли, кад су обоја врата била затворена!

— Јево трагова од опанчина — вели Тетка. — Ја одавно то гледам. Јево и' иђу у шакриштију (ризницу). Ајмо тамокарце.

Ризница се избочила у гробље, а улазак је у њу иза главног олтара. Свуда наоколо бјеху старинске скриње од ораховине, пуне црквенијех ствари и хаљина; скриње бијаху обијене и испремештане. Једини прозорак, на коме су дотле биле јаке гвоздене решетке, сад стајаше разјапљен.

— Даклен, овуда су ушли!

— Како су могли изврнути гвожђа?

— Не видите како? — вели фра-Тетка. — Три-четири антикреста свана поткопали ћускијама прагове, па и заједно с причагама извалило. И морам признати да је то врло вишто, јер се зид с оне стране мрви кâ крув. Види се, види да су унапридак све знали и проштудијали, а то је мога̂ учинити човик који је подуже овдинак боравија.

— Даклен, опет сујма мора пасти на Стипана! — вели Дувало, пропињући се, те промоли главу кроз прозор. — А јест, душе ми, све како ти кажеш! Јено решетке циле цилцате, а три се прага држе заједно, а четврти се разбија на два комада.

Пошто се сви обредише гледајући кроз прозор, вратише се да прегледају и остала три олтара, која бјеху похарана и оскврњена као и остали.

У томе их затече подне.

— Шта ћемо сад? — пита Вртиреп... — Опростите, браћо, ја се не намећем кâ старешина, али, видећи да сте ви изгубили главу више него ја, ја...

— Ти си се понаша̂ кâ прави човик! — рече први Тетка — и ја ти зафаљујем!

И сви почеше хвалити Вртирепа.

— Е, дакленка шта ћемо садак? Јево већ дванајст ури. О официјама и другим службама не може бити ни говора. Триба да цркву запечатимо доклен не дође комшијун из града. Па јето нема ни сплате ни бродова...

— Па ајдемо да штогод појидемо. Нећемо, зар, да сад још цркавамо од глади — рече Брне и оде први.

Другови му запечатише врата, а на прозорак ставише двије палице на крст, па га стигоше у ручаоници, гдје Грго изнесе зеља и сухе рибе.

— Дакленка си се ипак побринуја за ручак, вридни наш Грго — вели Блитвар. — Евалај ти га!

— А шта ће се, дуовници! Божја је воља да човик мора исти докленка је жив, па се не знам шта догодило! Али, вирујте ми, ја сам још изван себикаре. Ови страшни догађај узеће ми најмање пет година живота! И још је нико има душе да ме потезе за уво! Еј, еј...

Дувало поче јако кашљати.

— Та-а-ко! — поче фра-Брне. — Пет година, велиш! Ја би приста и на десет за менека. Ја не знам шта ће с меном бити!

— Не бојим ти се ја глави, Брне! — рече му Вртиреп.

— Ниси ти примека срца, иако ниси за̂ човик! Него чувај се, да ти... крк!... знаш, да ти не кркне жила ка сиромажу фра-Вици јутроске.

— Али ја нисам никада много пија.

— Ниси пија, али много се раниш и много лежиш! А сам кажеш да те од никога времена штипље за палце од ногу. То може бити подагра, кâ покојном фра-Фелицијану.

— О, боже сачувај и блажена Дивице!... Шта говориш?... Прођимо се шале и задиркивања на овај црни дан, на који ће све кршћанство процвилити...

Дође Шкељо.

— Јето вуку сплату и бродиће! Пуни су приковођана.

— Добро је и то у воликом злу! — рече Вртиреп устајући.

— Ајдемо, браћо!

— Ма ја не би пуштâ пук амо за данас и сутра! — опази Тетка.

— А како ћемо им забранити!... У манастир можемо да и' не пуштамо, али најпосли, нека и' исприд мађупнице!

Десетак приковођана вуцијаху сплату (весла бјеху потопили лупежи) пуну људи, међу којима бјеху Срдар и Бакоња. А бродиће бјеше однијела вода.

— Све сам чуја и разабрâ, све... и за цркву и за гвардијана! — рече Срдар излазећи с натегом. — Ја не могу више! Добро ће бити, ако и ја не платим главом. Иђем одма да легнем. Наредите да ми се донесе у камару вруће ракије.

Заиста изгледаше човјек као да је годину боловао!

За њим се извере Бакоња, такође једва се држећи на ногама.

Стриц пође да га прати.

— Та-а-ко! Божјаче, несрићо, губо, изроде, магаре од магарета. Тако, је ли? Ти да се јуначиш! Ти да се угледаш на онога манитова! Што би ја још доживија од тебе, кад би те крај себека трпија! Али је ово послидњи разговор међу намикарце! Сутра још нека те враг носи откуд си и дошâ, јер таки нису за редовнике, него за ајдуке. Ајде у чету Радекину, ајде се поајдучи кâ какав ркаћ, па арај цркве и манастире.

Али Бакоња не хајаше за та ријечи, него узе сухе хаљине, па се склони иза врата да се преобуче.

Тада Брне отиде у кујину и замоли куvara да му и синовцу однесе вруће ракије. Али кад њих двојица дођоше, Бакоња већ спаваше. Фра-Брни не оста друго, но да легне и он.

У сумрачак пробуди се Наћвар њешто вољнији.

— Дижи се, Иве!... Устани, моје дите, и донеси воде! — рече благо.

Бакоња, јако зачуђен, пође. — Чинило му се да је протекла година, а не један дан откад је пошљедни пут ходио на чесму; чинило му се да се он прометнуо у њеко друго чељаде, и да се све око њега скроз измијенило, да је манастир много мањи, а тако исто и црква, да је вода око острва широка као море, а да се око воде, свуд наоколо, налазе њеки дивови, од којих стрепе чак и свеци у цркви, којима ни св. Фране не може ништа, но им допушта да му око ископају!... Обузе га велика туга и страх, и вјера му се помјери, те не знадијаше коме да се моли, пошто не бјеше навикао да се обрће правце к богу. Плачући горко, зажели смрт пријеку, „невидовну смрт“, која би га једнијем махом макла искрај злијех људи, искрај нејакијех светаца који нијесу кадри ни себе одбранити, а камоли ће њега!...

Али до мало обузеше га друкчија осјећања: ражали му се њешто на Франу, Јеронима, Виценца, Перејра, Рока, Брнарда, доминика и Христифора; види их

поништене, па му се ражали, па би хтио да их утјешу, јер му се тога маха чињаше да је над њима... Па онда се препаде од те помисли, јер му се видје да су свеци страшнији онако накажени и да су „могућнији“ но што бијаху прије... „Они су се притајили, па чекају време, кад се нико већ не надâ освети, да ударе изнебуа на проклетнике!“ — сину му кроз памет и крв му се запламти од бјеснила, те зашкргута зубима...

Сад видје себе у фратарским мантијама на помамну коњу, са голом сабљом у руци; за њим се слегао сав кршћанлук, колико га је од мора до Козјака и Велебита, све, брате, по избор момци, коњици и пјешаци. Бакоњин коњ као и да не стаје на земљу, него као муња облијеће ту силну војску, а Бакоња на њему, држећи у лијевој руци крст, у десној ћорду, соколи љуте ратнике, па пред свима прегази њеки дуг мост, преко њеке широке воде и стани се у једну пространу раван. Ту најприје уреди војску, па под шатором очати свету мису, као што њекада чињаше фра-Иван Капиштран и Шурић дон-Стипан, прије него би на Турке јуришали. („Писме“ о тијем двама јунацима, „како их спивао фра-Качић“, слушао је Бакоња више пута од Лиса.) Затијем војвода Бакоња опет појаха дора од мегдана, и крену се пред својима на дивове. Иду, иду преко ширине, све тутњи пусто поље под њима. Кад се бјеху одмакли, сјети се војвода да је и фра-Срдарина међу војницима, па га стаде тражити, а кад га нађе, ижљуби се с њим, и смјеста га постави за главара лијевом крилу, а Вртирепа метну на крај деснога, а сам пред свима. Па онда сила пође зорније; али, након помањег размака, угледаше високе планине и под њима страшне дивове, који бјеху развили бојна крила да се једва могаху прегледати. Тада малакса срчаност војницима, па и војводи. Он стаде и уставу војску, па страшнијем гласом ишчати тропар св. Франу. Кад сврши молитву, обрну се к непријатељима, али тамо мјесто цинова... шта видје? Буковичке гоље и раскалашни Котарани!... Тад се поврати срчаност војводи, те викнув: „Јуриш на ркаћине!“ погна коња у сав трк, а сви остали за њим... А ркаћи „плећи даше, и бјежати сташе!...“ Боже мили, што се од њих чини!... Кршћанлук их сијече, гази, куће им и цркве руши и спаљује, вјеша им калуђере за брадине!...

Враћајући се са чесме, Бакоња је морао надокнадити све пропуштено чешкање.

Доцкан у ноћ стиже из града „комишијун“. Дође Шкељо да то јави фра-Брну, те Бакоња изађе са стрицем пред манастир, гдје већ чекаху остали фрастри. Четири лацманина одјахаше са коњâ, па Дундак за њима.

— За дивно чудо, како сте могли стићи! — рече Вртиреп рукујући се са најстаријим. И сви се фрастри томе чудише, а претур поче да се хвали како су све у кас дошли од града.

Бакоња прихвати једну кожно торбицу, коју му пружи један млад господин, риђе браде, сух и живолазан.

— Ко је овај јарчић? — запита Бакоња Дундака.

— То је ликар. Чини ми се да је ркаћ, јер говори као и они.

Господа све „пркелајући“ уђоше у манастир.

— А ова је баба — претур! — говораше Бакоња гледајући са стране старога безбркога чачура.

— А ко је онај погурени куљеша?

— Оно је ађунта — одговори Мачак. — Кажу да је пуно учен човик, да уми латински кâ и фра-Тетка.

За њима иђаше писар, висок, мршав, незнатан младић.

Блитвар одведе „комишијун“ у трпезарију, а лекар с осталијема отиде ка гвардијану, те му, одмах отвори зажето око, које се склопи чим маче прстом; па му затвори друго, а оно се само отвори; па га ухвати за било, гледајући на свој часовник; најзад, намргоди се и запита Тетку:

— Је ли овај човјек...? — медик нагну палцем врху усана.

— Па јест, прилично... мало и одвише ако хоћете — одговори Тетка, разумјевши мимику.

— Камо торба? — рече лекар Бакоњи, па извади из ње њекаку зашиљену цијев, којој врх замочи у воду, а потегну к себи шипку из цијеви. Чинећи то говораше њешто талијански фратрима, који с великом муком обрнуше гвардијана потрбушке и свукоше му гаће.

Да је ко рекао Бакоњи да ће се тога црнога дана још чему моћи зачудити, Бакоња то не би вјеровао, али кад видје шта лекар учини, Бакоња се пренерази...

— Ето, тако ћеш му, дијете, опет пред зору учинити! — рече лекар Бакоњи, давши му штрцаљку.

— Ја? — рече Бакоња блијед и сав се уздрхтао. — Не би ја то чинија ни своме ћаћи!

— Мрш, козару зврљевски! — викну Вртиреп. — Ти да ми се ту размећеш, кâ да си ми ти ники господин, а не наш измећар! Мрш, с очију ми!

Наћвар удари Бакоњу по глави.

Послије вечере заврже се жив разговор између фратара и лацмана. Безбрки суђа канда бјеше шалвивац, јер се често сви смијаху. Пристав је мало говорио, али је свакоме потврђивао главом. Лекар, одмах последије јела, закурњави дебелу цигару, гледајући слике по стјенама. Писар одиста хотијаше да покаже како је размажен, те је ситно јео и сркутао, а дизаше чашу двама прстима.

Говор је најпре текао о похарама. Судија исприча како су оплијењене четири латинске цркве те зиме у његовој области. Говорио је о чети Радекиној, која зимује по

Котарима и по Приморју, а љети се станује по босанским планинама и допире чак до српске границе. Говорећи о јатацима судија настави:

— Шве на Радека! Шве на Радека, а друга галијота шине краја на његово конто! — вели он. — А ди је то Радека?... Може он аривати ту, ту, ту, на шво мишто? Ето, мој гошподин, шетири колона пандура што увика шета тамо-вамо по Буковиша, по Котаре од једно шело до друго, од монтања до монтања, а Радека нима!

— Нима, борме — рече Срдар смијући се.

— Нима! А колико ше динара троши жа шпијуна, која каже: „Ето, Радека ту, на!“ А та ишта шпијуна Радека каже: „Ето пандура ту, бижи!“ Је тако, мој гошподин?... Ја вама кажа: Далмација има педешет иљад ајдук!... Ту нима римедијо (лијека), него вишала, вишала и вишала!...

Преметнуше разговор на болесника.

— Дакле, дотуре, шта вам се чини о нашем гвардијану?

— Е, може остати, а може и умријети.

— Чудне мудрости — шапну Бакоња друговима, који се бјеху збили на вратима. — Мудра ли је ова јарчина ркаћка, збогу које сам добија триску! О, да ми га је почешати по леђима.

Љекар испири дугачак млаз дима, па им поче објашњавати што је капља.

— Да оће бог дати да се освисти, те да га причестимо — вели Блитвар.

— Боље би било да и не дође к себи, ако већ мора умријети — рече љекар.

— Није то тако, мој дотуре — дода Брне — мале су муке на овоме свиту прима онима што нас чекају на другоме, ако се на врме не поткрипимо светим сакраментом покајања! Нема много врмена да је напрасно, неспреман, умра један редовник, па, посланик, није имâ мира у гребу, него се јавља, час једноме, час другоме, свитујући свакога да увике буде готов за послидњи час...

— То су бапске — прекиде га љекар, готово љутито.

— Нису то бапске — рече пристав, који је дотле ћутао.

— Барем по нашој вири нису...

Фра-Брне се ухвати за то, те ста призивати у помоћ Јеронима, Августина, Аквинца, а најпослије доказивати како су нелогичне све оне вјере хришћанске које не признају „чистиште“ (пургаторију), а ипак се моле за мртве...

— Јето, дотуре, без замирке, ви ришћани не вирујете да има чистишите, а зашто онда плаћате саландаре и парастосе за мртве? Реците ми, молим вас, шта им то помаже? Ко је у паклу, молитве га не могу извадити, а ко је у рају, њемука не трибају? Је ли тако? Е, кад је тако, шта, дакле, помажу молитве за ваше мртве?

— Не помажу, богме, ни нашијем, ни вашијем, но су добро дошле поповима!

Суђа се насмија, а пристав поцрвење, па поче причати како су сви православни уопће слабо обавијештени у стварима своје вјере, а најобразованији су у томе пуке незналице. Љекар је најприје порицао потребу тога обавјештења, па онда чак и потребу вјеровања, али кад пристав преврши мјеру својим хвалама латинској цркви, тада и доктор поче хвалити своје православље, да, заиста, боље не хоћаше ни задарски владика.

Вртиреп нагло уста, а за њим и „комишијун“, те отидоше у гостинске собе, а љекар са фратрима ка болеснику.

Бакоња сврати у стару мађупницу. Она бјеше пуна прековођана. Људи нагађаху ко је могао похарати манастир и како је то могло бити. Опће је мишљење било да је то учинила Радекина чета, у којој је било најмање тридесет друга, разумије се све „ркаћа“. Већина не вјероваше да је Стипан проводио хајдуке, него то је могао учинити који други слуга од онијех што су прије Стипана служили, по свој прилици „какав притајени ркаћ“. А што се тиче Букара, сви су били већ увјерени да је погинуо. Биће несретњик изашао, те се сукобио са разбојницима, па (од страха, а не да изозове узбуну) почео викати, те га премлатили и бацили у воду. Та је сумња била основана, јер се и Шкељо у потоњу сјетио да је њеко излазио из мађупнице, а све назочне слуге одрицаху да је излазио који од њих.

Кувар прекину те разговоре, викнувши с врата:

— Је ли ту који од дијака? Нека одма иђе у цркву! И ви, људи, изађите да испратите присветога! (тј. ону звијезду у којој се држи „оштија“)

— Зар је баш на умору вра-Вице? — запита њеки.

— А зар није украло и присветога? — запита шапућући Бакоња.

— Мучи, несритно дите! — одговори му, такође лагано, Балеган. — Наши људи вирују да нико не може дигнути присветога осим редовника, зато не ваља да то чују... Ајте, браћо, ајте!

Ни Бакоња ни сељаци не бјеху дотле улазили у похарану цркву, те се запрепастише видећи сав покор! Црква је још страшније изгледала према запаљеним воштаницама, које држаху Бујас и Лис пред великим олтарем. Бакоња уђе у шакриштију, одакле наскоро изађе у стихару, клепећући звонцем, знак да ће се за њим изнијети „присвети“. Сељаци клекоше. Мачак разапе свилени шатор над Тетком, који изнесе њешто увијено златотканом крпом. За њима иђаше Вртиреп, носећи кутијицу светога уља. За Вртирепом осталијех пет фратара, пристав и писар, сваки са

запаљеном воштаницом. Ка њима се придружи Балеган са сељацима, све по двојица, па прођоше мрачно двориште, па уза стубе, па тријемом до гвардијанове ћелије, пред којом сви лајици опет клекоше, а редовници се збише око кревета чатећи молитве. Бакоња се пропе наврх прста, али не видје ништа.

Дијете се питаше:

— Ама чим ће га причестити, кад нема присветога, а оштија се не смије носити у голијем рукама?

Тек када се они размакоше Бакоња видје помодрелу бесвијесну главу гвардијанову. Тада поче обред миропомазања, који се, као што је познато, код католика врши над самртницима! Фра-Тетка помаза уљем болесникове вјеђе, чело, слијепе очи итд., па га онда њих седам благословише и рекоше народу да се разилази.

Бакоња је то једва чекао. Премда је спавао око четири часа послје подне, опет бјеше веома уморан. Он отиде у ћелију, те сједе с прутећем у руци, како ће „враја“ прочешати чим дође, али Бакоњу савлада сан, те заспа обучен.

Пробуди се кад бјеше сунце одскочило, и видје како је стриц већ изашао; и то мора да је се нагло наредио, јер бјеше просуто воде под умиваоником, а утирач бијаше на поду. Бакоња брзо отиде у гвардијанову ћелију, коју затече распремљену — кревет намјештен, све обрисано — баш као да је фра-Пирија изашао у шетњу. Бакоњи се коса наостријеша, те потече ка старој мађупници, из које куљаше дим и допираше граја, што никад није бивало преко дана. Ту су прековођани обртали два овна, а Бељан и Шкељо настојаху око великога котла, у коме је, канда, врио купус. Бакоња отиде у горњу кујину, гдје нађе Балегана и Бујаса у велику послу око огњишта.

— Шта?... Зар је преминуја гвардијан? — пита их Бакоња.

— А ди си ти, јадно дите? — рече Грго. — Шта је с тобокаре? Ја све питам од јутроске: ама ди је мали Јерковић, како то да њега нема, кад ми је највише од прише? А знаш ли ти да ће данас бити на ручку најмање двадесет редовника и провинцијал?

— И провинцијал!... Ама, дакленка је умра гвардијан?

— Није, него ће чекати докле ти устанеш — вели Бујас. — Умра је таман у једну уру после поноћи, а примили смо га у цркву у седам ури. Биле су већ и три мисе. Ја мислим да сад четврту дивани твој стриц...

— Како то? Зар се може диванити миса у поараној цркви?

— Одија је Шкељо прико воде, до најближе парокије, те је доша вра-Томе и донија присветога и све што триба за један олтар, јето ти — рече кувар... — Ајде, моје дите, попи мало кавице, па отиђи у цркву, да пољубиш гвардијана у руку, па се одма врати. Ако те фра-Баре (Вртиреп), или стриц, или који други мисник буде уставља, реци им да сам и' ја молија нека те пуште, јер меника трибаш, пуно ми трибаш, а Анте (Бујас) може отићи.

— Збиља, зар ће се данас мрсити? — запита Бакоња доручкујући. — Данас, други дан коризме!

— Кад су ваке прилике, има се „дишпенсацијун“ — рече Бујас, с таквим изразом на лицу, који је значио: „Бакоња, ти још и не разумеш шта је то: дишпенсацијун.“

— А је ли комишијун још овдинак? — настави Бакоња.

— Однија и' враг зарана. Прије него шта смо принили мртво тило, били су у цркви и записали све... Фра-Тетка цини да има штете око дваест иљада талира! Она бабетина претур и она коза ркаћка ликар смијали су се гледајући онакажене свеце.

— О! она ркаћина — рече и шкргутну зубма Бакоња полазећи у цркву.

Шест спореднијех олтара бијаху застрти црнијем завјесама. Насред цркве лежаше мртви гвардијан, на истоме „катафалку“ који је служио за Шкоранцу и многе друге прије њега. Иза главе покојникове збило се до тридесет сељачких људи и жена, из братства покојног фра-Вице. Бакоња се зачуди како прије стигоше. На главном олтару св. Франи бјеше закрпљено оно пробушено око, а и брк испран; пред њим бјеше палама̂ и свијећа много више но дотле на три олтара. Жвалоња је служио мису. Са страна, осим домаћих, клечало је још шест-седам фратарара. Њеке од тијех Бакоња је гледао о „проштењу“, али му већина бијаше непозната.

Из цркве отрча Бакоња у нову мађупницу, коју такође бјеху загушили прековођани и гдје се такође готовљаше јело. Па је било странијех људи и у млину и у вигњу. Бакоњи би мило, чувши што један говори о њему:

— Видите ли — вели — овога дијачића? Ово је синовац Наћварев, али се, госпе ми, није на њ увргâ. Он је јуче припливâ рику на коњу, кâ и Срдарина! Шта мислите? Дите, а још ми рекоше да не уми пливати!

— Па, познајемо ми добро Бакоњу! — рече други, одиста манастирски проњар.

Бакоња отрча к возу, али угледав Срдарину на обали устави се. Дундак и Тртак бијаху са сплатом на другој страни, гдје се, канда, споречкаше са гостима. Гостију је било много и сви се тискаху ко ће први у лађу. Бакоњино оштро око познаде у гомили оца и стричеве: Ркалину, Рдала, Рору, Кљака. С њима бјеше и тутуш фратар зврљевски. (Зачудо, увијек су манастирци слали за зврљевску парохију најнезнатнијег фратра. Од двадесет и три фра-Јерковића који заменом „бише и дуоваше“ једва да њих тројица дуоваше у своме завичају.) Бакоња се врати ка своме Балегану. У повратку све је мислио о несрећном Букару, и веома му се ражали, те не хтје излазити докле се ручак не сврши, иако му је Кушмељ два пута поручивао по Бујасу.

Бакоња, Бујас, Шкељо и њеко лацманче из града једва могаху одољети послужујући око фратарског стола. Лис се њешто узјогунио, па ни да се мрдне из ђачке трпезарије. Мачак је читао житије. Бакоњине се очи крадом устављаху на провинцијалу, у зачељу. Бијаше то гојазни старкеља, са дуплијем подбратком, који је и

једући куњао и коме као да се на лицу читаше узвик: „Ох, да знате како ми је све ово досадно!“ Провинцијал није становао у граду, него у најближем манастиру, а одавна бјеше у томе високом чину. Бакоња је чуо да је тај старац, на гласу „глагољаш“.

Тек у полак ручка Бакоња смотри у трпезарији оно што га је највише могло зачудити. И то не опази сам него (кад бијаху већ мирнији послуживањем) Бујас га гурну и запита:

— Је ли да му *липо стоје*?

— Шта липо стоји?... Коме липо стоји?

— Ма, брате, Мачку фратарске аљине! Зар не видиш да се „*обука*“! Зар ниси зна?

— О, Исусе! О Дивице! — узвикну Бакоња гледајући Мачка иза налоње у новишатој мантији са бијелим као снијег конопом. Из кукуље, чињаше се да је Мачку врат још дужи, а оне мачје очи — због којих и доби надимак — још мачкастије. Бакоња се зачуди како то није још одмах видио, па онда помисли да су се, ето, у манастиру почели низати догађаји муњевном брзином; сад се дешава у минутима за што је прије требало година! — Ма како је то? Је ли се зађаконија? Кад?...

На сва питања брзо је добио одговоре.

Није се зађаконија још, али оће сутра, пошто се изабере нови гвардијан. Није све доучија, али је потреба манастиру ђакона, пошто се Чимавица неће враћати. Не би му ни то помогло, али је Мачков ујак, дувало, стари пријатељ провинцијалов. Па онда фра-Жвалоња тија је да провинцијал зађакони Лиса, али то не може бити, зато је Лис љут. Зато Жвалоња, одма чим се сврше „ове ствари“ иђе на једну упражњену парохију, а Лис у један други манастир. Па има још једна новост. Један фра-Теткин брат довео је синчића, и остаће као ђак.

Све те новости учинише дубок утисак на Бакоњу, а због пошљедње поста весео. Дакле, неће он више бити најмлађи ђак у манастиру! Како најмлађи, та он је сад одмах за Бујасом по чину! Дакле, до двије године — најдаље до три — може се зађаконити, само нека прионе око књиге! Хоће, прионуће својски. Па липо је и то што ће сад бити два фратра мање и што надути Лис износи ноге. Та то је права благодат. Бакоња хоћаше поиграти.

И опет га ухвати мала вртоглавица од помисли: како се све то дешава преко ноћ! А свега тога не хоћаше бити да ркаћи не похараше манастир, да фра-Вице не умрије на пречац! Боже опрости, човјек би могао бити чак захвалан. — А ко, најзад, познаје тајне божје путове о којима нам говори богословска наука!

Послије ручка Вртиреп предложи да погреб буде одмах, те да се бар већи дио сељака разиђе. На провинцијалову лицу, уз израз: „О, како ми је све то досадно“, појави се још као неки знак питања, који је значео: „Како? Зар да се не прилегне послин благовања?“ И сви остали фратри то помислише, али се старац у трен

предомисли, те рече, зијехајући: — Онај... на крај краја фра-Баре има право, јер је примлого свитине, па... ноћас... не би... било... липо. Па онда *и друге ствари* да се што прије сврше.

Наредише ђацима да смјеста звоне. Млађи фратри отидоше да уреде сељаке за спровод. Бакоња видје оца на тријему пред мађупницом и ману му руком, те Кушмељ пође за њим. Кушмељ би пријатно изненађен видјевши колико је Бакоња нарастао за годину и по откад се не видјеше.

— Липо моје дите — рече он, пошто се пољубише.

— Немамо кад, ћаћа, него само мало ричи! — И, ходећи, Бакоња му исприча све измјене које ће настати и своја надања. — Једино ми је за миса̄ какав ће ми бити нови гвардијан, а биће цигурно Вртиреп, а он, знаш, не гледа нас липим оком, нас Јерковиће... А познајеш ли Теткина брата? Ди ли је то његово дите, тај нови дијак? Једва чекам да га видим...

Бакоња побјеже, јер чу иза себе глас стрица Чагљине.

Опијело се брзо сврши, па фратри обнијеше гвардијана три пута око цркве и унијеше га у гробље, гдје Наћвар поче „рич“. Бакоња чу само почетак, тј. шта кажу Јероним, Агуштин и још њеки свети оци о смрти, а кад хоћаше доћи оно што би, можда, и он разумио, тада му се примаче кувар и прошапта:

— Ајдемо, дите моје, јер не можемо дангубити. Триба нам очистити рибу и умисити какво посно тисто!

Бакоња је стругао мрениће и пастрмке, а глава му бучаше од вреве мисли. Између осталог, питао се да ли је заиста дошао тај мали Теткин и да ли ће се и Пирија потенчити.

Балеган му је само на ово друго питање умιο тачно одговорити:

— Пирија се неће повампирити, јер одавна није пуно гришија. Истина, да је с̄ам, вечером у камари, пија мало више, али јопет умра је наређен, колико толико.

Докле су они тако разговарали, допираше на махове из гробља стричев глас, па се зачу њеки жагор, па, домало, затутњаше кораци пред малијем црквенијем вратима. Кувар и Бакоња отидоше на прозор. Из цркве се исука дугачка поворка фратара и сељака. Наста гужвање и граја. Срдар и Вртиреп иђаху од једнога до другога. Око провинцијала окупише се гвардијанови братственици; око Мачка — његови, око Наћвара — Јерковићи. Са Тетком одвоји се један лијепо одјеვენ сељак и уза њ један дјечко од 12—13 година. Бакоњи срце заигра, те се боље надвири. У томе га опази Кушмељ, па се упути ка стубама.

— Куда ћеш, ти, Јерковићу? — викну Вртиреп.

— Па иђем да се поздравим са својим дитетом. Јето сам због њега један дан одија, па се јето ни видели нисмо. Како је то!? — И зврљевски кнез достојанствено оде горе.

Бакоња му стрча у сусрет.

— Ма шта ово чине вратрине? — рече он дјетету. — Изгоне људе из куће св. Бране, људе који су, откле-докле, дошли на пожаловање!... А, ово нису липе билиге, ово...

— Немој, хаћа, чинити шкандалу, ако бога знаш! Немој због менека...

— Ма, ја сам имâ пуно разговора с вамикаре, са Брном и с тобом! Ја морам остати!...

— Не можеш, хаћа, јер онда би остали и многи други, а ја сам чуја шта су фратри данас одлучили. Ајде, хаћо, и поздрави мају и све, све остале...

Кад се Бакоња поврати ка прозору видје у дворишту само провинцијала са пет-шест фратара.

Мало прије вечере доведе фра-Тетка у кујину свога синовца и предаде га његовим друговима. Бакоња га срчано загрли. Бјеше то красан дјечко, здрав као јабука, милокрвна лица, кога због његових опуначких образа крстише одмах именом „Бутре“.

Вечера је прошла истијем начином као и ручак. Мачак је опет „штија житије“, па сједе с њима. Брне је погледао синовца и надимао образе. Бакоња се слатко смијао, помишљајући да је то први дан откад је у манастиру а да стрица не чешка ни по леђима ни по листовима. И онда још, то је прва ноћ кад Бакоња неће ноћити у стричевој ћелији, гдје је већ Бујас спремио за тројицу гостију. Бакоња, Бујас и Бутре спаваше у трпезарији!

Али тек сутрашњи дан би „дан од догађаја“, како рече Бакоња.

Послије јутрење био је у трпезарији збор ради избора новог гвардијана. Избор је био писменијем гласањем. Кад скупише цедуље и прочиташе, а то „жребија“ паде на фра-Брну. Узалуд се он томе противио наводећи своју болест у палцима, морао се примити да буде старјешина за три године.

Послије тога била је велика миса, на којој зађаконише Мачка. Бакоња је само истрчао из кујине да види тај обред, па се опет вратио. Али, кад домало дође Шкељо да јави е се превозе *колонаш* (пандури који у оно вријеме гоњаху хајдуке), Бакоња истрча пред манастир, гдје већ бијаху икупљени сви фратри, ђаци и слуге. Око двадесет колонаша долажаху од воза. Не зна се који је од кога прикладнији и стаситији! На свакоме токе, копоран с пуцима, за пасом чит кубура и нож; свакоме о рамену јали штуц, јали шешана.

— Помози бог, дуовници! — викну харамбаша, скинувши капу, на којој бјеше кићанка што му је до рамена досизала.

— Помоз бог! — називљу један за другим, пак стадоше око свога главара. Тројица их само заређаше да љубе руке фратрима вичући: „Ваљен Исус!“

— Бог вам помогâ! Вазда бија ваљен Исус и Марија! — отпоздрављају фратри.

— Сидајте, људи!... Донес ракију, дите!...

Посједаше на клупе.

— Нема ти што ришћанин! — вели Бакоња у себи... — Јево овдинак три наша, па нису ни нанеси прима овима!... Па како ти се држи ркаћ, како ооло гледа, кâ да је мали цар!... А не би ни један назвâ „фаљен Исус!“ нити би руку пољубија фратру да му главу одсичеш!... Држи своје, брате!... Али јопет, боже ми опрости, милији су ми него наши!...

Харамбаша поче:

— Чусмо, дуовници, и разабрасмо за све што се догодило. Срдар нас је посла толико да преслушамо слуге... А већ ради другога чега нема се рашта дангубити, но нам је ред прије попасније доба на рочиште ка господину. Дакле, овђенак ћемо пред вама испитати слуге.

То није дуго трајало.

— Да је овдинак Букар, он би сигурно боље испричâ! — вели Дундак.

— Он би сад почеја: „Је ли ја? Је ли?“ — дода Бељан.

Млађи ударише у смијех, сјећајући се заврзана.

— А ко бјеше тај... како га зовете... Букар? — пита харамбаша.

— Сметењак један што је у нас служија ни пуне четири недиље; па га нестало од прикојуче! — одговори Наћвар.

— А одакле бјеше и чеговић?

— Бија је из Зеленграда и звâ се Грго Прокаса...

Харамбаша и другови му погледаше једног окоштог пандура, који заврти главом.

— Ја сам, дуовници, из Зеленграда, али у нас нема тога презимена...

Манастирци се згледаше.

— А кажите ми, какав бјеше на очи тај чоек? — пита харамбаша.

— Бија је висок, сув, велике главе, очију сири'...

Харамбаша скочи као опарен, и настави:

— Један му брк бјеше дуљи до другог, је ли?... Бјеше још руњавије груди, а танкије ногу, је ли?

— Јест! — изрече Срдарина, блијед као крпа.

— Тодорина! На моју душу, Тодорина!... Нико други до Тодорина главом! — виче харамбаша, плескајући дланом о стегно.

— Он!... Он!... Он! — вичу пандури.

— Какав Тодорина?... Који Тодорина?... Шта је тај Тодорина?...

— Тодорина Дракчевић из Г... Највећи ајинин што га је икад земља дала!... Десна рука Радекина... О, брате, чудна срца!... Он се преподобити да је сметен, и доћи да служи!... Ајмо-те, момци, ајмо-те живо, јер немамо већ рашта губити вријеме! — рече главар.

— Зар Букар!!!...

Нека замисли, ко може, како је то откриће пренеразило сваку духату душу у кући св. Фране.

— Букар припредени ајинин!... Букар десна рука Радекина!!! Букар, који нас је за нос вукâ мисец дана!!!

— Е, е, то је само ркаћ кадар учинити! — рече Бакоња и онда се сјети како је једном затекао Букара усамљена са друкчијим изразом на лицу... Ја, кад се добро промислим, ја би скинуја капу прид Букаром!... Срце је то, памет је то, лукавство је то, убија га бог.

Није могуће описати „карабулину“ која завладаше ушљед тога открића. Сви изгубише свијест. Новога гвардијана одмах забоље трбух, а Дувала спопаде сипња, те обојица легаше. Провинцијал, Жвалоња, Лис и сви остали готово побјегоше. Срдарина је шкргутао зубима, тражећи кога ће избити, те се најзад искали ријечима на новоме ђакону, а шакама на Шкељу.

Бакоња се први разабра. Он одведе Бутру у цркву, показа му за који ће коноп вући сваке зоре, па му свечано предаде метлу, рекавши:

— Јето, сад већ знаш све своје дужности. Бићемо пријатељи, али ме ти мораш штовати кâ свога старијега. Запамти још ово: чуја си да ме зову Бакоња, али ме ти не смиш тако звати. Ја сам дијак Јерковић!

IX МНОГЕ РАЗЛИЧНОСТИ

Наста велика тишина, као што бива последице великих потреса. Брне је

десетак дана састављао циркулар, намијењен свијем манастирима и саборним црквама, у коме бјеху потанко испричане несреће што задесише дом св. Фране, те се дирљивим ријечима мољаше за братску помоћ. То дугачко писмо требаше разаслати у њекијех двјеста пријеписа, те су сви осим Вртирепа писали по цио дан, Бакоња научи наизуст сав циркулар, од ријечи до ријечи.

Бездушном Тодорини морало се штуцати, толико је његово име било спомињато у манастиру, по жупама, на судским хартијама и свуда гдје је циркулар допро; морао је, ако ништа друго, ружне снове снијевати, толико је са свију страна клетава било управљено на његову велику главу. Осим клетава бјеше одређена и уцјена од 300 талијера на поменућу главу, јер се поуздано знало да се Букар налази у планини са Радекином четом. Што се тиче златнијех и сребрнијех ствари, сумњало се да оне прођоше преко руку некога трговчића у оближњој варошици. суд је премећао кућу тога човјека и њега вргао у тамницу за неко вријеме, али га, најзад, мораде пустити.

И тако, мало-помало, за два мјесеца, ишчезе надање да ће се ишта од покраденијех ствари моћи повратити.

А и одзив на циркулар бјеше врло слаб. Понајвише стизаху мали новчани прилози, праћени дугачким писменим сажаљењем, или црквене ствари које бијаху на одмет шиљаоцима. Додуше, опоштенише се постриженици манастирски, који се налажаху по парохјама. Њих седам поревенаше се, те купише четири товне краве („да буде млика шјор!“) и два товарна коња. Само фра-Пињата Ђук, стриц Чимавичин, не приста у ревену, но још посла писмо, пуно грдње новоме гвардијану, кривећи браћу да не пазе како ваља имовину св. Фране.

То је све много утјецало на фра-Брну и то, ваљда, поможе да му се чудна болест рашири из палата у стопала. Онај млади љекар из варошице прописа му њеке капљице, али насамо, пред Тетком и Дувалом, заврти главом.

Заиста, то бјеше неко чудна болест! По читаву недјељу ни трага од болова, па онда дан-два ни да стане на ноге. Фра-Брне се брзо увјери да му капљице нимало не помажу, а да му добро чини гладовање. То му је било загонетно и то га јеђаше, те ће једном Тетки:

— Кога ђавла има посла иће са стопама, не разумим! Јето разумим да кад је штумак пун да је онда тежи и да је ослабилим ногама тежа цила тежина тила! То јест, али сам прова и ово: кад, рецимо, не вечерам, па ми је сутрадан боље, ја онда узмем дви тешке катриге (столице) и носам и', ако ћеш, по уре, а не ћутим да се тежина одзива у зглобовима! Даклен, видиш да је ствар неразумљива!

А њему ће Тетка:

— Мој драги Брне, од добра ића јача је крв, па је јача и болест. Зато тебика особито уди спавање послѣ ручка. Ти не смиш ни трена спавати послѣ подне, ка шта ти је ликар река.

— Не ваља ми исти, не ваља да спавам послѣ ручка ка шта сам навика има тридесет година, онда шта ће ми живот! — вели Наћвар љутито. Па онда ће блаже:

— А како би било, Думе брате, да ја живим ка и до садак, а да чешће мећем пијавице, да се крв разриди, а?

— А-а — рече Думе. — Прије свега, сити се они златни ричи скуле шалернитанске инглешкоме краљу: „*somnum fuge meridianum*“.

— Немој ми, брате, спомињати ту твоју скулу! — прекиде га Брне. — Немој даље!

Не прође много, а фра-Брне поста мрачан и немаран према свему. За дивно чудо, то се десило у жеку љета, кад не само што не осјећаше никаквијех болова, него кад бјеше увјерен да је потпуно оздравио, те се већ не умјераваше у јелу. И постаде настран. Прекиде своје јутрење шетње до мађупнице и сједење у хладовини пред капијом, па поче тражити самоћу. По читаве часове сјеђаше на тријему, пред својом ћелијом, гледајући укочено у какву стварчицу у дворишту, кокоши или мачке, па чак и дим који се извијаше из кујине. Чим би се упутио њему когод, он би шмугнуо и затворио се изнутра. Бјеше ли то који млађи, који је нарочито дошао да прими њеко упутство, Брне му, у најкраће, каже што има, иза врата. Поњекад је то чинио без икаква очита узрока, тј. не бјежећи ни од кога. О ручку и вечери говораше само колико је најпотребније, али му свака ријеч бијаше на своме мјесту, те говор нимало не показиваше да му се памет помјерила. Штавише, кад га једном Вртиреп запита:

— Шта је, оче Брне? Да није... онако шта... да није какав црвић у памети? — Брне мирно одговори:

— Моја је памет, фала богу, здрава, а ја се не морам исповидати: шта ми је!

У другој прилици одговори Тетки:

— Ја се налазим, брате Думе, у ономе стању о коме говори... не знам сад да ли Агуштин или Аквински... еле, у ономе стању кад човик ћути да има само кожу, а изнутра ка да је пун празнине, ка да нема костију, ни меса, ни крви, него ка да је пун само арије...

— Ја то не разумим, нити се спомињем да је то река који свети отац — рече Тетка забринут. — Немој, брате Брне, мећати такe мисли у главу.

— Ја ти кажем да је река ники отац, а ја не мећем никакве мисли у главу.

Више нијесу о томе говорили. Брне настави свој нови начин живота, који је само Бакоња знао у потанкостима. Пошто је стриц дању спавао по два-три часа, а ноћу готово нимало, то би тек с вечера почеле муке Бакоњине. Вра би најприје за дуго слушао клопотање и куцкање часовника, па би легао потрбушке, а Бакоња га мораше чешколити по листовима, по леђима и бискати по глави, што би тако дуго трајало да би Бакоња сам престао, а то не би прошло без ријечи. Затијем би вра покушао да заспи, али би, најдаље до једнога часа, устао и почео ходати по собама, хучући и бобоњећи. Бакоња се учини као да спава, али га вра пробуди и запиткује за ово за оно што је било преко дана, па би га грдио, па би клекао и почео се молити богу, те и њега нагонио да то чини. Једном му нареди да изговори онај циркулар што бјеше научио наизуст. Послије то тражаше сваке ноћи редовно. Еле, види Бакоња да се вра подјетио; и забрину се веома Бакоња, али о томе што се ноћу радило не рече никоме ни ријечи.

И манастирци се, мало-помало, навикоше на настраности новогa гвардијана, али његова немарност према уобичајеном реду и према опћим пословима као да пријеђе на све њих, управо као да их зарази, те све пође суноврат.

Бутре би, истина, савјесно одзвонио будионицу и поспремио што треба у цркви, али би се јутрења (боже опрости!) прегризла; послије доручка фратри би одмах у размет без збора и договора; Балеган већ не надгледаше шта се ради у мађупници, а и у својој кујини ослањаше се сувише на Бакоњу; испред „часова“ нови ђакон и три ђака посједили би у скули, гдје учитељи чешће не дођи до дођи, али је Бакоња похлепно читао, управ гутао све што би му до руку дошло, те је зачуђивао другове и фра-Тетку својим ванредним памћењем, сјем тога он је с љубављу поучавао малогa Бутру, а зато је Бакоњи Тетка почео предавати латински у вишој мјери; подневни часови трајали би неколико тренутака, па би фратри ручали ћутке и брзо као да ће на војску, па би сваки отишао у своју ћелију, само би Срдарина узјахао на свога новогa вранца, па пошао са Шкељом преко воде...

Послије подне ђаци би се опет скупили у „скулетину“, да лешкаре до вечерњих звона; вечерња би се брзо свршила као за опкладу; вечера је увијек била лоше зготовљена, јер у опћој чами и шјор-Грго почео тражити утјехе у чашици, „што јест грех, али јопет није такав да се не може откајати“, као што он рече Бакоњи, говорећи о покојном Пирији.

Видјели смо како је бивало ноћу у главној ћелији, али ни у другима не бјеше редовно стање.

Тетка, чим би се затворио, запали лулу, па ходај горе и доље кроза двије собе. Пуши човјек, бобоњи њешто у себи, пије воду, пљуцка, хода и хода, докле не падне мртав сустао. Изјутра, кад би Бутрица растворио прозоре, куљао би дим кроза њих, као из димњака. Брне га једном благо савјетова:

— Немој тако, Думе брате, јер ћеш и ти пропасти прије времена, ти који знаш напамет сва поуочења шалернитанске скуле!...

А Тетка ће њему тужно:

— Не брини се за моје здравље, Брне брате! Опрости шта ћу ти рићи, али има причи, много причи ствари за које би ваљало да се бринеш!

Бујас је читао стрицу Блитвару докле би га успавао. Читао је што му драго, и напрескок, и наопачке, само да се тороче, као што њеки млинари не могу заспати, ако им се витао не обрће.

Нови ђакон Мачак имађаше тежега посла са ујаком Дувалом, који је, два часа послије вечере, за дуго „киселио“ ноге у млакој води са мекињама, па онда му сестрић „на презуру“ даваше њеке капљице што утољују задуху и њека зрнца што ублажују болове у желуцу, јер — сипљиви дувало јеђаше вечером више но Наћвар, те га, готово сваке ноћи, хваташе рачац.

Инокосни Вртиреп није с вечере ни улазио у собу, но би шетао тријемом, пијући ракију и мезетећи је бијелијем луком, као што чине хајдуци. Кад би се ражестио, онда би промијенио шеталиште, онда би ходао испред гвардијанове ћелије, ударајући јако петама. То је Брну много узнемиравало, али не смједо опоменути пакосног Вртирепа.

Други инокошњак, Срдарина, јегленисао је са Шкељом. Није доста што се до мрака не раздвајаху, што се „кланчаху по кметови кâ обаћетни паси“ (како једном рече Вртиреп), него су и по ноћи пијанчили у ћелији. Пошто је Срдар био добра срца, опоменуо га једаред Наћвар да је његово понашање против „регула“. А на то ће Срдарина опрхо:

— А ко се већ овдинак држи регула, Брне болан!? Зар да се ја уставим на бригу, кад је све пошло суноврат? А, најпослинак, ако ти је криво шта се држим са слугом, онда дај ми Бакоњу да ме разговара!

Најзад, у великој трпезарији гораше свијећа по сву ноћ, те се могло нагађати да и Балеган бдије.

Еле, у манастиру, и дању, и ноћу, све иђаше суноврат.

Слуге су пак радиле што их бјеше воља. Тртак и Бобан, кад би уграбили, повоздан запињаху вршке и ради тога се завађаху са Дундаком и Бељаном, који су тврдили да имају прече право на рибање, или би Дундак и Бељан уранили, те уграбили боља мјеста, пуштајући противнике да се вајкају. Али, одмах свечера, нестало би сваке гложње, но би сви, и ковач и млинар, говедар и оба возара братски посједали иза мађупнице, према води, те би „крвљу Исукрстовом“ блажили тугу за похараном црквом.

С почетка се чуђаху шта се догађа у манастиру ноћу:

— Који је ђавâ вратринама, на један ма, сад кад би баш било време да се разаберу? — вели Бобан.

— Брате, кâ да су сви повиленили — приповида Шкељо. — Ма шта то може бити?

— Ја мислим, да им се приказује вра-Пирија! — рече Дундак.

— Мучи, бештијо, да је то истина, зар се не би и тебика јавија, ка и покојни Шкоранца — рећи ће Тртак, намигујући ковачу.

— А ко зна би ли, брате? Он је бија већи господин од дјакона, па, може бити, неће да се дружи са измећарима! — рече говедар.

— Ама који је ђавâ Наћварини? Шта је њемукаре?

— А сугранија се човик малика — рече озбиљни Бељан, предушујући од пића. — Посли онакога покора, није чуда да увати ника устравица душевна човика. А вра-Брне је јопет душеван.

— Липа ми његова душевност, кад одире људе каматом! Ја знам да по свима нашим жупама нема пријуба имућнијега човика, који му не дугује, ники по сто, ники и по двеста и триста талира, са четрнајст посто! — вели Дундак.

Бељан се наљути.

— То је истина, то ми знамо, али шта кажеш за Дувалину, за Блитвара, за вра-Ђука и многе остале, који позајмљују и по двадесет посто? Па, је ли наш вра-Брне икада кога поруба, кâ шта они чине? И, најпослинач, шта је намика до тога, него реци ти мени: је ли вра-Брне... душеван нами? Кињи ли нас он, кâ шта је чинио манити Вртиреп оно дана кад је бија старишина.

— То је истина! — рекоше сви. — Бог да живи вра-Брну!

— Знала би нам душа да је онај манитац остâ за гвардијана — настави Бељан. — Он би сад бија усталац и вридан кâ мравак, болан... Човек би могâ помислити да је то нико чудо, јер сви знамо како је Вртиреп провеја младост, сви знамо да је биснија, да је бија раздарушне руке, да су му женетине све појиле, да је данаске један од најсиромашнији вратара. Е, сад се зар тâка душе, па би тâка за св. Врану? Би, кâ и мој покојни ћаћа! Он би приказивâ рачуне тамока ди они шаљу, а себика би напунија кесу, јер човик види како је под старост без јаспри!

— То је знâ и провинцијал и сви остали, зато га и не изабраше — вели ковач. — Не бојте се да ће он икад бити старишина. Ако Наћвар отегне (шта не дај бог!) онда би га заминија јали Тетка, јали вра-Томе са парокије.

Тако су се слуге разговарале на сијелу. Као што се види нијесу имале што завидјети Шкељу. Баш кад једном бјеше говор о њему, рећи ће говедар:

— Ја се све бојим да нас јарчина не прошпија!

— Ко да нас прошпија? — викну Дундак. — Зар прожмиреп Шкељо, који је страшљивији од иједне козе, на кога ја пљујем, јер ја не би чинија шта он чини...

— А шта чини? — пита говедар.

— Рувијан, јето шта! Зашто иђе са Срдарином свакога дана прико воде? — Дундак запјева поскочки:

*„Тијо, лако, кметице,
Тијо, лако, Јелице,
Срдарева душице,*

Наша једра кметице...“

— Муч! — викну млинар.

— Зашта „муч“? Кога да се бојим?

— Букара! — шапну њеки.

— Ви се још спрдате са Тодорином! — рече Дундак — али госпе ми и госпина ми сина, ја га не би ни спомиња! Ја сам га кињија и магарчија мање него иједан од вас, па јопет се бојим да скупо не платим, а телиш ви! Шта мислите да се Тодорина неће светити?

— Муч! Муч! — заокупише га сви, јер сви претрнуше. Њеки се и обазрије, баш као да би Букар могао бахнути иза леђа. А тај њихов страх посоколи Дундака, који настави:

— Оће се Тодорина светити, тако ми светога Вране, коме је он око ископа!... Тодорина, ја, Тодорина, болан, кога ми прозвасмо Букаром, који је свакога тренутка говорија: „Ко, је ли ја, је ли?“ М’ ајде шта нас привари, нас неуке, али како је могá вући за нос редовнике! Е, шта ти је ришћанин... Видите, ја никада не кажем „ркаћ“, него липо ришћанин, јер, најпослијак, дви су здиле, а један је бог, а они су наша браћа!

— То није братски од тебека — поче Бобан медено (баш као да га Букар слушае). — Ми јесно ка мало јегленисали с њим, кâ шалили се, мислећи да је бедујаст, али му нисмо ни зла желили, ни чинили, боже сачувај! Нити ја мрзим Букара.

Прековођани се одбише од цркве, али су њеки често долазили у гвардијанову ћелију, а одлазили смућени. Кад би са пак који појавио, Брне би послао њекуд синовца...

Тако се низао дан за даном, без велике измјене. Фра-Брни се не повраћаху болови, иако му ноге бјеху отечене, иако ноћу не могаше спавати. Једанпут кад он синовцу нареди да издекламује циркулар, мали ће, чешајући се по глави:

— Ако смим, шјор, ја ћу ништа друго издиванити напамет.

— Тако! А шта то? — запита вра прилично зачуђен.

— Па знам пуно ствари. Знам и житије светога Григорије.

— Тако! Зар цило цилцато?

— Цило цилцато, само ако ме не прикинете у ричи — вели Бакоња, па, и не чекајући даље, зажмури, прекрсти руке и рече:

— „Блажени Григориј поставјен бист патријарк светеј цркви римстеј, а прижде патријарш’ства црнориз’ц би в манастири светаго апостола Андрији...“

Тако је говорио попијевајући, ваљда, полак часа, предушујући само кад би се заморио. Брне га похвали и поче тражити њешто међу својим рукописима, а Бакоња посокољен исприча још њеколико одломака из житија, па изређа око двадесет кратких латинских реченица, које је преводио на „нашки“ и које овако излажаху:

— Душа је неумрла тило. Је умрло јање иђе. Тица лети стол је. Округао а кућа...

— Добро, добро! — прекиде га вра, пружајући му један пожутјели листић, а Бакоња само што прелети очима по њему, рече:

— Ја одавно знам ту писмицу напамет. Њу ме научија вра-Закарија.

— Немој изговарати „вра“, стотину сам ти пута то рекâ!... Ниси ти болан, више тежак!... А је ли ти казâ фра-Закарије ко је спивâ ту писмицу, а?

— Ја знам да је ваша, и да и’ има пуно ваши; а стриц Чагљина уми нике, али и’ изврће...

— Добро, добро, де да чујем ту, кад је већ знаш!

Бакоња опет зажмури, прекрсти руке и започе:

*„О Исусе, слатки, мили,
Од мене се не одили!
Душа моја није жива,
Ако тебе не ужива!
Ти си радос у жалости,
Ти си сунце у тавности... —
Послушајте редовници,*

Свете цркве одвитници...“

— Стани! Видиш ли да не знаш! Та послидња два верша, то су од „Муке господинове“. Али свеједно! Сад слушај. Ја ћу ти проштити једну моју нову писму о

несрићном догађају који нас је задесија, па ћеш је научити напамет! — И Брне поче своје најновије сачињење, које је било у неколико стотина стихова, а које се почињаше:

*„Свемогући на нас сржбу пушти
И сотони слободу допушти,
Да он уђе у званог Букара,
Који дође да манастир ар...“*

А свршава се:

*„Тешко теби, Тодорино клети,
Кад оћутиш како с’ Фране свети!“*

Тијем начином Бакоња поново напредоваше у стричевој милости, али га ђаво натента да исприча фра-Тетки те њихове вечерње забаве. Тетки се хтједе да отпрати једну шалу Брни, те исписа неколико латинскијех стихова, које Бакоња брзо научи...

— Ако заповидате шјор, знам ништа ново.

— Тако! — вели Наћвар сједајући у широку наслоњачу иза стола. — Де, да чујем, ако је шта липо!

Бакоња обори очи, дигну кажипрст и поче, сјецајући њим:

*„Si vis incolumen, si vis te reddere sanum
Curas tolle graves: irasci crede profanum,
Parce mero, coenato parum: non sit tibi vanum*

Surgere post epulas: somnum fuge meridianum...“

Већ чим је Брне чуо прве ријечи, избуљи очи, па се лагано диже и примаче ка Бакоњи, те га тако жестоко ћуши да му се глава обрну ка рамену.

— Магаре од магарета! — рече загушено фратар. — Ти, да смиш... да се усудиш!

— Шта сам вам ја скривија? — запита Бакоња измичући се. — Јесу ли то какве ружне ричи? То је фра-Думе...

— То је баш оно зашта ћеш ми платити — настави стриц у бјеснилу и спопаде врч, а Бакоња искочи у тријем и побјеже десно да се не сукоби са Вртирепом, који се, као обично, шетао испред својих врата, и који поче викати:

— Куда ћеш ти, Јерковићу? Стани! Шта ћеш у ово доба у кужини?

— Имам посла! — рече Бакоња не устављајући се, па се попе у трпезарију.

Тетка, Срдар, Блитвар и Дувало изађоше из хелија. Вртиреп ста грдити Бакоњу и хтједе потећи за њим, али га уставише. Па онда Тетка и Срдар отидоше ка гвардијану, кога затекоше готово без свијести.

Балеган се, као обично, шетао по дугачкој трпезарији, па склони суд с вином и отвори, а кад видје Бакоњино блиједо лице, устукну престрашен.

— Шта се догодило? Да није што стрицу? Да није умра?

— За менека је умра — одговори Бакоња, строваливши се на клупу. — Ја с њим не могу више. Боље би ми било да скочим у воду.

Прије но што кувар дознаде истину, дође Срдарина и одмах поче љубазно:

— Ајде, Иве, ајд врати се, моје дите!... Стриц је стриц, па ако те и покара, то је за твоје добро!

— Липо ми је то добро, кад ми дава триске низашта и магарчи ме сваке друге ричи! Мени је дошло фра-Јакове, да штагод учиним од себека. Јево четири године откад га вирно служим и уз њега муке мучим! Шта сам му ја крив? Јесам ли ја крив шта не може да спава по цилу ноћ, што су му ноге отечене. Не, не могу више, него иђем у који други манастир, па ако ме не приме, а ја ћу тражити службе. Могу бити коњушар, ако не ништа друго.

— Какво бижање, какав коњушар! Шта све булазниш! — рече Срдар, водећи га. — Ниси ти за то рођен, него да будеш мисник и да другима заповидаш... Добра ноћ, Грго!... Ајдемо, ајдемо!

Кад су били на дну стуба Срдар га ухвати за рамена и поче шапатом:

— Лудо дите, како не помишљаш само једну ствар, како не видиш да ти је стриц кратка вика, да ти данас-сутра може сванути... Разумиш ли шта оћу да кажем?

— А зар све његово не припада манастиру? — запита Бакоња.

— Е, баш си дите! — рече Срдарина угодно дирнут, видећи да је Бакоња ипак непокварен. — Е, баш си дите! — понови он, тапшући га по образу... — Ја не мислим да поараш стрица, боже сачувај, него он ће ти сам приручити јаспре, кâ својој крви, кâ шта сви чине! И њему је покојни фра-Вице прида николико стотина талира, и мени је мој ујац ништа оставија, и тако сви раде. Даклен, Иве, у памет се! Сићај се оне: „Ко се дима не надими, тај се ватре не нагрија!“ Трпи и буди покоран још за николико, па ће ти добро бити. А сад ајмо, јер смо се и онако пуно задржали!

Пошто пријеђоше двориште, кад су били у дну других стуба, Бакоња стаде.

— Ја би вас молија, фра-Јакове, да ми приведете нике латинске верше!

— Какве латинске верше? — рече Срдар у чуду. — Шта ти сада пада на ум?...

— Ма јето нике... Ја нећу имати мира циле ноћи, ако и' не разумим!... Ја вас молим, пуно вас за то молим, фра-Јакове. А нема и' много...

— Добро, де да чујем — прекиде га Срдар једнако у чуду, па скупи обрве и зину, јер бјеше слаб латиниста. Бакоња јасно изговори два стиха, али у половини трећег запе. За неколико тренутака Срдар стојаше непомичан, са заковрнутијем очима, па одједном удари у такав грохотан смијех, да се одјек морао разлијегати чак до мађупнице.

— Ха-ха-ха *parce merco... coenato parum... curas tolle graves* — понављаше Срдар међу наступима силног смијеха.

Фра-Тетка стрча низа стубе.

— Доста, за муку Исукрстову, фра-Јакове! Шта чиниш? Оћеш ли да убијеш човика?... А ти (обрнув се Бакоњи), зар мораш све приповидати?

— Ја нисам ништа казâ — одговори Бакоња намрачен. — Ја оћу да разумим оне погрдне ричи, због који...

— Мучи, мучи, тише говори! — вели Тетка, јер му се учини да шкрипнуше Брина врата... — Ајмо, одма горека... Нису то погрдне ричи! Нисам ја таки човик!

— Ја оћу да и' разумим! — понови упорни Бакоња.

— Па добро, јево да ти и' приведем — поче Тетка пењући се. — „Ако ћеш да будеш здрав, ако ћеш да оздравиш, одбаци велике бриге, не љути се!“ Видиш да су то лепе ричи! Па онда још каже: „Не пиј вина пуно; мало вечерај; устани послин ића; не спавај послин подне...“

— Ма шта је сва та тандара-мандара, фра-Думе, тако ти Исукрста? — пита Срдар. — Оли сам ја полудија, оли није чисто с намикаре!

Думе брзо додаде њешто талијански. „Ајде, дите!“ И он уведе Бакоњу у ћелију. Бра је јечао на кревету. Тетка се мало задржа, па их остави.

Тада Брне поче своја нарицања:

— Проклет бија дан у који сам се радија, кâ шта је рекâ праведни Јоб. Проклет човик који вирује човику, кâ што је јопет рекâ Јоб. Тешко оному, који добра чини, кâ шта каже пук. Дакле, до тога се дошло да вас манастир узбудиш, ако те ја покарам!? Дакле, тако ми одвраћаш за моја добротинства! Дакле, тако си ми зафалан што сам те од ушију отрибија, шта сам настојâ да те човиком учиним... А, Јурета, Јурета, ти си дида Јурета, болан, онај што је покрâ све Зврљево и сва села наоколо, шта је трунуја у таваници пет година... А, Јурета, ноге ми покри, Јурета, зашушкај ме добро иза леђа, и по трбују ме покриј раканцем, несритно дите, а сутра ћеш добити што је приостало.

И куд ће ђаво да нанесе Кушмеља баш сутрадан!

Сједи фра-Брне послѣ доручка на тријему, зловољнији него обично, кад му бахну кнез Кушмељ са торбицом о рамену и с тојагом у руци, па развуче усне са краја тријема:

— Ваљен Исус, вра-Брне. Здрав уранија!

— Откуда ти у ово доба? — пита фратар надувајући образе.

Ја пошâ још синоћке. Кâ, вељу, липа ладовита ноћ, а по дану врућина...

— добро, добро, па зашта си дошâ, а?

Кушмељ се снеби због така дочека.

— Богмекарце да виђу тебека и оно дите. Барица је ништа ружно снивала...

— Та-ако? Јето си мене видија, а види и дите, па онда ајде од куд си и дошâ! — И Брне уђе у ћелију, па се затвори.

Кнезу затрепташе брчине. Заокружи главом, да ли ко видје ту бруку. Срећом не бјеше никога. Он намјести уста на кључаницу, ограда уста шакама и поче:

— Мој липи вра-Брне, ти си ништа идак, а ја нисам знâ, него опрости...

— Носи те враг! — прекиде га изнутра Брне. — Одма да си отишâ, ако не желиш да ми више никад прид очи не изађеш. Одлази!

— Оћу, оћу, кад велиш! Оћу, одма, на ма' с ови исти стопа! Зар ја тебе да не слушам, а? Збогом.

Кушмељ отиде другијем лактом тријема, па наишавши на отворену трпезарију, прође кроза њу и кроз малу ђачку па с кујинскијех врата назва:

— Ваљен Исус, о шјор-Грго! Здрав уранија?

Балеган, који стругаше рибу, нанишани једнијем оком на незваног госта, па одговори сухо:

— Вазда бија ваљен Исус и Марија!... Ајде, брате, долика гвардијану.

Тада кнеза остави стрпљивост.

— Ма нисам дошâ, брате да просим, него сам дошâ да видим своје дите!... Ди ми је дите?

— Ајде, брате, код гвардијана! — понови Грго и обрну му плећа.

Кушмеља штипну њешто за срце, јер помисли да се Бакоњи што десило, па потече натраг, обиђе опет сав тријем, завири у цркву, али не видјевши нигдје живе душе, викну колико је икад могао из дворишта:

— Ооо, Иве Јер-ко-ви-ћу-ууу!

Одмах се врата поотвараше на ћелијама.

— Шта је?... Ко то виче тако?... Шта се ти дереш, еј? — запита Вртиреп.

— Носи те враг, магарчино једна! — вели Брне. — Шта реवेश? Одлази магарчино!

— Баш вам фала, гвардијане, што назвасте брата правим именом! — рече Вртиреп.

Срдарина пође к њему сав накостијешен. Тетка се упути да раздвоји Вртирепа и Срдара. Наћвар, Блитвар и дувало опет се затворише. Бакоња шкргућући зубма, стрча и изведе оца из дворишта.

— Валија си још ти да подјариш смутњу! Зашта ми, болан, ниси поручија по ком служи?...

— Ма, прије свега, кажи ти мени шта се јопет овдинак догодило? Шта је стрицу? Шта је свим вратрима? А шта је и теби несритни синко? Јето си ископнија канда си годину дана болова!

— Зло је, хаћа! Није се догодило ништа што би очима мога видити, али је зло велико. Од никог времена све је пошло суноврат. Нико никога не гледа липим оком, него би једно другога отровало. Да бог сачува! Мени је дошло, да бижим!

— Не лудуј, несритно дите! — рече мудри кнез, обзирући се. — Сад, кад баш триба да отвориш очи, а ти... Све ћу ти исказати. Ајдемо даље! Ајдемо даље!

Бјеху дошли у шумарак, близу воза, те сједоше у хлад.

— Дакле, има ништа нова и код вас, кад велиш да ћеш ми све казати? Да није шта зло?

Кнез заврти главом и хукну.

— Није зла вала богу и Дивици, него... Али, да иђемо редом! Дакле, јево зашта сам дошâ. Знаш ли ти да стриц шкађа све дугове, све, све, шта и' има у пуку? Знаш ли ти то? — пита Кушмељ гледајући добро у очи сина.

— Не знам! — рече Бакоња немарно. — Па шта онда?

— Како: па шта онда? — настави кнез. — Знаш ли да ће до Мале госпојине згрнути силне јаспре у ћелију? Јер до тога рока тражи и главно и добит од свакога. Јето, само у нашем селу, дужни су му Пиждрићи до двеста талира. Вајкају се људи шта ће? Али, пукли, цркли, морају му вратити јаспре, јер је запретија да ће с картама наприд, па јето им онда и судски трошак за прид. Тако је исто запретија и осталима. Сад, зашта то чини? Ћути ли, може бити, да ће брзо умрити? Баш је и Барица ништа ружна снила...

— Остави, се ћаћа, крижа ти, снова, него ајде право на оно шта си тија рићи!

— Па јето шта: ове ће јесени бити благо код стрица, па... овај... ако би то пало у друге руке...

— Ћаћа! — викну Бакоња и сав преблијеђе.

Кнезу опет затрепташе брчине, погледа сина зачуђен, па настави:

— Ја кажем: отвори добро очи да видиш куда ће стриц с јаспрама, јер не вирујем да ће и' држати код себе. — Па опет развуче усне и додаде шапћући — а ти си помислија да те наговарам, кâ да и'...

Бакоња окрете главу.

— Госпе ми, дала би се и о томе рич проговорити...

— Немој више ни једне, него ајде кући! — вели Бакоња устајући.

— Ма стани, несритно дите, зар ме се и ти одричеш? Зар се и с тобом не могу нашалити, како је то: „Ајде кући, ајде од куда си дошâ!“ Кâ да ће вас човик очима оплинити? И ви, најпослин, немате дирита да тирате људе одавлен, ово је комунско, ово су наши стари подигли.

— Ма који: ви? — пита Бакоња.

— Сви среда. Први Наћвар, који ми не привати ни Исуса; па онај Балеган, који ме отира из кужине; па ето и ти сад, ти моје рођено дите... Липо ћу обрадовати Барицу и сестру Криву, која се удаје...

— Шта? Удаје се Антица? За кога? Па шта то одма не кажеш? — рече Бакоња сједајући поново.

— Јето са срећом испросија је онај старији Јурићев.

— Је ли Шимета? Шимета Ошкопица? — прекиде га Бакоња. — Па, вире ми, добар и лип младић. Баш се радујем!

— Жалосна ми липота, жалосно ми радовање, кад је немам чим опремити! Триба ми најмање двадесет талира готови' осим домаћега трошка. Стога сам, болан, и

дошâ. Надâ сам се даће ми Брне. Сад не знам шта да радим! Ја ћу се јопета навратити послин подне, те... ако буде боље воље кад се испава!... Жалоканъ ти сам шта нисам послушâ Барицу! Она ме одма слала, прије него је Јурић дâ злато! „Ајде, каже, одма к Иви. Ред је да Иве зна прије него се злато прими. Он је сад дијак, дакле најпритежнији од нас, па је ред да он први рече: пристајем!“ Јето, мој Иве, моје дите, какву ти новост доносим!

Бакоња се замисли. Како се брзо све мијења у свијету! Удаје се Кривица за Ошкопицу, који је, истина, старији од њега седам година, али кога је он, више одједном, каменицама тјерао! Из тога ће брака наскоро измиљети мали Јурићи, који ће га звати „ујцом“ и љубити му коноп кад дође у Зврљево! И маја је хтјела да се он пита пристаје ли да се Крива дâ за Ошкопицу. Сирота, добра маја! То, истина, није учињено, али тек то показује да га она не гледа као дијете, да није више за „триске“. Па онда наскоро ће се удати и Галица, и оженити Чмањак, и дорасти Шкембо,... и сав ситни зврљевски нараштај брзо ће оматорити, а старији у гробове лећи! Па се Бакоњи ражали видећи мају сиједу, погурену, крезубу, и он дубоко уздахну...

— Дакленка, кад велиш да му се најавим? — пита отац. То трже Бакоњу из снијевања.

— А? Стрицу да се највиш?... Никако! И не мисли о томе! Он већ мисли да си отишâ! Боже сачувај да те јопет види! Помамија би се!

— Ма, да шта ћу ја, синко? Мени триба двадесет талира, па ми сад очи штркле, а од кутњега чега не могу и' извадити... Шта да ти даље говорим, кад сâм знаш!

— Ја ти не могу помоћи! — рече Бакоња сјетно. — Притрпи се за њеколико дана, па ћу гледати да искучим стрицу пет-шест талира, па ћу ја да ти и' донесем.

— Аја! Аја! Аја! — рече кнез вртећи главом. — Нити ми је доста пет-шест талира, нити желим да сад долазиш у Зврљево, јер како се сугранула вратрина, могâ би те и не примити натраг...

— Ма шта ти, дакле, могу ја? — рече најзад Бакоња устајући. Па онда наду образе и настави — јето замолићу фра-Јакова да ми узајми пет талира, па ћу и' ја послин тражити од стрица, да и' човику вратим.

— Е, то те сами бог просвитлија и научија! — викну кнез устајући. — Е, златно моје дите... али не пет него двајест, Иве, круно моја!

Бакоња одмахну руком и отиде.

Послије ручка, кад Брне заспа, Бакоња се сврну у коњушку да прегледа Срдарева вранца, па брзо отиде у шумарак, гдје зачу крупно смијање. Бакоња се устави и познаде гласове Бобана и Дундака, којима је Кушмељ њешто смијешно причао. Кад он дође, слуге одмах отидоше, а отац начини тужно лице.

— На, јево ти пет талира и... — немој, молим те, да ишта говориш, немој трошити ричи залуду — додаде видјевши да се Кушмељ мргоди и да хоће нешто да заусти... — Ти си иска двајест, знајући да то доноси пет. То се већ разуми! Сад, дакленка, можеш ићи, и поздрави мају, и Антицу, и Марију, и Јозицу, и Рока, па и стричеве... Збиља, шта они раде?

— А, моје дите, како ме вриђаш, па онда забашуриш! — вели киез, стављајући сребрњаке у кесицу. — Ја да иштем двајест да искучим пет! Еј, еј, мој Иве, не могу те повалити за ту рич! Много си примија од вратрина у мало времена! Али, јопет, надам се у бога и светога Врану да ћеш с временом бити милостивијега срца прима својима... А питаш за стричеве шта раде? Шта и несриће једне. Шунди је изашла живина на листу од десне ноге. Не може макац собом. Неће ти дуго! Рорина брбља као увик, и пије кад има, кад виштина Цонтрона заради личећи дицу којој је притрунила. Рдало се завадија са вра-Закаријом, због Ане... Кљако је бија у пржуну два мисеца, због једног бравчета. Сад највише приваћа Жмирко Рорин, Кењо је отиша нигди у свит; кажу да служи у никој крчми. Она наша не говори ни са Бакрицом, ни са Жландром... Куда ћеш ти?

— Иђем да проводим коња фра-Јаковљева. Збогом ћаћо! Поздрави све и ајде за рана!

— Не могу, дите, ја сам уморан. Овди ћу коначити. Уставија ме ковач на вечеру. Госпе ми, поштенији је ковач од... Ајде, ајде, не бој се, неће ме вратрине видити. Ја ћу спавати овдинак до ноћи.

Бакоња се превезе с вранцем, па касом заколи село у коме није био послвије похаре. Кад стиже ка једној стази која из пријека вођаше ка крају села, вранац хтједе да сврне и Бакоња видје иза једне међе пуштеницу Јелицу, која својом једром мишицом бјеше заклонила очи од сунца. Бакоња ободе коња на противну страну и наиђе на неколико момчади, која лешкаху у хладу код оваца. Сви се љубазно поздравише с њим, па један запита: да се Срдар није разболио, па поручио што у село? А на то се Бакоња зацрвење и пође даље. Али, подаље, сrete се с једном дјевојком његовијех година, која вођаше два коња на појило. Обоје се збунеше. Она стаде докле он прође, а он остави вранца.

— Та тирај, дијаче! — рече цура, сва зажарена и смијући се, али га не погледа.

— Молим те, Јело, овај... како би могâ да се вратим к возу, а да се не вратим истим путем — пита Бакоња гледајући преко ње.

— А могâ би наоколо, али је далеко... а није далеко на добру коњу! — и отиде.

— Збогом! — викну Бакоња за њом и потече у сав трк, па се у трку обазрије, те видје да се и она окренула.

Та Јела, кћи једнога имућнога сељака, бијаше повиша од Бакоње, танка у пасу, а широких груди, црне коже, малена чела и благих, плавијех очију. Бакоња се с њом познаде у берби, али су мало говорили, него се често крадом погледали. Па кад су

једном прстењкали, Јела га је немилице тукла увијеним рупцем по длану, тако немило да су се њему сузе завртјеле, а сви се остали смијаху. Па, послије, чу како јој другарице припијевају „дијака Бокоњицу“, због чега их је она изгрдила. Сад се Бакоња сјети свега тога и сам себе прекори што није био слободнији пред њом, и зарече се да ће је шалом ословити, онако како чине други момци, чим је опет удеси. Од те замишљене шале исука се читав роман у машти Бакоњиној, те већ ништа није видио до воза.

Послије вечере вра и он не проговорише једне ријечи, но је вра лежао потрбушке много дуже него обично, а Бакоња га чешкао.

У то доба кнез је јегленисао са слугама иза мађупнице. Говорило се о Букару. Сви су се чудили његову лукавству. Дунда, већ прилично накресан, викну:

— Залуду, брате, нема ти мештра над ркаћког лупежа, особито планинског ркаћа!

То канда заголица Кушмељов понос, те ће:

— Има, брате, и кршћански лупежа, још како вишти, само шта нису бездушни. Неђе, рецимо, да дирају цркве, али остало, да речемо...

— Ма, нема и' вишти кâ шта су њиови! — опет ће Дундак, чисто љутећи се што кршћани толико заостају.

Тада кнез поче причати шта је радио у младости са чувеним стрицем Јуретом; како су „приваћали“ стоку по околини; како су једном одјавили плут волова из дворишта, па су, поред све потјере и пуцњаве, спасли себе и склонили волове; како су једном дочекали личке кириције у некој гори, те им узели новац, иако је Личана било много више и сви оружани...

— Јер је покојни стриц Јурета, бог да му душу прости, мога свакога трена мињати глас, те би се ти заклеја да чујеш пуно људи... Дакленка, ми запали иза дрва, па покојни викну: „Стој!“ па ондак: „Стани! стој! стан!...“ све тако, ка да десет људи вичу један за другим, а свакога пута натегне пушку, те све чујеш: „Шкљоц! шкљоц!“ И ондак им рече дубоким гласом, заносећи на ришћанску: „Брзо вадите новце и остављајте на цести, јер ће сад, ље, планути петнајес пушака, вјере ми! Сваки нека остави половину од онога шта има!... Мало је, арабашо!“ викнух ја. „Мало је, мало је, мало је...“ јопет ће Јурета мињајући глас, па одједном затутњи, кâ оно прије: „Доста је! Што реко, не пореко, јер у Јована Кутлаче нијесу двије ријечи, ђецо! Дед, путници, не премишљајте много, јали ћу ја пуштити друштву на вољу.“ А Личани се згледаше, па сваки извади кесу и остави по ништа, нашли смо око двајест талира.

— Ја, то је, борме, мајсторски било! — рече ковач.

— Мајсторски, борами — потврдише Бељан и Тртак...

— А Кутлача је онда ајдуковâ?

— Кутлача је онда жарија и палија — рече кнез у заносу, прихваћајући понуђену му букару, па настави:

— Али ја сам и сâм ништа учинија, чега се не би постидија ни ваш Букар. А чисто ми не бисте виروвали да вам то станем приповидати!

— Ја ти јево кажем у брк, да... — прекиде га Дундак — да се Личани... тако... Аја! Личани нису Бодули. Аја, госпе ми!

— Мучи, бештијо, зашта би човик лагâ — вели млинар. — Они јесу слободни, али из густе горе, а онако вишто...

Сви зачаврљаше. Дундак пришапта њешто говедару, који се изврати наузнак од смијеха. Кад се поврати тишина, Кушмељ, коме такође бјеше језик отежао, поче:

— Вирујте, браћо, ове ми свете крви Исусове, никоме то нисам казивâ има двадесет година, али виђу да сам међу пријатељима; а, јопет, то је давно било.

— Је ли то, шта си сам учинија, без стрица? — запита млинар. — Де, то нам приповидај!

— То, то — рекоше сви, и Дундак.

— Иђем ја из града. Било је лито, а придвече. Од силне врућине једва се могло дијати, а прашина цестом, да те задави. Прида мном никога, за меном никога. Кад сам бија дви-три миље од града, а то при дну једнога брига солдати се муштрају, полигају, па потрче, а све пуцајући. Ту сам постаја мало, па пођем даље и видим на једно два пушкомета човика да тира натоварена коња меника насусрит. Колика је врућина, а он зачалмија главу. Видим: горњи човик! Тира у град шеницу. Гледам добро иза њега: надалеко нема живе душе. Тада ми паде на ум шта не би ни ђаволу: полегушим се, па потрчим право к њему и уставим се без дува... „Куда ћеш! јадниче! Биж, докле си на време!...“ „Што је то, што?“ — пита горњак, већ приплашен. „Буна брате!“ реко вукући га за руку. „Бижи, док си на време. Солдати убијају кога год сриту. Не чујеш ли пушке? Јето се примичу. Са мном је било још седам људи из мог села, и сви су изгинули. Ја једва измакâ. Биж!“ Ја сврнем с цесте и прилегнем испод једне међе, а мој горњак даде ногама маове на другу страну. Коњ остаде насрид цесте. Тада ја брзо дотрчим, пририжем колан, обалим товар, узјашем на гола коња па: ајдеде, ајдедец! — право цестом. Чујем горњака ди се дере, па 'нда: „зи-ју“, прозвижда ми крај ува зрно из пушке, али ја утеко здрав, и послин продам коња на сајму у К.

Сви га обасуше хвалама. Дундак рече:

— Е, госпе ми и госпоина ми сина, јеси велики враг! Ја ћу ти јево у брк рићи шта сам до сад мислија о теби. Ја сам чуја ди говоре: „Кушмељ, брат Наћварев, то ти је бештија и спрдња цилога Зврљева!“ А-ну, сад реците има ли му пара. Е, у твоје здравље!

А кнез ће скромно:

— За млоге се вели да немају памети, зато шта се они притварају, болан, кâ и Букар.

И опет се поведе ријеч о Букару. Дивише му се, узносише га мимо људе.

Бакоња опет поче забављати стрица, говорећи наизуст његову дугачку пјесму, коју је вра на махове исправљао. То је трајало њеких десетак ноћи, и Наћвар постајаше све вољнији. Најзад, једнога свечаника, изненади он браћу послѣје ручка. Разговрао се љубазно, па извади из мантије рукописни свезак.

— Ако ћете ми поклонити мало-помње да вам проштијем мој спив — рече не дижући очију. — Дакленка, чујте: „Зафална писма господину, који нас је избавија од великога зла, кад је бија поаран манастир.“

— Па како нас је ослободија, кад је све покрадено и умра фра-Вице? — рече дувало.

— Да чујемо! — рече Тетка претјечући Вртирепа. — Најпосли, зар не би било веће зло да су запалили манастир и нас побили!?... Штиј фра-Брне!

Брне поче:

*„Кад господин оће да педитше
И у гниву да нас за гри' кара,
Неком шаље ружне, ником литше,*

Једног болес, другог муња пара...“

— Почетак ми се не свиђа! — рече Блитвар.

*„Свемогући на нас сржбу пушти
Пославши нам званого Букара,
Јер сотони слободу допушти*

Да г' доведе да манастир ара...“

— Па то је онда свемогући крив, боже ми опрости! — викну Вртиреп. — Ко је ту кога довија у манастир? Не ваља то зрно боба!

Брне се уздрхта.

— Како ти можеш судити кад и не знаш шта је писма?

— Не ваља зрно боба, ни та нити иједна твоја писма! То кажу и паметнији од менека, само шта ти неће у очи да реку. Јето и фра-Думе...

— Шта ја? Шта сам ја рекâ? Кад сам ја то рекâ? — поче Тетка. — Немој ти завађати...

— Јеси чуја, Баре! — викну Срдарина, гужвајући покољеник.

— Ја сам ти већ рекâ, да ћеш са мном имати посла, ако будеш прилазија границе!

Сви заграјаше. Дувало и Блитвар стадоше уз Вртирепа, „који најпосли има дирита да каже шта мисли“.

— Нека слуша до краја! па нека онда говори! — рече Тетка. — Нећу да слушам до краја! — викну Вртиреп — него одма спочетка оћу да се то прикине, а ви који ћете да слушате његове писме, ајте у његову камару, а ово је реферторија!... Па онда има и друга. Све се обија о Букара, али се ја не бих заклеја, да он није имâ другога и у Зврљеву...

— Шта говориш? — викну Срдар.

Фра-Брне је блиједио и црвенио се.

— Немој, болан, притиривати! — вели Тетка.

— се ситим да је лупеж ија с намикар за истим столом, да је укрâ коња брату послѣ николико дана него шта је довеја сина на наше јасле...

Бакоња зашкргута зубима и погну се као лав кад се спрема да скочи на свој плијен, али срећом на вријеме то видје Срдар, те га одвуче у кујину.

Међу фратрима наста врдање и граја. Тетка их утиша, па поче благо:

— Немој тако, болан! Ми сви знамо како је било! Коња су украли рођаци, а не брат, па се мали Иве ситио да је то њиов посâ, те је отишâ у Зврљево, те он и отац нашли коња и довели. А шта су бацили кривицу на друге, то би болан и сваки од нас учинија. И најпосли, знаш шта ћу ти рићи? Нека свак тури руку у своју шарпелу, па ће наћи у њој мрвица! Ти ме разумиш добро! Ти имаш браће и рођака, па се може питати: јесу ли сви чисти!

— Ја то не знам — преузе Вртиреп — али сад чујте ову. Тај кнез Кушмељ био је ту скорице овдинак. То знате; али не знате, може бити, да је ноћио у мађупници и да се опија, па приповида своје јунаштво. — И Вртиреп поче од ријечи до ријечи да

приповиједа као и Кушмељ. Кад доприје до онога како је Кушмељ украо натоварена коња горњаку, Блитвар и дувало почеше се смијати. Међутим врати се и Срдар, те ухвати гвардијана испод руке.

— Та-ако?... Је ли то таако фра-Баре? Ја то нисам заслужија од вас! Бог ми је свидок и моја савист да ја то нисам заслужија. А лако би вам се могао осветити, и сад овди ричима и другим начином, само кад би тија. Али ја то нећу, јер држим да се бог служи с вамикарце да ме куша и да ме педипше. Дакленка, нека буде његова воља! Али, нас двојица не можемо више заједно. Даклен, или тражите сами премештај, или ћу васја тужити, а за то вам дајем три дана на промишљење.

Отада Наћвар не излажаше из ћелије, него му Бакоња доносаше јело, а Тетка и Срдар, похађаху га. С дана на дан Брне је постајао мрачнији. И прође петнаест дана од велике заваде, и Вртиреп отиде да замијени на цијелу јесен њекога болеснога пароха а Наћвар никако да се разабере и да изађе. Залуду су га свјетовали Тетка и Срдар и доказивали му да ће се разбољети, Брне једну те једну:

— Ја из камаре не могу, јер ми се чини да би се одма распâ чим би изашâ на велику арију.

Тако им је спочетка одговарао, па престаде и да говори. Тетка је морао јавити догађај провинцијалу, од кога стигоше два писма: једно бјеше „дишпеншацијун“ фра-Брни да може штити часове у својој ћелији, само да се причешћује што чешће, докле га болест не мине; друго бијаше наредба фра-Тетки да се одмах прими гвардијанских дужности.

X КАКО ПЈЕВАЛИЦА ЛИЈЕЧИ

Ф

ра-Тетка живо успостави ред међу млађима. Ковач и млинар

прионуше ва рад, те прековођани почеше долазити. Возарима свану што се та двојица морадоше отканти рибања. Говедар је боље пазио стоку, а Шкељо коње. Балегану се узе кључ од пивнице. Бакон и ђаци почеше редовније похађати скулу. Дувало мораде узети на се да биљежи рачуне, а Блитвар да служи у цркви. Срдар је пак у свему био десна рука Теткина, иако је често одлазио преко воде.

Бакоњи је било лакше, пошто је стриц мало што од њега изискивао. Изјутра би вра једва се наканио да устане и да пријеђе у предњу ћелију на доручак. Дотле би Бакоња уредио и провјетрио стричеву ложницу, гдје би се фратар опет повратио и сједио крај прозора, читајући и размишљајући по цио дан. Али је Бакоња много жалио стрица, те би куд и камо радији био да му је и теже, само да не види несрећнога старца у онаквоме стању.

Тако их затече и берба. Преко воде отидоше: Тетка, Срдар, Мачак, Бујас и Бутре, а остадоше у манастиру: Наћвар, Дувало, Блитвар, кувар и Бакоња, а од слугу само возари, јер о берби затвараху се млин и вињаг. За четири или пет недјења, колико је берба трајала, у манастиру је било као у гробници. Бакоња приону уз књигу, те се за то времена више начита него за двије прошле године.

Међутијем разгласи се не само међу прековођанима, него и у Зврљеву и даље да је гвардијан Јерковић излудио. „Метнуја је у главу — веле — да је сав од цакла, па се боји да изађе из камаре, јер би, мисли, одма пренуја у комадиће.“ Тако се говорило. Тај глас запрепасти Кушмеља, а, због других разлога, и дужнике Брнине. Кушмељ дође до воза, али га Дундак не хтједе превести, него га отпрати ка новоме гвардијану у кметове, који умири Кушмеља.

— Ја сам говорија са ликаром — вели Тетка — и ликар је припоручија да га засад оставимо на миру, а послѣ ће се видети. Ја те не могу пуштити к њему, јер знам да би га то јаче узнемирило. А ти дођи о св. Франи.

У повратку се бербе Тетка и Срдар нађоше Брну гојнијег и мрачнијег него што га оставише. На прозорима бијаху најдебље књиге, а поред њега на дивану огртачи. На њихове замјерке како му је у соби загушљиво, он их плашљиво погледа, као бојећи се да не би ненадно отворили прозоре, па пребаци разговор на љетину, па спомену синовца и препоручи га Тетки, па је распитивао за ђакона, Бујаса и Бутру, па обећа да

ће им даље предавати, само нека долазе к њему. Онда им прочита своју оставку на гвардијанство, писмо језгровито и добро смишљено, тако да ни фра-Тетка не знађаше шта би приговорио, иако би то желио, него обећа да ће оставку истога дана послати. Брне им онда каза двије-три тамне изреке њекога светога оца, и каза им како их он тумачи.

Докле је он говорио, она се двојица поглéдаху. Кад оде за књигу са тамнијем изрекама, Тетка рече другу:

— Видиш ли да су све његове мисли здраве, осим једне, коју не исказује, а која му је повр свију!

На растанку рече му Срдар:

— Јето, брате Брне, ти би нам могâ бити мештар у свему а завртија си у главу да би прснуја кâ водени мијур чим би изашâ на арију. Како се то може разумити?

Брне их опет погледа неповјерљиво, па их замоли да га оставе.

— Триба га спасти докле је на време — рече Тетка пошто изађоше. — Али шта да се ради? Ликарима не вирује, а неће послушати ничије савите, ничије, ни папине, кад би му и' дâ.

— Како би било да учинимо нику шалу? — рече Срдар. — Рецимо, да се од чега припане, па да искочи из камаре?

— И ја сам о томе размишљаâ али се бојим да му не пане капља. Та ти знаш како је страшљив... Него, јопет, о томе се дâ разговарати. Видићемо послин, имамо кад!...

Бакоња дочека другове, што 'но се каже, као озебао сунце. Особито га разговори мали Бутре, који му је потанко испричао све што се говорило и радило преко воде. Бакоњи је ласкало што су га прековођани често спомињали и што су за њега распитивале женске, а највише црнпураста Јелка. Занимало га је и што је слушао о Срдару, кога би свакога дана послије подне нестало искрај посленика, а већ не само што свако знађаше куд би се дио, него би се у то доба пјевале пјесме „о једрој Јелици, нашој липој кметици!...“

Још недјелу дана трајаше врдање по манастиру, јер су прековођани доносили кљук и кукурузе, па се поврати ред какав бјеше завео Тетка прије бербе.

Кад Бакоња први пут поведе Мачка и Бујаса ка стрицу, та двојица не бијаху мирна срца. Ђакон оборене главе и готово дршћући изрече испред врата:

— Молитвама свети отаца наши, господине Исукрсте, помилуј нас!

— Амен — одговори одмах Брне, па с изразом велике досаде на лицу додаде — затворите врата. — Зашта одма не затворите? Одите наприд, ако оћете, и сидите!

Али, мало-помало, поста љубазнији и тако се загрија у говору да су се они чудили. Најзад, заморен, наду образе и леже потрбушке, те га синовац поче чешкати а они изађоше.

Бакоња је нестрпељиво очекивао да дозна мишљење својих старијих другова о стрицу, те отрча за њима и затече их пред скулом. Они баш говораху о Брни. Бакон се обрати Бакоњи.

— Мени се чини да сам начисто што је с њим. Његова је памет кâ и прије шта је била, дакле, друго не може бити него ники завит.

— И ја садак то мислим! — вели Бујас.

— Какав завит? — запита Бакоња.

— Липо! Човик се завитовâ да неће излазити из камаре за нико време, или, најпослин, и до смрти. Зар се не сиђаш да има таки примира у житијама? То је покора кâ и друга, може бити и тежа од други; а не би била покора кад би он то казâ. Ко ти зна какав гри оће да откаје! Истина је, не иђе у цркву, али је за то добија дишпенсацијун и зато се моли у камари двојструко више. Па и шта је с лецијунима прионуја око нас, и то потврђује да је у покори — зар је њему лако онлико смишљати и говорити? А и то шта купи дугове, ја мислим да ће учинити нику задужбину.

— Може бити да ће купити нове канделаре светоме Франи! — вели Бујас.

Бакоњу веома изненадише та нагађања. То подјари његову бујну машту, те се сјети многих ситница из скорашњег стричевог живота, које као да потврђиваху ту поставку. Најзад, пошто му милије бјеше вјеровати да је стриц изабрао настрану покору, него да је шенуо памећу, повјерова оно прво. Али кад ђакон спомену зашто стриц купи дугове, онда се сјети Срдаревијех савјета и очиних наговијести, те се прво намршти пак се насмија.

То ђачко тумачење Брине настраности примише и слуге, те преко њих распрострије се и међу кметиће. А како фратри нијесу то побијали, и како Брне настави да савјесно предаје ђацима најтежи дио богословске науке, и како се гласно мољаше богу у својој ћелији, тако да се испред манастира могло чути, то оста као истина. Додуше, Балеган би, у подне и увече, одвајајући обилате оброке за фра-Брну, малко посумњао у истинитост те покоре, али га Мачак увјери да се тај „гришчић“ може накнадити богословским „крипостима“...

Те године август бјеше веома кишљив. Свако се зло појача. Брне је мало устајао, тако исто и Дувало. Балеган ста једнога дана с великом буком искати од Тетке да му повећа оброке вина, што Тетка и учини. Срдар поста немиран што није могао одлазити преко воде, те је чешће одлазио у нову мађупницу. Блитвар поче закашњавати у цркву. Тетка је опет ноћу ходао по соби и пушио.

Једне ноћи Брне и Бакоња легаше доцкан као и обично. Тек што вра закуња, осјети да се часовник на десној стијени уставио. У исти мах угаси се кандеоце на другој

страни и други часовник преста куцати. Наћвару се прекиде дихање од страха, те се једва исправи на кревету и једва прикупи пару да викне синовца. Бакоња се не пробуди. Тада Брне дохвати чизму с пода и баци се њом у врата, па рикну као да га когод коље. Бакоња скочи, па, мислећи да су лупежи код стрица, истрча на тријем и поче викати. Сви фратри и ђаци дотрчаше.

— Шта је? — пита Срдар.

— Не знам. Може бити да је велико зло.

Кад сви уђоше за Срдаром и запалише свијећу, а то Брне дахће и зажмурио. Срдар, непажен, покрену један часовник а Тетка други. Брне се освијести, па им исприча шта је било. Они га увјераваху да је то снιο, а да се кандило угасило кад отворише врата. Тетка посла све, па оста с њим докле овај не заспа.

Други покушај Теткин и Срдаров испаде смијешан. Било је почетком септембра. Киша је била престала, настала похладна јесен. Тетка и Срдар сјеђаху код Брне до касно у ноћ. Он им је, као обично, опет тумачио њеку нејасну мисао из једне богословске књиге, и баш раширио руке а дигао обрве пред најтежом изреком, кад с поља, испред прозора, сину муња. Небо је било ведро без мјесеца. Тетка и Срдар се згледаше, а Брне избуљи очи у њих. До трена опет пролетје пламен у противном правцу, али се јасно видје њека мрачна пруга која је за пламеном изашла. Она двојица устадоше, али се у тај мах пламен устави пред прозором, те и Брне видје да је то запаљена гука на дугачкој трсци. Срдар нагло отвори прозор и одгурну трску, грдећи, па удари у смијех. Ни Тетка се не може уздржати од смијеха. Брне видећи да се прозор отвара, брзо леже и покри главу раканцем.

Иако ствар бјеше сувише очевидна, опет Срдар вјешто забашури измисливши како је видио да се у пукотини улегла њека тичурина, па је наредио слугама да је тијем начином истјерају. Уистини, њих двојица бјеху наговорили Дундака да махне њеколико пута запаљеном крпом кад они буду изашли, што је ваљало да он дозна по њекоме знаку, неће ли Брне искочити, али се Дундак опио, па не сачека знака и још му запе трска за грање од бријеста под прозором. Кад се Брни ријеч поврати, он се страшно наљути на Срдара што је прозор отварао, па зовну Бакоњу да га трља вуненом крпом.

Њеколико дана прије Мале госпојине јави се први дужник Брнин. Бјеше то њеки имућни сељак из парохије фра-Томине. Он изброји двјеста талира што главнога што добити, узе признаницу, па се врати с Бакоњом возу. По стричевој наредби Бакоњи је ваљало пазити да се сељак не састаје с којим од слугу. Бакоња осјети као њеки прелом у себи, као да му снага придлази, као да ступа у њеки нови живот. Кад се поврати у стричеву собу, очи му и нехотице прионуше за гвоздени ковчежић, који је једнијем боком вирио испод кревета. Послије, кад ђакон и Бујас дођоше на обично предавање, и њихови погледи (ваљда поводећи се за Бакоњином) прилијепише се за ковчег.

Отада, свакога дана послије јутрења, Бакоња иђаше на воз да дочекује дужнике, па би их допратио к стрицу, па испратио, а за то би добио „јабуку”. Ковчег се

пунио, али поста невидљив радозналијем очима. Говорећи о томе с друговима, Бакоња је прилично смањивао примљене своте, а кад је дуг био готово утјеран, он је пред њима прћио усне тобож надао се е ће бити више...

Почетком новембра у манастиру се чињаху велике припреме за дан светог Фране јесенскога, кад се стјецаше народ и постриженици. Те године је још имао да буде избор новог гвардијана, јер Тетка само замјењиваше Брну, а овај бјеше разријешен. Већ уочи поменутога дана дође осам фратора, међу којима бјеше Вртиреп, Жвалоња и Пињета. Тетка наговори Вртирепа да се измири с Наћваром, на што Вртиреп одмах и пристаде, по свој прилици зато што му је брат био дужник Наћвару, а дуга не платио. Измирење је било свечано и јавно. Вртиреп отиде са Тетком и оном седморицом што с њим дођоше у собу Брнину, па ушавши први, рече раширив руке:

— Брате у Исукрсту, прости ми моје увриде!...

— Бог нека ти прости кâ и ја — одговори Брне пољубивши се с њим, па и свијем осталијем.

Сутрадан освану красан јесењи дан, а већ око прве мисе дође много најближих прековођана. Наста обични метеж. Већина фратора сјеђаше по исповједницама. Људи и жене, подијељени на гомилице, чекаху реда, јер је прва дужност на дан „проштења“ одстојати једну мису, па се исповједити и на другој се миси причестити. Та права најезда опроштеника нареди се с богом, па отиде ка Тетки у трпезарији да пише прилоге, начинивши мјеста другој најезди у цркви. Тетка их прими љубазно, записа свачије и најмање прилоге, а Балеган и Мачак часте по ракијом, па онда људи и жене отидоше, њеки на тријем, њеки у двориште, те посједаше и почеше јести. За тијем првијем колом опроштеника наиђе друго у трпезарију, па и ти уграбише мјеста у манастиру, јер сви желе да се одморе у његовијем зидинама. Бакоња је стражио иза врата предње стричеве ћелије. Стриц му сјеђаше на дивану, срецајући од сваког корака који би затутњио тријемом, јер се бојаше похода.

— Ко је то прошâ? Који су то прошли? — питаше вра свакога тренутка, а Бакоња лагано одшкрине, звири па казује стрицу. Њеколико пута промоли главу напоље и виче да се и даље чује:

— Фра-Брне је болестан. Не може вас примити. Не може ни диванити.

— Да није који од дужника! — пита стриц. — Да није који спомињâ за дугове, а?

Бакоња одмахне главом, с изразом на лицу који је значио: — „Ја то знам! Већ би ја дужника нањушија и да се не јави!“ Међутијем, како је народ навирао (а већ зарана бјеше га много више но другијех година), Бакоњи је машта кипјела. Сјећао се живо прошлијех проштења: првога, кад је био пустођак, кад се оно прославио нашавши стричева кулаша; другога, пред смрт Шкоранчину, кад су се људи чудили како он одмеће и одскаче не само вршњацима, него и старијима; трећега, кад је предвече јахао на дорату и водио још три седланика на појиште, па кад угледа Зврљевљане, а он ситно поиграј, тако да је Маји (онда је била дошла маја с Кривицом и Галицом) срце играло; четвртога, кад је већ био озбиљнији, те се није ачио

јунаштвом и хитрином, но је стријељао очима црнпурасту Јелку, с којом се био већ познао... Бакоња дубоко уздахну. Он није сад жалио за којекаквим ситницама, али је тек жалио за слободом, те завидио Бујасу и Бутри, који, истина, имају много посла по цркви, али тек у тишми налазе промајне, а њему се ноге укочањише стражећи иза врата. Па онда то га је и понижавало. Каква је то улога, њему, ђаку пете године, да кришом гледа ко пролази!... Одједном отвори шире врата, те промоли и труп.

— Шта је? Ко је? — пита Брне.

— А, ништа, ништа — рече он не обзирући се. — Мислија сам да је један дужник, али није, приварија сам се! И загушујући уздах, затвори врата. Бјеше прошла Срдарева „једра Јелица“ са матером, а за њом, последије једне гомилице, друга Јелка са њекијем дјевојкама. Бакоња се тек машта изоглави. Он зажмури и звекећући талијерима, које је имао у шпагу, занесе се на крилима снова. Бакоња видје себе у мантијама, на добру коњу, који под њим подиграва кроз њеко лијепо село. Испред кућа куд он пролази устају жене да му се клањају. Мушки су на работи, по пољу. Њека га баба ђаволасто погледа и даде му прстима знак куда ће окренути, а он одлети на страну, па ће у шуму, или у њеки заклон, гдје га чека Јелка. Она је већ удата: дабоме, у његовој парохији. Па онда се слекну и замисли своју парохијску кућу. Ту је коњушар и кувар, али има више врата. Од једнијех он сам има кључ, а носи увијек уза се и кључић од стричева ковчежића... Стриц је умро, бог да га прости, већ поодавно, а он је нови фра-Брне, Јерковић XXV...

— Зар си ти, магарчино, заспа? — викну стриц. — Ко је то исприд врата?

Бакоња се тргну, те кад повуче врата себи, ударише га у чело, а у исти мах зачу се више гласова.

— А, дите моје, ту ли си? — вели Кушмељ.

— Иве мој! — викну Кривица, одјевена као невјеста.

— Ваљен Исус, дијаче! — називају Чагљина, Рдало, Рора, Кљако, Цонтрона, Жландра...

— Јево пуно наши! — рече Бакоња престрављен, и прије него што је могао примити стричеву наредбу, Зврљевљани га отискоше, па с неописаном грајом сјатише се око фра-Брне, те му љубе руке и коноп. Брне једва дође до ријечи, те викну:

— Затвори врата, ђаво те однија!... шта ви... Зар се тако улази, зар оћете да ме овако немоћна загњавите... А, Исусе, увик ли ми неприлике чините, увикарце...

— Дико наша — поче Кушмељ — кад је бог да, да си такве главе! Богу вала, милостивом богу и Дивици, а ми мислили... а ми чули...

— Нисам ја ништа вировâ од свега шта сам чуја — додаде Чагљина, звјерајући очима по соби. — Јето, здрав си...

Сви зачаврљаше, тако да Брне затисну уши рукама. Бакоња се једва ослободи из сестрина загрљаја, па тек видје да му је и зет с њима. Овај опет хтједе да му се о врат објеси, али му се Бакоња измаче, па отклони подаље оца и све остале, који једнако грајаху.

— Прикините мало, па ћете говорити редом, ако имате шта! — викну Бакоња. — Зар не видите да је фра-Брне немоћан? Њемука шкоди и најмањи немир. Сиди, ћаћа, тамока, и ти стриче... Сви се измакните, тако!

— Та-ако! — рече најзад Брне. — Подај им, дите, ракије, па... јето, шта сте то били чули?

— Да бог сачува! — рече Чагљина. — Ти знаш да свако говорење нема увике своје мишљење, да је болес ди није лудос, а баш може бити и мудрос ди је затворење...

— Да бог сачува и од твога говора! — прекиде га Бакоња љутито. — Шта све дробаш, а...

— Е, дијаче, синовче, ниси ни ти сву мудрос посукâ жлицом! — одазва се Чагаљ. — Ја би река...

Опет сви заграјаше. Бакоња њешто пришапта оцу, на што овај устаде, поздрави се с братом и пође. Сви се кренуше.

У тај мах њеко закуца на вратима. Бакоња отвори, па руком склони своје на страну, јер се помоли фра-Тетка. За њим хтједе ући њеки омален, бркат сељак, дугачка сплетена перчина, који му састраг допираше до паса. Тај човјек бијаше лијепо одјевен, али по кроју хаљина као и зле успомене Букар; за пасом је имао велики нож. Та ношња одмах Бакоњи напомену Букара. Риђи брци, ситне сијере очи, спљоштени нос, даваху му лисичји израз. Па онда и сва снага бјеше му чудновато скројена. Труп му бјеше сувише кратак према ногама, а једна му се нога савила као гудало, али није храмао. Еле, бјеше један од онијех људи, кога кад видиш на сајму, међу хиљадама, или сретнеш на путу, не можеш заборавити.

Свима Јерковићима прионуше очи на чудноватог човјека.

— Ко је ово? Познајеш ли га? — запита Бакоња Кушмеља, отиснувши непознатог.

— Не знам! — вели кнез, тискајући се напоље. — Деде, ако икако можеш, изађи. Ја ћу се одвојити од наших бештија, па ћу те чекати ди ти речеш.

— Чекај ме послѣ ручка иза мађупнице — пришапта Бакоња. — Ајте збогом! Збогом! Пошли збогом! — вели својима.

И Тетка застаде докле не изађоше Јерковићи, па махну руком на странца, да причека пред вратима.

— Која добра, Думе? — пита Брне, чудећи се што он дође у то доба, а знајући да нема времена на претек.

— О, брате, пук навра, кâ никад досад! — вели Тетка дувајући... — Добро је, добро! Има сами велики мисâ досад близу стотину (тј. плаћених великих миса). А помисли, теке је десет ури! Још ће пука доћи!

— Е, боже помози и свети Фране! — прихвати Брне.

— Сиди, Думе брате, ако имаш мало времена. Сиди, одмори се!

— Не могу! — рече Думе. — Немам ни тренутка времена. Прид реферторијем чека ме права војска. Сви смо у великом послу. Да је још десет мисника, сви би имали пуне руке посла. Дакле, можеш мислити је ли велика приша, кад сам ја к теби садак дошâ...

— Ма то баш не разумим. Шта то може бити?

— Није ништа, и јест велика ствар, како узмеш — рече Тетка смијући се. — Дошâ је један сељак из далека, чак из ти страна испод Велебита. Богат човик. Можеш замислити записује двадесет миса! Дакленка каже: „Нисам се још исповидија, али желим да се исповидим!“ „Па ајде, брате!“ — реко ја и помисли да није чисте памети, кад долази из цркве, а није се наредија. „Ајде, брате у цркву, па чекај реда кâ и други кршћани, па послин, кад добијеш проштење, дођи ако ћеш штогод да приложиш.“ „Ма ја оћу да се исповидим код онога болеснога вратра, код вра-Брне, а њега није у цркви...“

— Нећу ни да чујем о томе! — викну Брне устајући.

— Ја сам немоћан, ја не могу...

— Ма стани, брате. Ти не знаш каква би се шкандала могла излећи из тога — рече Тетка намрштен. — Стани, да чујеш до краја. Сељак настави: „По души — вели — ја не познајем вра-Брну, никад га нисам видија, али сам уснија да се код њега исповидим. Ништо ми дође у сну и рече ми липо и разговитно: ајде у манастир... па се исповиди вра-Брни. Запамти добро да се зове вра-Брне, и још ћеш га познати по томе што га ноге боле. Тако ми оно рече у сну. И јево ја потего два дана хода. Сад, ако је вра-Брне још дуват, ако само може уснама мицати, нека ме припушти да скинем с душе велико брине, а, борами, и он са своје, јер се ја другоме не могу исповидити, а имам шта ли! Имам шта ли!...“ Тако вели сељак и још даље развезâ, кâ шта они чине. Сад, брате Брне, да ту није било пука...

— Дакле, било је ту још свита?

— Било је пуно реферторије, а он још виче, а — чућеш како скичи кад говори, и људи се почеше крстити и рекоше му: „Благо тебика кад си уснија!“ Ти сад видиш каква би се шкандала излегла кад би ти одбија! Зато сам, брате и дошâ! Ти знаш да би се рекло: јето човик посега два дана ода...

— Та већ разумим! — прекиде га Брне узнемирен. — А осим тога и јест чудно да је тако сања... ако није шенуја.

— Ма није, брате, него здрав и паметан човик. Доја је на свом коњу и још води момка уза се. Ја га мислим задржати и на ручак и на вечеру. Једно што је богат, како се види, а друго што је из они крајева одакле досад није нико долазија. Зато, брате Брне, триба да га својски приватимо, збогу много разлога, а највише...

— Па зови га! Ди је? Иве, дај штолу! Метни овди катригу, овди под распело!... Оћу, Думе брате! Зовни га — говораше Брне на предушак, обрћући се на једном мјесту.

Слушајући те разговоре, Бакоња чешће отвараше врата и гледаше богатог сељака, који стојаше на тријему оборенијех очију и веома замишљен, тако замишљен да се ни обзирао није на гужву свијета, која се око њега мотала. Особито га жене радознано посматраху. Свакога тренутка могаху се чути овакве опаске: „Ово је онај што је доша испод Велебита да се исповиди вра-Јерковићу!... Кажу, доша му на сан!... Дакле, вра-Брне је могућ код бога, кад му он шаље људе на исповист!... А шта ники кажу да је вратар полудија!?...“ Кад стриц заиска штолу, Бакоња махну руком странцу. У исти мах Тетка се упуту к вратима, вичући:

— Оди Пивалица, оди!

— Ваљен Исус, дуовниче! — рече, управо векну тај Пивалица ушавши. Глас му бјеше као у јарета, те ко би га слушао а не гледао, могао би помислити да њеко дијете подражава јарића. Бакоњу подуши смијех и обрну главу.

— Јев, ово је фра-Брне коме ћеш се исповидати — показа му Тетка, па изађе с Бакоњом. Тетка растјера свијет са тријема, па се устави са ђаком испред своје ћелије.

Пивалица преклони главу и пољуби Наћвара у руку.

— Тако! А одакле оно ти бише, а? А како је било? Снива си? — пита га фратар, пошто сједе и стави штолу.

Пивалица, једнако оборене главе и обрћући капу међу прстима, понови оно што је причао Тетка.

— Ајде клекни, кршћанине добри! — рече му најзад Брне. — Видиш, ја сам немоћан и имам ослобођење од својих старјешина да не радим ниједне редовничке дужности, али кад је оваки случај за твоју љубав оћу... Од', од', ближе, ближе, да не морам пуно гласно говорити.

Пивалица баца капу на столицу, извуче јатаган стави врху капе, па клекну и склопи руке.

— Даклен, кршћанине, кад си се исповидија последњи пут? — поче исповједник.

— Има управ дванајс година — одговори Пивалица уздахнувши.

— Шта наопако?... Та-ако!... А зашта се ниси исповидâ за толико времена?

— Зато што ми је сотона обузеја душу — рече Пивалица спуштајући главу све ниже. — Ја сам ти, оче, највећи грешник на свиту... Ја сам сав огризнуја у крви... Ја сам заслужија не вишала, него да ме жива пеку...

Пивалица заћута. Брне видје како му се рамена малко тресу и чу како му цвокоћу зуби. Брне се згрози, те једва рече:

— Ти си, дакле, баш велики гришник. Томе се нисам надâ. Е па кажи све што имаш!

— Прије дванајс година убија сам једнога човика. Убија сам га из пушке насрид пута између града и нашега села. То је било у зору. Нико није видија. И данас се мисли да га је нико други убија...

Пивалица исприча то напретег, па застаде, као очекујући шта ће на то исповједник, који дихаше као цигански мијех. Пошто је чекнуо њеколико тренутака, настави истијем гласом, а тресући се јаче.

— Исте године, послѣ ники пет мисеци, може бити, чувâ сам свој виноград. Једно сеоско дите прође онуда. Ја га ударим великим каменом у слипо око. Дите пане мртво. Ја га однесем до бунара, недалеко од винограда и бацам га у њ. Ни то се није дознало да сам ја учинија...

— Ма зашта си убија човика? Зашта си убија дите? — пита Брне, једва дошав к себи.

Али Пивалица канда не чу то, но настави као у некој грозници, говорећи брзо:

— Па 'нда сам бија сву другу годину болешљив. Пија сам пуно, опија се сваки дан. Запалија сам комшији сино и заклâ му два вола. Јопет сам убија човика из једне пећине повр села. Па више нисам зла чинија за дви године, али сам јопет убија вратра...

— Та јеси ли ти при себи, човиче — викну Брне, сав дркћући, и измаче се.

— Камо срића да нисам! — рече Пивалица примичући се на кољенима. — Чуј даље. Најпослинак сам своју жену обисија о тришњу прид кућом, па рекâ да се сама обисила.

— Ма зашта си чинија та крвна дила, не кажеш ми?

— Зашта? — понови Пивалица спустивши руке низа се. — Зашта?

— Да, зашта? Шта ти је учинија они човик, оно дите, они други човик фратар и твоја жена?

— Ништа, при богу; нисам ни познава̂ оне људе. Нико ми ништа од њих није био крив.

— Ма како то? — пита Брне с малом душом.

— Јето тако: жедан сам крви. Дође ми ништа, па би онога трена убија свакога, ко ми се намане. Зато сваке ноћи закључавам дицу у један приградак, па обисим кључ високо о једну чукљу...

— Ма шта ти дође? Како ти дође?

— Не знам. Уђе ми сотона у крв; ухвати ме протезавица, ваљам очима, шкргућем зубма, а рука ми сама тражи нож или пушку. Најслађе ми је заклати... Али, дај оче, свитуј, помози,... ја сам гришник, али, али...

— Шта је... шт'! — дрекну Брне клисивши са столице, јер Пивалица силно шкргутну зубма и изврати очима, а рука му пође к јатагану. Докле се Пивалица окрену, Брне је већ био на тријему. Тетка му потече у сусрет.

— Шта је, Брне брате? Шта се догодило, ако бога знаш?

— Б-б-б, хоће да ме убије!

— Ко оће да те убије? — пита Тетка тобож преплашен и узе га под руку. — Та није зар?

— Б-б-б, бижмо!

— Ма од кога да бижимо? Та ево нема никога за тобом! А онај је Пивалица зар остâ у камари. Је ли се исповија!

Брне, изван себе, окрете се, а то Пивалица иде к њима, развукао усне, те му синусе пљосни зуби, и вели:

— Ето вам га здрава здравцита! Јесам ли вам ја рекâ да ће он искочити, а да га прстом не дотакнем! Ето нека рече. А не замјерите вра-Брне, шала је од бога, телиш кад је чојеку на добро!

— Шта?... Шта је то? — поче Брне.

— То је да си ти изашâ из камаре, а и не знаш да си изашâ! — рече Тетка весело. — Јево те у коридору здрава и читава, а ниси прснуја кâ мијур. Ајдемо у моју камару, јер јево свит долази. Ајде, Брне! Ајде, *Пјевалица* с нама на ракију. Ајде ти, Иве, затвори стричеву камару... Дакленка (настави, пошто затвори врата, те претече пренераженога Брну, који хоћаше да њешто заусте), ово ти је чувени ликар Пјевалица из Б. Ја сам

одавна слушâ за њ и да је вишт ликар и да је велики домишљан. Ја сам поручија по њега и све му исприповидâ шта је с тобом. Какав је домишљан, јето, можеш сам да судиш, а какав је иначе ликар, то ћеш видети послѣ. А сад, брате, сазуј бичве, да ти обађе ноге. Деде му ти Пјевалица свуци.

Брне пусти да чине с њим што хоће. Он их је само гледао. Пјевалица му опипа листове и стопала. Он је то чинио тако њежно, тако лаганом руком, да је Брну само голицало. Пјевалица најпослије зазвижда и одмахну руком.

— За њеколико неђеља нестаће свега овога, само да привијаш што ти ја дам, и да одаш!

— Ма, дакле, ти си ришћанин? — проговори најзад Брне.

У томе се врати Бакоња, који се не могаше ишчудити.

Фра-Тетка окрете талијански. Задуго је говорио размахујући рукама. Брне се више и више ведрио, докле му, у потоњу, не заигра осмијак око усана.

У тријему наста тутњава и граја. Тетка изађе.

— Ма је ли истина, оче, да је вра-Брне оздравија у један ма? Да је бог учинија с њиме чудо кад је исповидâ онога човика? — питају сељаци.

— Јест, браћо! Бог увик чини чудеса над добрим људима. Ево нашег фра-Брне здрава. Сад ће с намикарци у цркву. Ајдемо, брате Брне.

Није му било друге, но пође. Тетка га узе испод једне руке, а Бакоња испод друге. Пјевалица за њима, а сељаци пошљедњи. У дворишту придружи се велика гомила, те сви уђоше.

Фратри који су мисили, видећи фра-Брну, укочањише се пред олтарима; а они који су исповиједали, промолише главе из исповједницâ. Свак повјерова да се њеко чудо десило.

Брне се дуго и топло молио, па изађе истијем начином, само што још присташе Кушмељ и Рдало да га држе с леђа. Тетка уђе сам са Пјевалицом и с Брном. Пјевалица извади из фишеклије њекакву жуту смолу и предаде је Брни, поучивши га како ће свечера њом намазати два листа репуха, па их привијати на листове. Послије тога, примивши јабуку, по наговору Теткину он отиде одмах.

Брне није излазио нити је пуштао кога к себи на велику жалост Кушмељеву, али сутрадан, први је био на ногама и ходао је по тријему.

А ријеч оде од уста до уста, по великом дијелу кршћанства, какво је чудо бог учинио са вра-Брном „кад је исповидâ једнога великог гришника“.

А ркаћи под Велебитом причаху како њихов Пјевалица излијечи вра-Брну.

XI ДВИЈЕ СИЛЕ КОЈИМА ПОДЛИЈЕЖУ ЉУДИ

Љ

ето је. Зора је. Бакоња спава у предњој стричевој соби као и увијек. Ноге му пресижу душек, који му је толико година дугачак био, а како лежи наузнак, душек мало што није узак под његовијем широкијем леђима. На поду, крај главе налази се фјорентинска мједена лампа са четири носка, расклопљена књига посута пепелом, дувана у хартији, земљана лулица са кратким камишем и огледалце. Подаље су разбацане хаљине. На Бакоњиним бијелим и руменим образима, осјењенијем првом длаком, огледа се младићно здравље; око усана лебди му осмијак, а како је пружио снажну, бијелу мишицу, прилика је да снијева е му на њој почива вршњакиња.

Будионица зазвони. Из старе навике Бакоња се прену и прекрсти, али не скочи као њекад, но лешка докле не изумре пошледње зујање звона и замишља веселога Бутрицу како поскакује држећи се за коноп. Најзад сједне; протеже се и с поносом омјера своје јаке удове, па дохвативши огледалце и глалећи се по бради, помишља на црномањасту Јелку.

Прије догађаја са Пјевалицом Бакоња бјеше свега два-три пута, Бујасовом бријачицом, ошурио „маовину“ с лица; али откад му букну честа длака, стриц му поклони бритву, а откад му Јелка рече да јој се прсти јеже кад га помилује, Бакоња се поче бријати свакога другога јутра. Дакле, тај додир руке са првијем знацима мужевности напомињаше му Јелку.

Задуго, чим би Бакоња отворио очи јутром, милина би му испунила груди и он би похитао ка прозору да отправи први поздрав њојзи преко воде, знајући да и она о њему мисли чим се пробуди. Није ријетко бивало да он, кроза зимњу кишу, кроз прољетњу маглу, угледа у даљини као њеки мали камени кип, а он је знао да су очице тога кипа упрте ка манастиру, да уздаси лете к „милом Бакоњици“, да се руке савијају грлећи његову прилику, те би се и Бакоњи сузе завртјеле и, прожет онијем милијем осјећањем, све што рађаше, рађаше као у бунилу. Послије подне, као што сунце распрши маглу, тако би он снагом своје воље разведрио своју главу, те знађаше да шмигне неопажен преко воде. За то је, осим помоћи вјернога Дундака, требало доста хитрости и прегаоштва, али то титрање са својом сигурношћу (јер, без сваке сумње, кад би се дознало, био би с мјеста истјеран) имађаше особиту чар за Бакоњу. Кад би своје злато прекорио што јутром зебе и кисне, она би му умјела одговорити само сузама радости и јачим привијањем на своје груди, као да му хођаше рећи: „Та видиш ли да те моја јака жеља и привуче и проведе неповријеђена кроза погибли!“ Ту је мисао Бакоња

читао на лицу Јелкину и вјеровоа да је тако. Осим тога, обоје мораху вјеровати да њеки нарочити светац штити њихову тајну, кад она оста скривена од матере (Јелка немађаше ни оца ни браће, но двије млађе сестре), од сусједа и пастира. Најзад Срдарина, који се једнако „кланчао по кметови кâ обаћетан пас“, затече их на осами, али се учини невјешт. Бакоња немирна срца, врати се к возу, гдје затече намрштена Срдара. Овај му пође у сусрет такијем начином, као да ће га шчепати за гушу, а кад Бакоња устукну, Срдар удари у грохотан смијех и загрли га говорећи:

— Еј, лудо дите, зар да се фра-Јаков за такe ствари љути! И мислиш ли ти збиља да ја за то нисам одавна знâ? Та знали смо ми одавно... и ја и Јелица. Још смо се чудили вашој неопрезности. Јелица ме више пута наговарала да ти понудим да се с твојом Јелком код ње састајеш, ди ћеш бити сигуран кâ у својој кући. „Жâ ми је, вели, оне луде дице, јер ће најпослин заглавити.“ Ја је нисам тија послушати, знајући да је забрањено воће много слађе, кад се до њега кроз трње докрадеш, али већ видећи да сте изгубили сваку бојазан, ја сам вас отимице затекâ. Сад како знаш!

Од тада неста сваке опасности. Бакоња је на новом коњу новог гвардијана готово свакога дана уза Срдара ишао преко воде и одмарали се код Јелицâ. Фра-Тетка је драге воље пристао да му Бакоња кроћује зазорљивог младог „билца“, којег бјеше купио од њеког дужника фра-Брнина...

Тако је њекад бивало, а сад?

Сад, након десет мјесеца, послије првога, присног, заносног састанка, Бакоња, као год што се из пукe навике бријао свакога другог јутра, тако је из пукe навике гледао преко воде, тресући узгред дувански пепео. Нестанак свију препријека, знатне промјене у Јелкиним цртама, додир са Срдаревом Јелицом, Срдарева причања из своје прошлости, поуке које се из њих могаху црпсти и, особито, видјело у ком Срдар приказиваше женски свијет, све је то, мало-помало, утјецало на Бакоњу и чинило да вехне свјезина његове љубави према Јелки. Додуше, Бакоња се љутио на себе зато што поступно осјећаше како ишчезавају дражи при дјевојци која му се из велике љубави сасвим предала, која га је једнако љубила до лудила, али није могао ратовати са својим срцем нити се могао претварати. Све што је могао то је да је сажалава, и он је искрено сажалавао. Да није тога било, он хоћаше поодавно с ном раскрстити; а да се скоро не деси прилика која разбуди његов понос, он би био то учинио тијех дана. Ту је прилику створио Бујас. Он је знао за другареву тајну, а познао ваљда и преобрат у њему, те почео облијетати око Јелке, која се пожали Бакоњи, а Бакоња поднесе шаке у очи Бујасу. Сад Бакоња, гледајући с прозора, жаљаше што је од старог друга начинио новог непријатеља и што се, на њеки начин, везао да и даље проводи љубав с Јелком. Али намах опет му се ражали, јер се сјети да му је Дундак причао како је очајница три дана засопке долазила на воз и тамо дуго чајала.

Бакоња, намрштен, ста распрематити собу. Једна неугодна мисао изазва другу. Доиста му Бујас намјешта замке! А онај гадни Мачак, откад нестрпљиво очекује да се зафратри и да добије парохију постао је така притворица да се човјеку не мили погледати на њега! Пошто пак, у пошљедње вријеме, обојица завиђаху Бакоњи, природно је да су се потајно здружили, те раде против њега! Али шта му, најпослије, могу? Е, да видиш, могу! Ако су се „изули“ Вртирепу (кога, за несрећу Бакоњину не

трпе ни као помоћника на парохији), па Вртиреп узме конце у своје руке како је препреден, могло би се лако десити да Бакоња падне у замку. Па и њихови братри, Дувало и Блитвар, пристали би радо у хајку на Бакоњу.

Из тих црнијех мисли трже га куцање на вратима из тријема. Бакоња отвори и, сукобивши се са ведријем лицем малог Бутре, разведри се и сам.

— Добро јутро, Иве! Јево чизме и јево топла вода, а ладну ћу донити одма! — рече дијете, просећи очима лијепу ријеч од Бакоње.

— Добро, мој Бутрице, добро! — прихвати Бакоња тапшући малог по гојном образу, нашто он одлети као стријела, а он диже своје чизме да види јесу ли добро очишћене, па их стави иза себе, па унесе вједрицу топле воде, па спреми дуван и лушу у свој ковчег, па ста уређивати књиге у полици, које је синоћ разметнуо тражећи што за читање.

Већ је година откад га Бутре послужује. Он у своме срцу није раздвајао свога учитеља Бакоњу од стрица. Бакоња му бјеше идеал. Што Бакоња рече, то је свето, што се против Бакоње рече, то му Бутре одма јави, зато се Бакоња смири не чувши ништа ново. И он је детету враћао мило за драго и био му од користи учећи га свакога дана, чим се учврсти у милости Теткиној.

Кад Бутре донесе хладну воду, Бакоња му даде чвочицу у нос, па унесе вједрицу у стричеву собу, хвалећи Исуса. Брне рече стењући:

— Ти си јопет пушија несритниче! Јето сав воњаш на дуван, а ноћаске сам опазија...

— Нисам — одговори Бакоња отварајући прозоре. — Нисам пушија, него сам синоћке, сидија код фра-Думе, па је он пушија, а мени се упија дим у одићу... Ако заповидате, вода је ту!

— Тако! — рече Брне сједајући с натегом. Бјеше доста посиједио и измијенио се за тијех десет мјесеца. Образи му спласли, подвољак се спусти више но прије, на шији му се кожа набрала, те се чињаше као да су му шклопци изашли.

— Тако! — понови он спуштајући лагано низ кревет надувене ноге, које Бакоња одви и опра, па их намаза жутом машћу Пјеваличном, обложи их листовима свежег репуха, уви их повојчићима, стопала му зави крпама, назу му простране свитне ципеле и поможе му да сједне у наслоњачу. Све то Бакоња уради брзо и вјешто као какав болничар, па се врати у своју собу да се спреми и отиде на јутрењу.

Да испричамо укратко како је фра-Брне проживио тијех десет мјесеца откад га Пјевалица истјера из собе.

Прво што треба споменути то је да је приложио цркви педесет талијера, а не двјеста или триста као што су се сви у манастиру надали. Пошто су толико исто приложили: Блитвар, Дувало, Жвалоња, фра-Томе и Закарија из Зврљева, а нови

гвардијан двадесет и пет талијера више то и Брне послјије придаде да се изједначи са Тетком.

Што се пак тиче лијечења Пјеваличинијем начином, фраБрне уведе оваки ред у своме животу. Јутром, пошто би му синовац све учинио као оно сад, Брне би изишао тачно у осам часова, па би, једнакијем, одмјеренијем кораком, отишао до краја ходника па се вратио до другог краја, тако горе и доље четири пута, па би се вратио у собу, сио на најнижу столицу, а ноге дигао на кревет. Тако би се одмарао и читао докле стрјелица на часовнику не покаже тачно девети час. Тада би опет изишао на тријем и прошао на горе и доље осам пута, па би се вратио да се одмара као и прије. У почетку десетог часа „учинија би дванајс шетња“, како он то зваше, и попио би полак чашице ракије са линцуром; у почетку једанаестог учинио би шеснаест шетња и испио другу половину гркаче, па би отишао на молитве у цркву, гдје би пресједио, а одатле на ручак. Послије подне, тачно у два, почео би опет са четири шетње, па све тако тјерао даље, додајући по четири. Ђаци би дошли на предавање послјије другога изласка, а тада Бакоња мораше пазити да не пријеђе вријеме. Тако би фра-Брне ишчепукао дужину тријема тридесет и шест пута дневно и испио двије чашице ракије са линцуром. По његову мјерењу и рачунању, уложио би времена на кретање 107 минута и крочио 4253 пута.

И Брне се осјећао свакога дана боље за колико трајаше сува хладноћа до пред Божић (Пјеваличину маст бјеше потрошио двије недјеље прије, а привијао је репук). Али око Божића удари киша, те Брни најприје поче вртјети у глежњима, па се болови распростријеше у сваку жилицу од стопала, па му обузе жар листове, па му поче сијевати у кољенима, па... леже логом и не могаше копорнути ногама и не могаше заспати. У страшнијем мукама, Брне предаваше школу, грђаше Бакоњу и сав његов магарећи сој, Балегана и његово готовљење, и све на свијету, докле му болови не одузеше ријеч. Тада му се препадоше за живот, те послаше до младога љекара из варошице. Ркаћ дође по највећем пљуску, преписа што и прије, и остави зрнца, препоручи му да се умјери у јелу, па узевши за путнину и пријеглед двадесет талијера, отиде и не одморивши се људски. Брни је било најгоре сутрадан пошто узе зрнца. Па онда, кад се небо мало разведри, болови одминуше, а кад се натупшти, болови ојачаше. У тој трзавици Брне науми да иде у „град“ чим се буде могао држати коња, свакако да иде у „град“ гдје има искуснијех љекара на одмет. И поче срачунавати колико ће трошити за себе и Бакоњу, дневно, мјесечно итд. Бакоња не знађаше шта да жели. С једне стране плијењаше га помисао да оде у град, ако ће и за кратко вријеме, с друге, опет, бојаше се да стриц не умре тамо, па шта би он сам међу лацманима, и шта би послјије било с њим! Али чим се стриц придиже, први му је посао био да пошље човјека под Велебит ка Пјевалици. Сељак се вратио с другом гуком масти и с поруком од видара да Брне ипак хода и да пије сурутку што више може. Брне поче тако чинити. Преузе првашње шетње истијем редом, само што би иза сваке попио по чашу сурутке, те би се до ноћи надуо као тенац. То му поквари желудац, те је већ слабије могао јести, а у томе му је био њеки бољитак. И тако га ето затекосмо.

Кад Бакоња уђе у цркву, бјеше протекла трећина јутрење. Сви се погледи стекоше на њ, јер, не даље него јуче, гвардијан га бјеше оштро прекорио због тога закашњавања. Очи Мачкове, Дувалове и Вртирепове бијаху пуне једа. Бакоња зажмури, затресе мало раменима и поче најприје истиха слагати уз опће пјевање, па

јаче и јаче попусти мах своје силноме гласу и још ста њим извијати и треперити као што давно не бјеше, тако да Бутре од милине зину и укочањи се као кип. И сви остали, мање-више, подлегоше чару, а Теткино се лице поступно ведрило док не прими израз заноса.

Кад изађоше из цркве, Вртиреп, видећи да Тетка не говори ништа, рече опором:

— Ти, Јерковићу, остаћеш данас без ручка!

Сви се згледаше. Бакоња се уздрхта.

— Јес разумија шта сам наредија?

— Па разуми се да је разумија! — прихвати Срдар и хитро намигну Бакоњи, јер кад се тицаше казне за немарност према цркви, онда је било шкакљиво мијешати се.

Фратри пођоше. Мачак, гледајући преда се, додаде сасвијем збиљски:

— Узми, брате Иве, скрушено ту малу педипсу!

Бујаса спопаде смијех и ухвати Бакоњу за руку. Није се могао повратити од смијеха, но стаде према њему, па га гуркаше назад, бојећи се да Бакоња не кидише на Мачка тако је био разјарен.

— Е, јес губа! — рече најзад Бујас... — Сад виђу каква је губа! Немој се, Иве, жестити, да не учиниш какву лудорију! Ајдемо к Балегану кроз мала врата!

У толикој горчини, Бакоњи слатко паде то неочекивано понашање Бујасово, те му пријатељски стиште руку и ћутке отидоше у кујину гдје затекоше преплашенога Бутру како прича Балегану страшни догађај.

— Мучи ти, мали! — рече му Бакоња. — Ајде у скулу!... Дај ми, Грго, кафу за стрица!

— Сиди ти и пиј своју, а ја ћу однати стрицу! — поврну кувар, па лјевајући ђацима, заторока: — Све су то будалаштине и пизма и притворство младога дјаконa, који оће да се на причац посвети зар, шта ли? И с меном је сад таки. Не гледа ме у очи и говори ми припокорно, кâ да ће се исповидати у менека. Шта је то, питам вас ја? Јесу ли то шкале прико зида обноћ, па прико гребља ка слугама по сву ноћ, кад је...

— Шта то говориш Грго? — прекиде га Бујас у чуду. И Бакоња стрекну и диже главу.

— Говорим шта знам, али не да одам, ни за прикор, него да се зна да нисам подитињија и да се зна да држим једно око отворено по ноћи увике, и онда кадак је Букар служија... Ја ћу викнути фра-Јакову овако...

Оба скочише, те отјеравши Бутру, стадоше преклињати Грга да не говори даље. Али их Грго не слушаше, но љутито брбљаше даље, мијешајући свакојаке мисли. Најчешће је тврдио да није „подитињија“ и тада би се готово разгоропадио. Ђаци се згледаху. Већ је прошло полак године откад се стари слуга подјетио, те бјеху навикли слушати његове разговоре без главе и репа, али је дотле увијек тихо говорио. Биће, дакле, да је баш тога јутра чуо гдје њеко каже ту ријеч, кад га је она толико пекла, а уз то наљутио поступак Вртирепов, јер је Грго миловао Бакоњу увијек једнако. Ђаци се зачудише гдје он зна њихове тајне од толико година, а никада им што наговијести о томе ни у шали. Они се сад препадоше од пошљедица. Бакоња склопи руке и начини жалосно лице. То привуче пажњу Балеганову, те оћута.

— Стрико мој! — поче Бакоња плачнијем гласом, на што се Бујас, разумјевши мајсторију Бакоњину, окрете к зиду да сакрије смијех. — Стрико мој! Јеси ли и ти зар мој крвник? Оћеш ли и ти да ме туриш у проваљају? Оћеш ли да ме закољеш без ножа?

— Ја? — вели запрепашћени Балеган. — Ја тебе, дите моје?

— Па ти, стрико! Шта спомињеш шкале и прилажења прико зида, кад знаш да сам и ја бија у томе гришном послу? Доста је да то чује фра-Брне, па онда свршено је са мном заувике! — И Бакоња покри лице рукама, а Бујас изађе, тобож и он погружен.

— Ја да моје дите унесрићим? О, о, о! Језик ми се слепија, ако ја о томе више споменем! О, о, о, бог дâ и Дивица...

Бакоњи већ није друго што требало, те понесе кафу стрицу. Идући помишљаше колик је само мијена поднијело његово срце откад је устао, за непуну два часа, како се морао савлађивати, он, коме је у крви било да уради што намисли!

Стриц га дочека грдњама што је закаснио с доручком. Бакоња му мирно и, готово с њеком насладом, исприча шта је било, па се наједи и извади из ковчега лулу и дуван.

— Тако! Шта је то? Шта...

— Ево шта је. Слагâ сам вам да нисам пушија, али нећу више — рече и разби лулу о праг, а дуван просу кроз прозор, па ста распрематити стричеву собу.

Брне је у страху посматрао синовца. На његову блиједом лицу трепераше свака жилица, његови снажни и гипки удови бијаху тако покорни његовој вољи, да то стрица неугодно дирну, те, не знајући, зашто сјети се својих предака: фра-Јерице, о коме се пјесме пјевају, и још славнијег стрица Јурете.

Бакоња узне рукописна предавања и једну књигу, отиде у учионицу, па ста шетати.

Те године бијаху стални учитељи: гвардијан, Дувало и Вртиреп. Предавање, кад га је било, текло је истијем редом и начином као што је описано у глави шестој.

Бакоња стиже Бујаса у науци, те их изједначише, а како је он, поред свега ашиковања и јегленисања са Срдарем много читао, то је својим питањима често доводио у забуну и ученога фра-Дума. Ону пак двојицу слабо је цијенио, а није то ни крио, те га највише зато и помрзише. Мачак одавно није долазио на предавање, једино је ишао ка фра-Брни, докле је он примао. Већ су три мјесеца откад свакога дана нестрпљиво очекује позив да отиде да се зафратри, те већ и не излази из стричеве собе, осим у цркву и у трпезарију. Бутре је пак долазио касније, као оно некад Бакоња.

Бујас уђе.

— Нема скуле! — вели он. — Имају ники састанак. Ено и' свију у гвардијановој камари... Па како сврши са Гргом?

Бакоња сједе и налакти се. Очи су му сјактиле. На лијевој страни чела утонула му браздица у коју се Бујас загледа.

— Шта ти је сад? Је ли ти жâ што смо се помирили?

— Нећу више тамо — рече лагано Бакоња, дишући узбуђено. — Дајем ти рич да нећу више прико воде!

— Е? — учини Бујас и диже високо обрве.

Бакоњи се одмах лице зажари и очи помутише, те Бујас виде да га обузе стид, кајање, срџба и мноштво других нејасних осјећања, и он се крену да изађе.

— Стани! — рече Бакоња. — Ти не знаш како ми је! Ја то нисам рекâ да... Ја те циним кâ пријатеља, па зато оћу да ти ово кажем. Мени је жâ несритне дивојке. Ако ја будем и даље ишâ, она се неће удати, а било је прилике и досад да се уда... Разумиш ли?

Бујас потврди главом, слегну раменима и изађе.

Тада Бакоња бризну у плач, у силни плач. Учини му се да му сузе извиру из дубине срца, а не осјећаше да му бива лакше. Тако му никад није било. Што је најчудноватије, осјећаше да није крив, али да је право што због тога трпи, да би било право и да много више поднесе. Он покуша да размишља о тој појави, али одмах удари на богословске пречаге о гријеху и кајању, које су му се готово ужљebile у мозгу, те му се пажња на томе малко заустави, пак се расплину.

Бутре, одшкринувши врата, застаде бојажљиво и накашља се. Бакоња се поново разведри.

— Оди, Бутре, де! Ајд' да видим јеси ли научија.

Дијете сједе до њега и поче чаврљати из часловца. Тако је трајало дуже од једнога часа. Тако их затече фра-Тетка, који само звирну, а тако мало доцније и Срдар, који отвори врата с лупњавом.

— Ајдемо, момци! Јутрос ћемо раније, кад већ немате скуле!

Њих двојица пођоше к њему.

— Ја јутрос нећу! — вели Бакоња. — Боли ме глава.

— Баш зато ајде. Шта си тако блид? Зар због оне спрдње? Не дитињи, болан! Ја сам рекâ Балегану да ти пошље ручак у моју камару, а за педипсу нека буде дупли оброк... А, јево и Бујаса. Ајдемо, дакле. У реду за мног, м-а-арш! И Срдар диже чибук, па пође пред њима.

Бакоња сврати стрицу, па их трчећи стиже пред мађупницом, гдје Бутре узе утираче, па сам отрча к води.

— Је-ли-те, фра-Јакове, зашта је бија скуп код гвардијана? — запита га Бакоња.

— Поради никог дуго манастирскога... не знам почисто. Мислиш ли да ја слушам таке ствари? Ну, ти си садак разабрâ и вољан си за разговор. Дакленка, реци ми шта мислиш? Оћемо ли послѣ подне тамо? Врѣме је већ...

— Послѣ ћемо о томе разговарати — одговори тише Бакоња, мигнувши пут Бујаса, који је ишао подаље, с десне стране Срдареве.

Бутре је већ био у води. Он се држаше рукама за жиле једне врбе, која беше нарочито одсјечена до дна да јој пливачи с пања скачу. Бујас се у тренутку свуче и отплива уз матицу. Срдар пушаше лулу. Бакоња замишљен гледаше у воду докле му се поглед не срене с Бутринијем, а тада се и он брзо свуче и стаде на пањ обрнувши леђа води, па, као и увијек на команду Бутрину: један, два, три! Бакоња скочи и хитну руке увис, па се у ваздуху обрну и бућну на њеколико корака од обале. Затијем се поврати ка Бутри, узе га за главу и поче га учити да плива. Међутијем и Срдар зарони једном, па одмах изађе и онако мокар сједе на сунце и припали. Тако је он вазда чинио јер се, каже, увјерио да му боље помаже „бањ у арији“ но у води. Пошто се осуши, он се још једном загњури, па настави пушење.

Бакоња изађе прије Бујаса, па не обрисав се, сједе до Срдара и обори главу међу кољена.

— Ја вас молим кâ бога, фра-Јакове, за једну велику љубав — поче он узбуђен.

— Е! Шта то? Шта ти је јопета?

— Да речете тамо, да... Није вајде, триба најприје шта измислити. Реците да се фра-Брне јопет тешко разболија да га ни за тренутак не могу оставити, па онда молим Јелицу да мало-помало...

— Цакле, мислиш да раскрстиш с малом? — прекиде га Срдар одбијајући густе димове.

Бакоња потврди главом.

— Да сасвим раскрстиш? Да не иђеш више никако тамо?

Бакоња одрече главом, пак се исправи.

— Реците Јелици да јој се кунем богом и светим Франом и свим на свиту да, чим се заредим, чим дођем до новаца, неће јој фалити липа јабука ако склони малу да се уда, и то шта прије. Разуми се, триба најприје да се мала навикне шта ја не долазим, да јој се каже...

— Ма на шта све толике припреме и та твоја зебња?

— Зато што би могла учинити штагод од себека. Немојте се смијати. И јуче је долазила на воз и сидила више од уре, каже ми Дундак. И потавнила је, каже, у лицу кâ земља. Могла би се утопити, а онда би се и ја утопија. Одма, онога тренутка скочија би у воду. А немојте мислити да се онда не би све проћукало, да би и Јелица и ви на миру прошли. Ја то не кажем да вас припанем, јер ви знате да би ја прије себи желија зла него вама, и да баш стога говорим!... — И тако разложећи Бакоња успје да му Срдар одобри намјеру и да му обећа да ће се заузети код Јелице. Углавише како ће. Најприје ће бити сметња велика болест Брнина; па онда ће се рећи да је гвардијан њешто начуо, не баш истину, него да Бакоња одлази преко воде, те да му се ред причувати; послје ће настати берба и да ако се тад одлучи на удају.

У повратку Бакоња видје гдје Вртиреп вири кроз своја врата. У стричевој соби чу разговор. Брне викаше:

— Нема ту: „али“, ни „ово“, „оно“, него кад ниси донија јаспре, ајде, брате, с богом, а ја знам шта ћу. Ако нема брат, а он нека нађе ди зна, јер мени триба за личење.

Изађе Крсте, брат Вртирепов, кога је Бакоња познавао, човјек малог раста, широкијех плећа, широка лица и спљоштена носа.

— Идак је ништа дуовник. Валимо те, боже, оће ли се разидити до колико? — пита Крсте Бакоњу, који му не одговори, но уђе к стрицу.

— Одма, с исти стопа да иђеш у варош да понесеш фра-Бони једно писмо, а адвокату друго. Узећеш једнога товарнога коња, па га осамари. Узећеш једнога сељака да те прати, али му не дај више од дви плете наднице. Ајде, нареди се! — заврши Брне и поче њешто писати.

У варош! Чује ли то Бакоња збиља, или снијева? Да иде у варош, он, главом Бакоња, који се сад враћа с купања, који је намислио да не руча само да не заборави Вртирепову уврједу, који је тако далеко био од те помисли као од помисли да ће постати бискуп!

— Ајде, спремај се, шта си ту бленуја! — рече Брне, погледавши га преко наочара.

Бакоња отиде ка гвардијану. Једва је могао проговорити.

— Да ми учините доброту, да ми дате билца... Шаље ме стриц у варош с ником пришом. Ја ћу га чувати... вашег билца... кâ очи у глави, а вире ми, није згорега да се замори, јер је плаовит.

— Па, добро, узми билца — рече гвардијан мирно. — Али нећеш зар по овој припеци? Каква је то приша!

— Бојим се да се стриц не предомисли. Знате, нисам никада бија у варошу!

— Ниси никада бија у варошу! — понови Тетка у чуду.

— Како је то могуће?

Заиста како је то могуће? Бакоња, који је узео деветнаесту годину, који је седам година ђак, који је преживио прву љубав, који је рођен на два корака од вароши, кога је варош наполак отхранила купујући очина дрва, па није никада био у вароши! А био је Чмањак прве године послѣ његова одласка, био је Бутре, била и Јелка, а ко није био! То је једна срамота Бакоњина, коју је крио, али је тек истина да није био. Али на част и варош кад би путовао на осамарену коњу, са сељаком, који би ипак њекако познао да он тамо није био! Та му је мисао одмах расхладила занос, зато и дође ка гвардијану. Сад се присјети њекега другога.

— Па знате, нисам бија ни код куће, јеве је прошло шест година. Зато, ја би вечерас кући, да би приноћија, па сутра зором у варош, па сутра увече да се вратим ладом.

— Па добро, добро, узми коња, само ми га чувај.

Кад Бакоња јави стрицу да има коња и да му не треба пратиоца и да жели сврнути у Зврљево, Брне га гледаше зачуђен.

— Дакле си ти збиља мислија да ћу тебе послати? Тако?

А ко би мени привија ноге?

— Па јето Шкељо! Шкељо ће то чинити кâ и ја. Он ће и спавати овди... Ако ћете, овди ће спавати фра-Јаков. Па, најпосли, промислите, шест година да нисам код куће бија, да нисам браћу видија, а никад не бија у варошу!... И сад кад сам најжалоснији, кад ми је ништа дошло да би живот пригорија, кад би ми добро дошло да се мало прођем, кад вас је сам бог напутија да ме пошљете... сад ви!...

— Па добро, ајде, ићи ћеш — рече Брне сјетивши се јутрошњег његова понашања. — Ићи ћеш кад залади.

— Боље је одма да не морим туђега коња и да дођем раније кући! — И Бакоња хитро стрпа своје нове хаљине у бисаге, узне писмо, прими два талира путнине, пољуби стрица у руку, отиде ка Балегану те узне хљеба и мрса, јави се Срдару; па од њега право у коњушку, гдје оседла „билца“ па на воз. У сплати спаваху Бељан и говедар. Дундак легао на бок, под ракитом, и покрио се хаљком. Бакоња га откри и зачуди се видјевши како је пожутио.

— Шта је теби, Дундаче?

— Ники ми се враг увалија у дроб — једва изговори возар. — Остави ме, молим те.

Она двојица превезоше Бакоњу и он одјезди уз воду, далеко од села. Одахну тек кад изгуби пошљедње куће из вида и тек тада осјети како се препорађа. Навалише успомене. Туда је пошљедњи пут прошао с оцем доводећи стричева кулаша. Сјети се себе у беневерцима и опанцима, глибава и сметена, па онда, у свијем потанкостима, разговора с оцем и њиховијех снова. Како је све то далеко и како је све друкчије било оно што је замишљао да ће бити!

У поспана доба Бакоња се одмори и руча у једној шумици, па се крену даље маштајући о будућности. Кад би наишао на какво село, онда би се укочио и притегао вођице, дижући прашину и дивљење, а кад угледа Зврљево, онда ободне помамнога „билца“, па пролети преко прљушâ, на којима чељад окопаваше кукурузе. Нико га не познаде. Бакоња одјаха пред двориштем, гдје је Кушмељ поправљао самар. Кушмељ пушти њеки глас, њешто између „а“ и „е“, што је одавало радост, али што би доликовало и да га је ко ненадно бупнуо у леђа. Барица искочи из куће. Обоје му се објесише о врат и засуше поздравима и питањима. Барица истрча пред двориште, па ста дозивати Рока, а да и други чују весели глас додаваше:

— Брзо, брзо, амока-а-а! Дошâ ти је брат, дијак, ди-јâ-к!

Најзад дође с поља здрави, збојити дјечко од десет година, у кошуљици, са широком тканицом око паса, па смијући се потрча у наручје Бакоњино, који га слатко ижљуби. Бакоња се чудио колики је Шкембо. Дође и Галица носећи вучију воде. Галица, већ зрела дјевојка, стидљиво се поздрави с братом, па уђе у кућу. Бакоња оде да поздрави фра-Захарију. Готово све жене Брзокуса, Зубатаца и Кркота изађоше му на сусрет. Међу њима нађе и двије невјесте скоро доведене, које га пољубише у руку. Даље наиђе на Чаглину, Кљака, Рдала, Ркалину, Рору и остале сељане. Са свакијем се Бакоња људски поздрави. Фра-Захарије не бјеше дома. Бакоња отиде ка зету Ошкопици и затече Криву саму. Након подужег разговора с њом, врати се кући гдје се већ био и Чмањак вратио са стоком. Чмањак је некога јада порастао, али оста „шака јада“.

Послије вечере било је сијело у дворишту. Дође фра-Захарија; дођоше сви стричеви, и Шунда с рањавом ногом, па и њихови одраслији синови. Кнез их почасте вином. Сви су се надметали ко ће више поласкати Бакоњи. Није шала, данас сутра он је фратар, па чије „дите“ он одабере, тога је и бог одабрао. Кушмељ, Бара и Кушмељићи помишљаху: „Каква разлика између вечерашње вечери и оне кад се ови

окупише око фра-Брне! Е, што су ти наше јарчине!“ Разговор се разграна. Говорило се о похари, о Букару, о болести Брниној и Пјевалици, о старијем фра-Јерковићима, о старијем временима и ратовима, о стрицу Јурети и његову јунаштву. Бакоњи се чинило да снијева. Јутрос је остављен без ручка као какво ђаче, а вечерас је дочекан као какав велможа!

Прије зоре Бакоња одјаха пут вароши. Послије добра часа пријеђе с путање на широку, убијену цесту. Како бјеше пазарни дан, пролазило је много народа. Њеки су гонили товари на коњма и магараци, њеки ношаху о раменима кокоши и туке, други гоњаху стоку и сваки ће се обазријети на лијепога коња и коњика. Кад сунце грану, Бакоња угледа подаље њекога ркаћког попа и момка пред њим. Бакоња ободје бијелца и стиже га. Бјеше крупан човјек, велике, прогрушале браде, весела лика. Бакоња бјеше дотле само једном видео ркаћкога попа, те га је сад жеља да се с овијем позна. Сјети се једне Срдарева приче, у којој је била практичка поука као у свијем Срдаревим причама. „Срели се, вели, фратар и калуђер. Фаљен Исус, калуђере! Бог ти помогô, фратре! Шта ти радиш, калуђере? Ја варам народ, фратре, а ти? И ја то помало. А како ти то чиниш? Ја: господи помилуј, господи помилуј, па у торбицу: А ти? А ја: ора про nobis, па у зобницу! И онда се, вели, побратимише.“ Бакоња назва „добро јутро“, а поп му прихвати поздрав, те завргоше говор о врућини, о прашини, о томе како је боље уранити итд., док се, најзад, Бакоња каза, а на то поп узвикну: „Та фра-Брне је мој пријатељ из младости! Ми смо друговали толико година заједно кад је био парох у К!“ И поп Илија (тако се звао) поче да прича о њихову друговању. Хвалио је фра-Брна као душевна човјека, који је лијепу успомену оставио и међу православнима. Распита се за његово здравље и за догађај са Пјевалицом. Бакоња се зачуди што се то разгласило тако надалеко, али исприча све како је било. Поп је све то знао потанко, па и он обрну у шалу, и Бакоња познаде још једнога правога далматинца, у коме нема лукавства, коме је шала душа, који се могаше прибројити ка Срдару и Тетки. Послије овлашнијех разговора, поп Илија поче говорити о особинама наших сељака. Каза да међу сељацима доскора не бјеше верске мрзости, да су се људи обију вјера међу собом женили и кумовали, да су то подржавали попови глагољаша, али сад, откад су почели латинци потискивати глагољаше, сад се и народ почео тровати, те ркаћ мисли да није грехота похарати буњевачку цркву, а Буњевац опет тако исто за ркаћку, као што свједочи похара манастира у коме је Бакоња и похара једне православне цркве у сусједству поп Илину. Бакоња не бјеше чуо за тај догађај, те замоли да му исприча. Прича је била кратка. Обило врата, однијело све злато и сребро, оцкврнило иконе. Лупежима се није нашло трага! Бакоња врћаше главом, али у срцу се радовао. То му у њеколико намири штету и уврједу, те се измири са ркаћима.

У тијем разговорима заоминуше једно брдо, те се помоли варошица. Бакоњи се лице зажари. Међер она бјеше друкчија него што је замишљао. Бјеше ружнија. На малој равни скркле се куће, из којих стрше два-три звоника. Попов момак прекрсти се, па то учинише и поп и Бакоња. На њеколико корака бјеше крчма, пред којом је било доста путника. Поп рече да ће сврнути на кафу и мало се уредити. И Бакоња приста на то, те одјаха, изми се и пресвуче. Поп рече да ће се кренути натраг око три часа, а тако мишљаше и Бакоња. Пошто пак неће преко Зврљева, него правце, преко Велике оштарије, то им је све дотле пут заједнички, а то је око три часа. Одатле до манастира остаје му још два часа, а на добру коњу и мање, те се може одморити у чувеној

оштарији. Договорише се да се састану у крчмици, па се раздвојише при уласку у варош.

Бакоња пође кораком главном улицом гледајући низове кућа, варошане, а особито варошанке, гдје би се која помолила. Оне што их видје учинише му се једна љепша од друге, једна чистија од друге. И сељачки је народ врио улицом. Много му се „приковођана“ јави, али он не хтје једнога од њих да запита гдје је манастир. Кад стиже на крај улице гдје бијаху највећи дућани, гдје га с прозора гледаше њека млађа госпођа, Бакоња притегну вођице, те му „билац“ поче поигравати. У тај мах потрча испред њега њеки дроњо у изношенијем лацманским хаљинама, носећи два суда за воду. Дроњо стаде и тренутно се загледа у коњика, па остави судове и ухвати коња за оглав викнувши:

— Бакоња! Зар си ти то?

Бјеше Кењо. Снопаста и врљави Кењо у лацманским одеринама и бос!

— Носи те враг, губава лупежино! — викну Бакоња и ободе коња. А Кењо ста викати из свега мозга:

— О Кушмељићу Бакоња из Зврљева! О таволизу, измећару, шпијуне вратарски, јеси ли се погосподија, јеси! Ха-ха-ха! Стани болан да попијемо по једну кафу заједно. Та браћа смо, болан!... Јесмо, крижа ми, браћа, госпоја. Ово је слуга вратарски...

Бакоња, пјенећи од јада, сврати у другу улицу, те устави коња пред њеком бабом, која се препаде од његова изгледа и побјеже. Та улица бијаше тијесна, прљава, кривудаста. Куће неједнаке. Пред њекима бијаху дворишта, друге пусте. У једној мрачној кафаници пјеваху промукло њеки адраповци. До ње, са једнога приземнога прозора, на коме се надимаше бијела завјеса, промоли се женска црвена глава и викну:

— Како то, млади господине, ни мукајет! Та, сјашите, па свратите, има ко коња придржати!

Одмах се промолише друге — бијаше лијепих — те викаху једна за другом:

— Куд тако, липи младићу? Станите, липи господине!

Бакоња погна касом. Он се сјети што му је Срдар причао о томе мјесту и помисли: „Куда ће ме ђаво нанити, овуда!“

Најзад изађе из улице, па наиђе на рупчаге пуне ђубра и на сметлишта. Лијевом страном, до кућа, бијаше путић, те, затискујући нос, пође њим и сврну у поширу улицу, која му се прва намахну. И гле случаја! Након неколико корака, дуж једног високог зида, наиђе на цркву, у чијој пањези бјеше кип св. Фране. Из цркве допираше пјевање уз брујање оргуља. Од цркве протегла се кућа, мрке зидине, са гвозденијем пречагама, манастир дакле. Бакоња закуца алком. Отвори му вратар, који

му у многим напомињаше Балегана. Бакоња му каза ко је и кога тражи. Вратар му рече да најприје остави коња гдје зна, па да дође. То зачуди Бакоњу, али види није друге. Међутијем се начета гомила дјечурлије око њега и сваки се нуди да му одведе коња у најбољу оштарију за бановац. Бакоња пође за дјечацима, који сад скакутаху пред њим препирући се. Та граја привуче пажњу по кућама, те се свуда отвараху прозори, а он се црвенио. Најпослије смјести коња, пак оде у цркву и ста до врата. Миса бјеше при свршетку. По клупама било је неколико постаријих госпођа. Фратри, један за другијем, њих десет, прођоше мимо њега. За њима изађоше три ђакона и пет ђака, у ношњи као и његова. По опису намах познаде фра-Бону. Бијаше човјек стричевијех година, стасит, прав, бијеле коже и питома лица. Остали како који, већином стари. Од ђака упаде му у очи један здепаст, необично широка лица, са великом брњицом у уху. Бакоња изађе пошљедњи, па запита друга дебелка које је фра-Боне.

— Ен они, ча је ветји од осталијех! — одговори друг. Бакоња зину од чуда, чувши тај говор. Зар су ово бодули, помисли. Он је по причању знао како острвљани говоре, али никада дотле не видје кога. Утолико дебелко викну:

— Фра-Буоне, траже вас!

Бакоња приступи Бони, пољуби га у руку предајући му писмо, па заређа да љуби и остале. Сви заграјаше идући лагано уза камене стубе.

— Како? Јерковић! Стара кућа! Дакле, то је наследник фраБрнин! Лип дитић! Диван будући редовник!... Па како то да ниси бија никад овди? А колико ти је година? А јеси ли већ почеја учити пастирску богословију? А је ли ти фра-Брне прави стриц, или рођак?...

Бакоња, одговарајући лијево и десно, а једнијем ухом хватајући ријечи ђака иза себе, дође у трпезарију, гдје му одмах дадоше доручак са осталијем ђацима. То му се свидјело што ђаци једу са фратрима на једном столу, само подаље. Сад га ђаци заокупише питањима, а све љубазно. Види да су све наши људи, осим једнога чакавца, и да га сви познају по чувењу; канда се особито разгласио послије похаре, кад је препливао ријеку са Срдарем. Бакоња се ослободи, те им ста потихо причати смијешне ствари из свога манастира, нарочито из онога времена кад се јављала Шкоранчина пудалина. Ђаци се гласно смијаху, особито Бодул, те је то привлачило пажњу фратара, а фра-Боне му рече, полазећи:

— Дакле, имаш жицу стари Јерковића да милујеш шалу, а не кô фра-Брне! Ајдемо!

Боне га одведе у главну улицу, к адвокату. У предсоби бјеше много сељака у писарници такође. Адвокат, видећи фратра, остави све, па им приђе. Боне му приказа Бакоњу и предаде писмо Брнино. Адвокат, омален, сух, читајући писмо, закопчаваше и откопчаваше једно пуце на капуту, па одмах потражи свежан, хартија, узе клубук и отиде с њима двојицом у судницу.

У тријему судском, међу другим сељацима, Бакоња видје Крста, Вртирепова брата, који је јуче долазио у манастир. Како Боне и адвокат уђоше ка судији, рекавши њему да чека, Бакоња се склони у кут, те слушаше наставак Крстова причања:

— Ископâ ме из темеља, бездушник! Кâ што вам реко, учинија ми је зваће за сто и педесет талира главнога, шта ми је зајмија приколици, и за тријест талира добити. Неће, коза, да причека до Лучина, него навалија сад: дај! Па јето сад ће отићи картама наприд и робиће ме до десетак дана, кукав ти сам!

— Ма је ли давно истекâ рок? — питају га.

— Јес, ту скорице, болан. Него сам се уздâ у брата. Он се бија подјемчија, он би га и сад могâ уставити да се нису ништо загризли међу собом, па Наћвар да се освети њемукарце оће да умете менекарце! А тај је Наћвар с душом у носу! Неће живити даље од Божића, а све ће његово остати једноме му лупежу синовцу, који се и досад накрâ. Барем тако ми је брат приповидâ. А...

— А ко ти је брат? — прекиде га њеки.

— Вратар, болан, јарчина кâ и Наћвар! Мога зову Вртиреп, јер се врцкâ иђући кад је бија млађи. Сви су они јарчине, болан, а ми сиромаси...

У томе изађе Боне с адвокатом. Крсте, који га прије не бјеше видио, досјети се своме јаду, па се поче привијати око њега:

— Оче мој, ја сам брат вра-Барин. Да сам ти припоручен, ако су на тебека дошле карте... — али му се прекиде ријеч кад угледа Бакоњу, који га одмјери од главе до пете, те се врати с Боном у манастир.

Било је већ десет часова. Бакоња замоли Бону да му да једнога ђака који би га провео по вароши. Боне одреди најмлађега и они пођоше. Бјеше, ваљда, двије-три године млађи од Бакоње, ситан, оштроумна лика. Звао се Шимета. Бакоња хтједе да најприје види православну цркву, те га Шимета одведе у једну улицу упоредну са главном, гдје бијаше нова црква, лицем ка улици. Бакоња се нагледа брадатијех светаца, којих бјеше, зар, педесет, што ситнијех што крупнијех у шареном иконостасу, вирну кроз мале двери у олтар, па рече другу да га води најприје у „опалат“, гдје ће купити Срдару цигара, па онда у најбољи дућан да купи свиленијех рубаца. Вратише се у главну улицу, те га Шимета уведе у један дућанчић, сав начичкан кутијама. Иза тезге уста цурица од петнаест-шеснаест година, бјелолика, црнијех очију, лијепо скројена. Она читаше кад они уђоше, па оставивши књигу, уприје поглед на Бакоњу и обоје поцрвењеше. Бакоња затражи педесет цигара по три крајцара, па докле она то опремаше, он погледа на књигу и видје да је српска. На поласку опет се обоје зарумењеше и он се обазрије с врата, а оне црне очи као да га хоћаху уставити. Чудна судбина — мишљаше он — да га највише дира оно што је ришћанско! Идући к дућану, Шимета му исприча да је дјевојка јединица у матере и прилично имућна. Одједном Бакоња се трже и устави. Средином улице иђаху: Цонтрона, Врљока и Бакрица. Бакоња се препаде да није за њима пристао Кењо. Сад већ не би могло проћи да га не прогрува, ако би што лануо, па пукло куд пукло. Срећом, жене прођоше не видјевши

синовца дијака, а Кења не бјеше. У дућану гдје уђоше бјеше налога — највише жена. Газда и два шегрта не могаху одолијевати, али господар видећи стасита младића, лијепу одјевену, растура гомилу сељанака па му изнесе кутију свиленијех рубаца. Жене се скркоше око њега. Једна га невјеста боцну палцем у стегну и простријеља очима, а њезин топли дах гријаше му шију. Бакоњи се запламтјеше образи а учини му се да му се капа обрће у вртолац на глави, те онако збуњен не умједе се ни погађати, но плати за два рупца два талијера и двадесет карантина. Већ му је било свега доста, а већ бјеше и вријеме ручку, те се вратише.

Послије ручка Бакоња се опрости са фратрима, отиде са ђацима у скулу те су се поново наразговарали, па га сви испратише до коњушке. На растанку другови се ижљубише с њим и он узјаха на бјелца, па се крену ка главној улици, гдје, према опалту, окрете коњем два-три пута и учини да се пропне, тако да се свијет разбјежао, а дуванцика истрча пред врата сва блиједа. Бакоња, смијући се, скиде капу према њој, па одлети у сав трк.

Поп Илија чекаше га већ у крчмици, те се одмах кренуше. Настаде повјерљиви разговор него оно јутрос. Бакоња причаше старцу све што му на ум падаше, само нека је смијешно, а попо њему исто тако од свачега надохват, па онда поче дугу историју фра—Брнина ашиковања са крчмарицом на Великој оштарији. И Срдар је то приповиједао Бакоњи колико је знао, али овај ђаволски поп знао је све до ижица. Прича је толико разголицала радозналост Бакоњину да је једва чекао да позна крчмарицу, која је, како га увјераваше сапутник, још младолика, готово да је избарабариш са кћерју, којој је тек шеснаеста. Рекавши то, попо гледаше Бакоњу жмурећи и два-три пута пови обрвама.

— Знаш шта, синко? — рече поп, оставивши коња као да се сјети нечега. — Послушај ти мене све што ти вељу. Ајде ти сам, а ја ћу пречим путем кући; нећу с тобом, јер је Маша лисица. Она би се одма сјетила да сам ти ја приповиједо. А ти, пошто се одмориш, пошто те она запита ко си, учини се невјешт и кажи немарно да си синовац Брнин. Е, већ замишљам шта ће бити.

— Е, баш ћу тако учинити!

— Али се нећемо растати докле ми не обећаш, докле ми не задаш поштену ријеч да ћеш ми доћи у госте кад узможеш. Оћеш ли ти то обећати староме попи, старом пријатељу твога стрица? Ја би те и сад повео, па било и насилу да није тако са фра-Брном као што си ми казао. Дакле, дијете?

Бакоња скочи с коња, па приђе попу те се изљубише.

— Дајем вам часну *ријеч*, да ће прва моја поода кад се заредим, кад будем свој, бити вама — узвикну Бакоња и опет се пољубише. Поп сврну са цесте.

Послије по часа Бакоња стиже пред Велику оштарију. Бакоња ту не видје ништа „велико“. Под голијетнијем брдима бјеше као тканица дубраве. Под њом село. Од села ка цести распротрла се тратина, а на њој обична кућа на један под, пак, ниже, зграде за штале. Али је Велика оштарија знатна била што бјеше на средокраћи између

двију варошица и што се пред њом поштанска кола мијењаху. Пред крчком бјеше големи орах и неколико јасенова. Под орахом одмарало се неколико путника. У сјени од коњушке лежаше стока.

Бакоња одјаха и привеза коња за омање дрво, па сједе на коломат од ораха, лицем према вратима од крчме, тамо, на вратима, указа се њеки младић, голорук, у варошкој ношњи; онда изађе жена у варошкој тежачкој ношњи, бришући руке опрегљачом. Бијеше осредња, једра, лијепо сразмјерена, лијепа, „чиста“ лица, живијех црнијех очију. Најљепша јој бијаху уста, месната, али ипак мала, њешто напрћена. Додуше, раздјељак вроне јој, њекада бујне косе бјеше се проширио, те се румењаше кожа, али поред свега тога, да Бакоња не знађаше е је претурила четрдесету, могао би мислити да није напунила ни тридесет пету.

— Добро дошли, господине! — рече Маша. — Заповидате ли штогод?

— Молија би вас за једну кафу и чашу воде — одговори Бакоња, пренемагајући се као да је веома уморан и држећи руку на челу.

— Једну кафу, Томе! — викну Маша не мичући се с мјеста, па додаде: — Једну кафу, али добру, чујеш! А ви уморни, господине? Путуете из далека?

У исти мах промоли се кроз прозор сушта Машина глава, али млађа готово за двадесет година, па је одмах нестале.

Бакоњи се заче осмијак, али га он савлада. Очи ипак не могаше савладати, но му се смијаху на сав мах, те их уприје на Машино лице, а од Бакоњинијех дивнијех очију и она се у тињи час преобрази, поста млађа.

— Ја не знам ди сам вас видила — поче Маша заборавивши прво питање и сједајући до њега, али сам вас нигде видила!... Ви овуда нисте пролазили?

Бакоња замаха главом и хтједе да начини замишљено лице, али му очи отидоше ка каменијем стубама, низ које силажаше дјевојка. На њој бјеше плава, набрана сукња и свилена опрегљача. Гуњића није имала, те, како је плела, виђаху јој се бијеле мишице у широкијем рукавима од кошуље, а и врат од коријена бијаше гô. На ногама имаше црвене чарапе у отворенијем мествама. Право је рекао поп: така је морала бити Маша дјевојком.

Све је то Бакоња једнијем погледом видио, зато одговори Маши одмах.

— Не ја нисам овди никад бија. — Па отиде да њешто мрдне око коња. Кад се повратио, Маше већ не бјеше. Послије неколико минута, ето ти из крчме дјевојке, носи на послужавнику воду и кафу. Бакоњу подиђоше трнци кад је сасвијем изблиза видје, а и она ушепргљи. Обоје канда се силно зачудише кад се погледаше, па се обоје постидјеше.

— Заповидајте! — једва рече она и пође натраг.

— Фала! — једва изговори он. Испри врелу кафу, остави бановац, па, као да га ко тјера, одвеза коња, узјаха и одлетје.

Бакоњи је срце жестоко играло, те кад сврну с цесте, одјаха и леже крај пута, налаktivши се. Не само што несташе веселости која га бјеше обузела уз попа, него њу замијени њеко осјећање које не бјеше горчина, али се њој примицаше. И у један мах учинише му се ништавни сви планови о будућности који су га дотле загријавали, и немио му поста манастир. Он није размишљао, него осјећао.

Сунце већ бјеше нагло ка западу кад се Бакоња трже. Он похита. Сад, за накнаду, машта му поче ткати златне снове, али кад се примакао к возу, опет га обузе голема туга. Бељан и говедар довезоше сплату. Оба бјеху гологлава.

— Шта то значи? — пита их, мрднувши главом на више.

— Саранили смо Дундака — рече Бељан тужно.

— Шта? — дрекну Бакоња. — Умра Дундак! И већ је сарањен! Шта је то било?

— А јето видија си га јуче какав је бија. Прогута је пушчано зрно, па се спетљало у цривима, није могло изићи. Издануја је синоћке послѣ Здраве Марије, а данаске, послѣ подне, закопасмо га.

— Ма какво зрно? Зашта је гута зрно?

— Да прочисти црива — објасни му говедар. — Несритник, мислија је да је јоште млад, да може то поднити, па је заглавија. А, вѣре ми, то је добар начин за младе, јаке људе. Кад прождереш зрно, послѣ неколико времена ћутиш се ласан кâ перо!...

Бакоња се прекрсти од чуда и отиде у манастир предавши коња Шкељу, који му каза како је стрица страшно поразила ненадна смрт Дундакова. Бакоња затече Брну у наслоњачи; оборио главу и ухватио се за трбух. Кад диже главу и угледа синовчево лице, Брне дрекну и у мал' се не обесвијести. Па онда поче шапатом:

— Ти си одма видија на мени да... Ти си се сад припâ кад си ме видија, је ли? — Питајући то, Брне као да ишчекиваше своју пресуду, тако је гледао Бакоњу, а он, суштао тјелесно и душевно, не знаде шта рећи, но покри лице рукама, па отрча ка гвардијану и Срдару, преклињући их да оду да разговоре стрица.

Обојица су сједела до поноћи код Брне, који је на махове пребирао бројанице и молио се, те онда разговарао се. Кад хтједоше поћи, пробудише Бакоњу, који бјеше заспао обучен на дивану у предњој соби. Сад он узе да му чита житија, докле га није успавао.

Све што бјеше Бакоња доживио за та два дана, бјеше му залиха за четири мјесеца мртвила које затијем настаде. Стрицу је бивало свакога дана горе, те се мало и одмицао од њега, а и колико је могао да разбије бригу, није тражио, и поста мучаљив.

Сви су се чудили шта је Бакоњи. Срдар је залуду тражио свакијем начином да га разговори. Мало га је дирнуло: и што се „мала“ удала, и што је Вртиреп опет отишао на парохију, и што се Мачак уклонио, и што се Бујас обукао, те је и њему близу рок за то. У то је вријеме и ћаћа једном доходио и чудило се што му „дите“ поново копни и кориио га и „наговиштаваâ нике ствари о којима би се дало говорити“, али и то слабо поможе.

Фра-Брну удари капља лицем трећи дан Божића. Однесе му сву лијеву страну, али оста при свијести. Љекар, по обичају, пророкова да може умријети наскоро, а може бити и касније. Гвардијан рече Бакоњи да се одмах нареди за пут. Шаље га у град да се зађакони. Хоће да то буде још за живота Брнина. Бакоњу ће пратити Срдар. Бакоња замоли да га најприје пусти кући за један дан, да прије него се „обуче“ узме благослов од родитеља, као што је обичај. Гвардијан му то допусти. Бакоња урани и отиде противнијем правцем, те око осам часова стиже на Велику општарину. Већ се због времена није могло сједети под орахом, а крчма бијаше пуна сељака, као 'но ти око Божића. Маша њешто срачунаваше кредом на тезги, а син јој Томо послуживаше људе. Њега Бакоња сад први пут видје изближе, и по лицу познаде да је глуп. Кад Маша опази Бакоњу пред вратима, истрча смијући се и ухвати га за руку.

— А ти ли си? А дошâ си? А зашто ми се ниси казâ онога пута, и зашто онако побиге? Мислија си да неће Маша дознати? О, липото моја, како си стидљив? Чекај да те тетка пољуби (цјелива забленута Бакоњу). И ти ћеш се тако лип и шестан, зафратрити? Тешто најпосли, тобоже ће ти фалити невиста! Све ће се за тобом мамити кад будеш на парокији.

— А бегенишеш нашега дијака? — рече један напиту прековођанин који у тај мах изађе, те бјеше чуо њезине пошљедње ријечи.

— Да сам млађа, дала би за њ три царева града, што се у писми каже — вели Маша. — А наћи ће он прима себи! Ајдемо гори, у камару — додаде пошавши ка стубама.

— Све ми знамо о теби, Иве. Ми често о тебика разговарамо. Чућеш само шта моја Цвита о теби зна... А, збиља, ди си пошâ? Чула сам од слугу да је фра-Брни сасвим лоше, да је при скончању?...

Бакоња није могао доћи к себи. У силној вреви мисли и осјећања које изазва тај дочек, усред дома који се у њему учини, хоћаше најзад да превлада његов мушки понос јер му се учини и сувише смијешно да се чини стидљив и дјетињаст према такој жени; али кад Маша немарно и као узгред запита за „скончање“ човјека кога, ако ништа друго, мораше сажалевати, Бакоњи се згади, он се намршти и дође му да је заспе грдњама, па да побјегне. Него Маша, не сачекавши одговора, отиде у другу собу. Он чу шаптање и врдање, као да отвараху ковчеге. Бакоња опет владаше собом, те је дочека развукавши усне и начинивши ђаволаст поглед.

— Дакле тако, ти све знаш о мени? Шта је то све? Де, погоди зашта сам побигâ онога пута и шта ођу сад да с тобом говорим?

— Ајд, ђаволе! — рече она повлачећи очима и ударивши га прстима по лицу...
— Ето мале! Оћеш ли да ти донесем кафу? — И изађе.

Цвита уђе и збуњено назва: „Ваљен Исус!“ Бијаше опет у свечаном руху као прије, осим што је обукла плетени вуњени гуњић. Бакоњу намах остави поуздање, отвори прозор, затвори га, отиде до врата, врати се, тражи нешто око себе. Дјевојка нахерила лијепу главу и прати очима његове покрете.

— Шта сте изгубили? — запита она најпослије.

— Изгубија? — рече Бакоња дишући испрекидано. — Нисам ништа изгубија. Нисам има шта да изгубим. Баш нисам ништа изгубија...

— Па сидите! — понуди га Цвита и синусе јој сви зуби и утонуше јој двије јамице на обрашчићима.

Бакоњу спопаде вртоглавица, срце му је помамно играло. Он зажмури и засмија се, па лагано, лагано пружи обје руке, а кад осјети њене меке и топле у својима, он их провуче, те им се у тренутак шљубише груди и уста...

Послије полак часа, кад Маша донесе кафу, затече сама Бакоњу, тужна. Они се једно другом добро загледаше у очи. Машине очи говораху: „Лудо дите! Ти си се на први поглед у Цвиту смртно заљубија, ти си се све до сад отимâ, ти си јутрос дошâ да ми кажеш да си готов изаћи из манастира, ако ти је дам за жену! (И она је о томе бунцала!) Ти би то учинија, али би се покаја послѣ неколико мисеци. Не знаш ти како је тешко живити! А шта ће фалити ако ти њу липо удаш, кâ што смо и ми чинили, кâ што сви чине? Де, не лудуј, него ајде старим, утрвеним путем а ја ћу Цвиту за то спремити, колико није спремна!“ Бакоњине очи говораху: „Страшна жено, ја сам у Цвиту тако заљубљен да не би на то пристâ кад она не би била твоје дите, кад не би знâ да је она на то спремна и да, ако нећу ја, оће други! Нека враг носи! Ја не могу бити бољи од други!“

— Пиј кафу, липото моја! — рече Маша, наслонивши му руку на раме. — Шта си тако забринут? Жâ ти је стрица! Е, па фала богу, умрићемо сви, ко прије, ко послѣ.

— Тако је! — потврди Бакоња уздахнувши. — А ја морам да иђем кући, па ћу сутра јопет отуда. Ово је послѣдњи дан да сам у овој одићи. Сутра ћу се обући, па иђем у град.

Маша плѣсну рукама и зовну Цвиту, али се предомисли и зашапта:

— Немој ништа говорити, да видимо како ће се зачудити сутра.

— Е, баш оћу да јој кажем — вели Бакоња, окренувши се ка блиједој Цвити, која уђе. — дакле, сутра ћу бити у мантији! Е, збогом!

Бакоња немилостиво тјераше коња. Кад га већ мораде пустити да одахне, онда јаче осјети комешање у себи. Био је веома незадовољан са собом. Осјећао је да је заиста

њешто „изгубија“, њешто драгоцјено што се већ никад неће наћи; осјећао је да никада више неће ни дати ни примити онакога пољупца. Залуду се правдао да, кад би иначе учинио, да би онда увриједио стрица, који би се са свијетом раставио кунући га, а тако би га клели и родитељи; залуду је и сам себи напомињао да и остали тако чине. Опет погна коња у сав трк, и све тако на измјену, те стиже у Зврљево око подне.

Кушмељ чим разабра о чему се ради, намисли да и он иде у град. Бакоња се опирао, наводећи за разлог да отац нема коња који би се могао испоредити са Теткинијем и Срдариевим, али њекако и Осињача бјеше уз мужа. Бакоња мораде попустити, те се договорише да ћаћа добро урани и да их чека на Великој оштарији. Па онда настаде дирљив призор. Кнез дозвољава братственике који се наврсташе око огњишта, Осињача пружи врећу на коју клече Бакоња, па онда започе кроз сузе:

— Да си прост и благословен, липи мој синко, да срићан будеш у светоме реду, да својој мајчици и мртвој души олакшаш... — даље није могла од плача, но му одреза бич косе, коју ижљуби и однесе да спреми.

Кнез тада преузе:

— Иве, дите моје, бог ти да... — али и њега загушише сузе.

Тада сви Јерковићи зачаврљаше љубећи се с њим. Кнез их почаста пићем. Чагљина поче здравицом:

— Данас је наше говорење. Кућа Јерковића роди дитића — коме су јуста од дитињства окренута на Јерусалим... — Бакоња му рече да не заборави на којој је речи, па се поздрави са свима и отиде.

Сутрадан обуче Бакоња мантију (поклон Теткин) и узевши благослов од стрица пође са Срдарем у град. Кушмеља затекоше у разговору са Машом и Томом у крчми. Цвита је била на прозору. Маша плјескаше рукама, кунући се да није видјела младога фратра коме би мантија тако доликовала као Бакоњи. Цвита сађе да пољуби Срдара у руку. Бакоња гледаше на страну. Срдар се зачуди колико је Цвита одрасла и како се „расцвитала“ за три или четири године откад није био у оштарији. И по његовој шали с Машом видјело се да су стари знанци. Најзад се њих тројица кренуше у град.

Требало би читава књига да се опише све што је Бакоња видио путујући читав дан до мора: њихови разговори на путу, први утисак града на њ, пријем код бискупа, миса у саборној цркви, гдје је служио сам бискуп, и обред ђаконства. Све је то пренијело Бакоњу у други свијет, и он је мислио да се већ ништа не би могло десити што би га још потресло, толико је засићен био промјенама и изненађењима. Кад послије ручка отиде да захвали бискупу и да се опрости, бискуп му рече:

— Остани, синко, још сутра и дођи на мису!

Шта то може бити? Срдар нагађаше да би их бискуп могао звати на ручак. Кнез се куњаше да би му то милије било него да му поклоних полак Зврљева. Бакоња није то вјеровао, али не могаше разумјети што га уставља а зна да је у хитњи дошао. Али

какво би његово изненађење кад му сутрадан у цркви рекоше да ће га тога јутра бискуп зафратрити — сасвијем зафратрити. Он и Срдар згледаше се. Кушмељ паде ничке на стубе пред једнијем побочнијем олтаром, па оста све тако докле не забрујаше оргуље. Тада диже главу и видје Бакоњу у свој златотканој оправи гдје клечи пред бискупом, опкољеним четом свећеника.

Бакоња се прометну у фра-Брну! Једнога дана ђакон, другога фратар! Је ли то још ко видио?

То је било изненађење фра-Теткино, који то изради код бискупа, свога школскога друга!

Бакоњи се чинило да снови. И цијелијем путем у повратку, каогод што се Срдар и Кушмељ не тријежњаху, но придаваху у свакој крчми, тако се и Бакоња не могаше освијестити и увјерити да није више Иве но фра-Брне, баш „фра“ као што га ето зову ћаћа и Срдар. Кнез је налазио изговора да уставља свакога путника и да му казује како је „онај млади, липи редовник његов син, коме је сад име вра-Брне! Двајест пети „вра“ у моме роду, болан!“

Нови фра-Брне није нипошто хтио да се сврће код Велике оштарије, но да се заомине. Стидио се да га Цвита види пробријане главе.

И тако стигоше у манастир четвртога дана у мрак. Млади фра-Брне отиде право ка стрицу, те клече и исплака се крај постеље, па отиде ка фра-Думу, па Дувалу и Блитвару. Бујас се пољуби с њим кисела лица. Балеган је плакао и расторокао се у бескрајност. Бутре је једнако око њега скакутао и љубио му руке.

Стриц поклони Бакоњи стотину талијера. Он дарива млађе, па се крену с оцем у Зврљево, гдје је одслужио прву мису. Пировање је трајало три пуна дана и свршило се тијем да су се Кркотићи и Рорићи потукли. Бакоња поклони оцу и матери половину од онога што му претече пак, се врати у манастир.

Стари фра-Брне живио је још шест мјесеци, увијек при свијести, увијек страхујући од смрти. Најзад јој подлеже.

Млади фра-Брне дворио је стрица синовском њежношћу, али, у исто вријеме, свакога другога јутра одјахао би зором на Велику оштарију, то већ не бјеше тајна ни врапцима каквој је он сили подлегао.

XII ФРА-ЈЕРКОВИЋ XXV

Протекла је година дана од смрти фра-Брне Наћвара. Бакоња фра-

Брне стигао је на своју парохију у К. да замијени фра-Пињату Ђука. Три дана млади фра-Брне бијаше као гост у парохијском дому. Његов лијепи зеленко гризао је у нутлу коњушке а његов сејиз (једно момче Кркотића) либио се уз старога слугу Пињатина. Фра-Брне је имао поваздан службенога посла, пишући инвентар црквених и парохијских ствари. Пакосни Пињата навлаш је одуговлачио и цјепидлачио, али фра-Брне не изгуби стрпљења, но је све, чак и увредљиве ријечи примао са осмијехом. Виђенији сељаци долажаху одвојено и у гомилама да се познаду са новим парохом. Његова слава бијаше га давно претекла. Знало се да је млад као капља, лијеп као уписан, бињација као какав бег, снажан као рслан, срчан као хајдук, уз то богат и огранак једне старе свете лозе. да се све те особине налазе при једноме човјеку, то је тешко било вјеровати, али и оне које бијаху на први поглед видљиве заносаху његове парохијане. Фра-Брне је пријатељски сусретао свакојега и сваким начином настојао да они одмах осјете разлику између њега и сухога фра-Пињате. И сељаци одлажаху задовољни. Једино млађи људи врћаху главом, јер по самоме чувењу помамило се, болан „женско уво“ гдје им дође фратар каквога нема Далмација! А шта ће бити кад га виде изблиза и кад га чују како пјева! Јер, збиља, кажу и да пјева дивно...

Најзад фра-Пињата очисти стопе. Фра-Брне нареди да се окрече свијех пет соба, па на горњем спрату распореди свој лијепи нови намјештај, који бјеше купио у варошици. Одмах при уласку, где је дотле била соба слугина, биће одсад „канцеларија“, да сељаци не би шврљали по кући тражећи „вратра“. А да би се то озбиљније препријечило, фра-Брне даде направити решетку пред стубама. Осим тога ста уређивати двориште и врт, који бјеху прилично запуштени.

Све је то заузело три-четири дана. По селу се пратио сваки његов покрет и разносила свака његова ријеч. Он је свакога јутра „диванио“ малу мису, али како бјеше вријеме највећег пољског рада — окопавање кукуруза — није нико долазио ни у цркву ни иначе к њему.

Најпослије ограну и недјеља.

Све, и старо и младо, спремаше се цркви. Људи су се бријали, жене су вјетриле зубуне и опрегаче, узајимао се сапун по кућама, натакали се вишци ракијом, бураче вином, тргали се шипци са тавана, брбале су дуње по дну ковчега, задруживала се стока како ће и више чобана моћи на богомољу. Већ чим сунце грану, уз брујање звона,

покрену се сав шарени народ, те загуши цркву и притисну пространо гробље око ње. Старци сјеђаху пред фратровим двориштем. Кркота, у новим хаљинама, држећи руке на крстима и звиждукајући, шетукаше по дворишту као војник на стражи. Кад се кнез упути у кућу, Кркота диже главу и замаха њом, само толико.

Дуго се чекало и гледало пут отворенијех прозора, на којима лепршаху китњасте завјесе, предмети великог испитивања и нагађања женском „уву“. Стари црквењак, који је служио осамнаесторицу пароха (јер се у К. често мијењаху), сјеђаше пред црквом оборене главе. Можда је премишљао о свијем прошлијем свечаностима при првој миси новог пароха, јер одједном диже главу и рече: „Е, овога није никад било!“ — па отиде у парохијску кућу, не осврћући се на Кркотину забрану. Али се на вратима сретe са фра-Брном те устукну.

Сав народ поустаја. Сви они који дотле не видјеше фра-Брну зинуше од чуда. А он достојанствен и лак, штитећи бијелом марамом главу од сунца, прође између старца и уђе у гробље. Све се скркну око њега. За два минута обје му руке и конош бјеху влажне од цјелива. Једва се ослободи те уђе у сакристију да се обуче.

Затијем, више од два часа, плијенио је милином срећни пастир своју нову паству. Од тренутка кад својим звонким гласом прво запоја, до тренутка кад послије мисе, на крају своје поздравне бесједe не рече „амен“, нико не скиде очију с њега.

Пошто изађе, црквењак и Кркота изнијеше ракију из куће да часте народ, а примљена ударја стављају пред Брну, који већину тога подијели међу дјецу. Онда се ухвати коло, а старци се с парохом склонише у врт, гдје га узеше на испит, онако, сељачком лукавошћу. Бакоња се добро сјеђаше Срдаревих поука, те њеке примијени. Шта га све нијесу питали!? Један је тражио лијека њекој болести, други је искао савјета због њеке парнице, трећи је издалека наводио да му треба новаца, а да не би жалио дати добар залог итд. Бакоња стаде сасвијем потанко, управ досадно потанко, испитивати онога првога о његовој болести, па онда засу савјетима о лијечењу, које је опет толико трајало; тако исто поступаше и са питањем о парници, а учини се да није чуо или да није разумио наговјештај онога трећега. Тако га је вазда Срдарина свјетовао: „Говори у бескрај о ономе што ни мало не засијеца у твоје интересе, а чим се сељак дотакне ствари која би ти могла донијети зановијети, направи се нејасан па, ако хоћеш, и недотупаван.“

Пред подне се народ разиђе. Људи однијеше мишљење да је паметан, жене да је скроман и милостив према дјецу. Још се изнити читава прича како кућу држи чисто и господски, али да се храни сасвим просто, пошто му један његов рођак готови. Још се види да није у души поносит, кад он и другима каже да му је Кркота рођак.

Послије подне Бакоња пројаха кроза село, те се пред сваким двориштем устави и поразговара, не гледајући у очи младе женске, иако су га њихве очи пиле. Тога је вечера ипак одјекнуло због њега доста удараца по невјестама — па иако под сасвим другијем изговором.

Тако је трајало за неколико недјеља, докле се народ не утврди у мишљењу да је фратар сасвим друкчији него што би се могло мислити видећи га онако млада и бујна!

Једнога раднога дана увече дође из варошице (не оне којој је припадало Зврљево, него оне којој је припадало село К.) један дебелко лацманин и с њим један факин носећи велику котарицу. Факин одмах отиде, а дебелко остаде. То је био кувар, који је дуго времена служио код њекога имућнога самца.

Сутрадан пред подне стигоше: поп Илија, Срдар и Тома, Машин син са Велике оштарије. Бакоња им се надао, јер је свакога тренутка излазио из куће и изгледао. Бакоња је одржао ријеч задану попу Илији, јер, прије но што доби парохију, био му је гост два дана. Поп Илија бјеше удовац без дјецe, а на гласу бјеше његова дочекљивост. Сад се Бакоњи образа тицало да му се тако одужи да се и то разгласи, па макар његови парохијани промијенили мишљење о њему; а већ не треба казивати како је својски желио Срдара, и због чега му је добро дошао и Тома.

Четири дана непрекидно трајаше гозба. Домаћин и Срдар очатили би мисе, па би тек тада будили попа Илију. Онда би сви у шетњу на коњима. Кувар се управ ачио својом вјештином, те је свакога оброка задивљавао поп Илију, који је могао судити о тијем работама. Он и Срдар особито се издовољише морском рибом, које бијаху жељни и за којом се тако слатко пије. Послије ручка „спавнули“ би сви, па би се опет шетали до вечере, која се доцкан почињаше.

Поп Илија и Тома отидоше, али Срдар оста. Сутрадан отиде и Бакоња тобож да походи родбину, како рече главарима, а замијени га Срдар у парохијанским дужностима. На Великој оштарији оста два дана, па оде у Зврљево опет на два дана, јер се Галица удавала. У повратку је опет имао посла на Великој оштарији за један дан, па се врати у своју парохију, и смјеста се увјери да је Срдар већ омиљен међу сељацима, јер га затече с великом гомилом у гробљу гдје пију.

Протекао је већ мјесец дана откад Срдар гостује и Бакоња одлази сваке недјеље за један дан. Додуше, зуцкало се о томе, али никоме није криво било што се млади фратар бакочи изван села.

У почетку бербе Срдар се врати у манастир, а почеше долазити походе из Зврљева. Најприје дођоше Кушмељ, Шкембо и стари Кркота, те зачамише. Кушмељ и Кркота шврљаху цијелога дана по виноградима, упознајући се са људима. Кнез је свуда лијепо приман био, те се свак чуђаше његовој необичној снази, кад би као из шале дизао бадњеве са кљуком. А Кркота заглушиваше свакога причајући о разним особинама Јерковићева соја. Он је увјеравао да никад не бјеше њихове одиве вјештице, те се женици увијек грабише око њих. Обојица пак од лупежа стрица Јурете направише њекога знатнога јунака, који је био страшило ркаћима.

Послије њих дођоше: Осињача, Крива, Чмањак и стриц Чагљина. Како Осињачина намјера бјеше да ожени Чмањка, то она и Крива стадоше врло вјешто сијати ријечи о том, а како се Чагљина досјети томе, а бјеше му потреба од њеких двадесет и пет талијера, то он проглуши село причајући о честитости Кушмеља и Осињаче и њихову великом имању. Најзад, на велико чудо Бакоњино једнога вечера „изуше се“ пред њим. То је Чагљина, разумије се, исказао у једној здравици, у којој привуче пажњу дујову ова изрека: „А да велика богољубнос твоја свеже мало и далеко

Зврљево са овим богатим и племенитим селом, то је по сриди наше дите Јозица, које твоја богољубнос може усрићити.“

— Шта је то? — Запита Бакоња намрштено... — Казујте чисто и јасно како то да разумим.

Чмањак побјеже.

— Бора ми, ствар је наполак готова. Не триба ништа но да ти речеш рич — поче мати. — Ти знаш да мени триба заминица, да...

— Знам, знам — прекиде је нестрпљиво син — него с ким сте ви то уговорили, на коју сте око бацили?

— Па на нику Вицу Јеретину...

— Вицу! — узвикну фратар у чуду, јер она бјеше удовица, старија од Јозице најмање десет година, а тако крупна да би га, што но кажу, могла за пас задјенути. Он одмах разумједе шта их је навело на тај избор. Вица је била имућна удовица без дјеце.

— Јесте ли ви при себи? — рече он. — Ди је она за бедуастог Јозицу! Осим тога, да ли је она за наше село и за нашу кућу! Она је навикла живити у равници, па, борме, и у сваком изобиљу.

— Лако је за све то, ако ти само оћеш — умијеша се Крива.

— А шта ту „крупна“, „богата“, „старија“ и шта ти ја знам — вели Чагљина. — Главна је ствар: част. Она је мудра жена, колико сам ја позна, и она што највише жели, то је да се назове снајом једнога вра-Брне Јерковића.

Дуго су о томе распредали, и најзад Бакоња не може друкчије него пристаде, а Чагљина сутрадан предаде злато и смете Вицу и званице једном здравицом какву никад прије није смислио.

Трећу најезду сачињаваху: Галица, муж јој, Рора, Кљако и Цонтрона. Ти дођоше испред Божића. Бакоња се веома бојао да Кљако и Рора нијесу дошли да разгледају земљиште, како би им послуже лакше било „приваћати“, те су кувар и Кркота имали наредбу да им никако не допусте да се тријезне. То је био једини начин да се парох обезбиди. Цонтрону пак није могао зауставити да не лијечи дјецу по селу од сугреба и урока...

И тако село имаде прилику да позна готово сву родбину Бакоњину. Иако већи дио њих не начини рђав утисак, опет су се сељаци чудили на кога се Бакоња увргао.

Послије празника дође опет Срдар у госте, те Бакоња једва одахну и отпутова мало, а пошто се врати, нови пријатељ, Вицин брат, поче зидати прилично опсежну кућу, недалеко од парохијског дома. Све је село знало да је он пуки сиромаш, те се нагађало да је то Вицина намисао, и да ће довести мужа, у уљештво. Брат о томе није

ништа говорио, иако су га често питали. Бакоња је пак имао двије крупне ствари на врату, двије свадбе, братову и Цвитину. Цвита је већ била испрошена за једног удовца, пропалог трговчића у варошици, а Јозица већ бјеше три пута оглашен. Више је бриге фратру задавало ово пошљедње, јер се бојао бруке, и често говораше о томе са Срдаром. Да не би њега, могуће је да би Бакоња ту свадбу одгодио, па и покварио. Али му Срдар не даде премишљати, но учини да с тим похита. Ради тога Срдар оде у Зврљево и дође са сватовима. Сељаци се зачудише увјеривши се да се Вице збиља пресели у Зврљево.

Међутијем нова кућа бјеше покривена, па се закључа, и остаде тако пушта.

Вицин брат се јадаше да нема више новаца за даљу опрему, а у исто вријеме нејасно наговјешћиваше да га је њекако сестра преварила. Чуо је био да ће власт послати жандаре у село, па им је хтио спремити стан.

То је било пред црквену славу, која бива у јесен. Тога дана, по обичају, стече се мноштво народа, свећеника и варошана. Међу овијема био је и њеки трговчић из даље варошице са својом женом. Тај човјек бјеше у годинама и ружан, а жена му не само млађа двадесет година од њега, него и тако необично лијепа да би јој тешко могао пара наћи, те, у свој налози, она веома упаде у очи, а и он због противности. Њему је било име Иван а њојзи Цвита. Они баш као да хтједоше привући на се пажњу сељана, с којима су се највише и мијешали. Цвита је била благе, слатке ријечи, а Ивана као да много занимаше нова кућа, коју је задуго пажљиво прегледао. Говорио је да би је купио, јер му је давна жеља да има гдје у селу кућу и мало врта гдје би о љетњој припеци могао доћи на хладовање. Како је сељацима ласкало да сједи један имућан варошанин у селу, то га сви наговараху да купи, наваливши на продавца, те попусти у цијени. Иван купи кућу.

Фра-Бакоња имађаше пуну кућу гостију, тако да су по двојица, по тројица смјештени били у једној соби. Међу гостима, разумије се, бијаху Срдар и поп Илија.

Тога тек дана сељаци познадоше колико вриједи фра-Бакоња. Кад се послвије вечерње момчад поче бацати камена с рамена, Бакоња је задуго био међу гледаоцима, па пошто се изведе начисто који је најбољи уметач, фратар узне камен, па као из шале добади. Тај најбољи уметач бјеше њеки ришћанин из поп Илијине парохије, младић висок и необичне снаге. Бјеше му име Стојан. Сви се веома зачудише, јер Стојан бјеше одметнуо и побољима око три стопе.

— Шта учини, дуовниче, ако бога знаш — рече Стојан смијући се преко воље. — Ти кô из шале добади, а вјере ми, ти би далеко пребацио. То говорећи, Стојан свуче јечерму, стегну се пасом, па поступајући три пута, паде за каменом и пребаци за једну пед.

Диже се велика граја. Ришћани викаху: „А, ко ће кô Срб.“ Католици пак, у огромној већини, а јетки што ркаћ однесе славу, навалише молити фра-Бакоњу. Он се за дуго шчињао смијући се, али кад чу њеку подругљиву замјерку од једнога друга Стојанова, Бакоња зави рукав од мантије. Педесет их потекоше да му донесу камен. Он

не хтједе поступати, но с мјеста, само што преви кољена и стисну зубе, па одбаци Стојану по корака.

Диже се права бура, али се Бакоња уклони. Његови парохијани стадоше га величати и причати зачуђеним гостима све што он може учинити. Њему је као од шале прескочити трупачке најбољег коња, или скочити из бачве у бачву, или сломити потковицу, или погодити из пушке гдје оком назрије.

— Богами, брате, он је прави Срб! — рече један кнез ришћанин.

Слава Бакоњино разнесе се надалеко.

Фра-Бакоња не само што угоди својим парохијанима, не само што се кршћанлук надалеко поносио њим, него због витешке своје ћуди, због душевности и искрености стече много пријатеља и међу ришћанима и њиховијем поповима.

Он је пак сам о себи говорио.

— Сви кажу да сам добар човик, а ники кажу да сам рђав фратар! Може бити и једно и друго! Кад сам се родија, ја нисам избира шта ћу бити, а садак сам каква ме дадоше бог и људи!

